

MILITAIRE SPECTATOR

DODO

- Soft-cyber politieoperaties
- Verslag drone-oefening Estland
- Machine learning in militaire besluitvorming
- Launched Effects in NATO Special Operations Forces

FOTO MCD, GREGORY FRÉNI

In *Militaire Spectator* 7/8 verschijnt onder meer: ‘Voorbij de biologische grens. Verantwoord gebruik van Human Performance Enhancement (HPE) in de krijgsmacht’ van luitenant-kolonel (Res.) dr. Olaf Binsch.

De auteur onderzoekt hoe de krijgsmacht verantwoord kan omgaan met Human Performance Enhancement (HPE)–technologieën die de natuurlijke grenzen van militairen tijdelijk kunnen verleggen. Aan de hand van het voorbeeld van Modafinil laat de auteur zien dat zulke middelen prestaties kunnen verbeteren bij extreme belasting, maar ook nieuwe risico’s, ethische

dilemma’s en juridische vragen oproepen. Daarom ontwikkelde TNO het HPA-DiSk, een concept besluitvormingsraamwerk dat wetenschap, technologie, operatie en ethiek samenbrengt. Het framework helpt Defensie om enhancement-technologieën systematisch te beoordelen en alleen in te zetten wanneer ze bewezen effectief, verantwoord en noodzakelijk zijn. Integratie in doctrine, training en operaties is daarbij essentieel, zodat HPE nooit een ad-hocmiddel wordt maar een goed onderbouwde keuze die de militair beschermt én operationele slagkracht verhoogt. ■

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog.

U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Strategische autonomie vergt samenwerken en loslaten

Onze veiligheid is voor strategisch materieel en grondstoffen sterk afhankelijk van buitenlandse leveranciers en daardoor kwetsbaar. Dat geldt in hoge mate voor de grote wapensystemen, maar zeker ook voor de kleinere. Versterking van de eigen industrie is een van de oplossingen waarmee strategische autonomie kan worden verbeterd. Het ministerie van Economische Zaken (MinEZ) laat elke twee jaar onderzoeken wat de toestand van de Nederlandse defensie- en veiligheid-gerelateerde technologische industriële basis (NLDTIB) is. Eind mei hebben MinEZ en het ministerie van Defensie het rapport van het meest recente onderzoek naar de Tweede Kamer gestuurd.¹

Het rapport bevat veel interessante en nuttige informatie en laat zien dat de NLDTIB de laatste jaren behoorlijk is gegroeid, naar circa 1.500 bedrijven met ruim 10 miljard euro omzet. Uit het onderzoek blijkt ook dat bijna de helft van alle NLDTIB-bedrijven actief is in één of meer van de vijf prioritaire technologiegebieden die in de Defensie Strategie voor Industrie en Innovatie als strategische domeinen worden aangemerkt. Dat is positief, maar de sector ervaart ook belemmeringen die verdere groei in de weg staan: onzekerheid over ordervolumes; complexe en langdurige aanbesteding; krapte op de arbeidsmarkt; moeilijke financiering; beperkte toegang tot defensienetwerken; problemen bij nieuwbouw en bij energievoorziening. Het rapport doet meerdere aanbevelingen om de sector te versterken.

Interessant is dat in dit rapport in opdracht van MinEZ vijftien aanbevelingen worden gedaan: zes voor MinEZ en negen (!) voor Defensie.² Die aanbevelingen zijn voornamelijk gebaseerd op directe informatie (vragenlijsten) uit de bedrijven. Maar de informatie over Defensie is gebaseerd op slechts enkele openbare documenten: het *Projectenoverzicht 2025* en de *Vaststelling van de begrotingsstaten voor de jaren 2022-2025*. Wat niet wordt benoemd is dat Defensie bij grote materieelprojecten het Defensie Materieelkeuze Proces (DMP) moet volgen. Het DMP is politiek opgelegd en ooit ontstaan om de Tweede Kamer op de hoogte te houden van het verloop van een project met als voornaamste doel het (financieel) uit de hand lopen te voorkomen (Walrus-affaire).

Wellicht is de strikte toepassing van het proces inmiddels te rigide geworden om soepel en snel zaken te kunnen doen en zou het wellicht vereenvoudigd of afgeschaft kunnen of zelfs moeten worden. Met de huidige informatiesystemen blijft tussentijdse controle op en inzicht in het verloop van een verwerving altijd mogelijk. Maar het DMP vereenvoudigen of zelfs loslaten vraagt vertrouwen en een hogere risicoacceptatie van de politiek.

Om bruikbare aanbevelingen te kunnen doen over het wegnemen van belemmeringen moet op zijn minst de klant (Defensie) daadwerkelijk worden betrokken. In een onderzoek verwijzen naar een paar documenten is daarvoor echt te mager. Als Nederland de strategische autonomie wil vergroten door de NLDTIB daadwerkelijk te versterken en te laten groeien wordt het tijd dat EZ, Defensie en NLDTIB met elkaar aan de slag gaan. ■

1 Kamerstuk 31125-145 dd 21 mei 2026. Periodiek Onderzoek Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde technologische industriële basis.

2 Rapport, blz. 15.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Ledenadministratie KVBK
FMW/MOW
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
Itkol mr. E.C. Bahler
briggen Marns drs. G.F. Booij EMSD
kol dr. L. Boskeljon-Horst
bgen prof. dr. A.J.H. Bouwmeester
kap dr. B.T.A. van den Broek
drs. K.S. Chafekar MA
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
Ikol A.L. Judge-Heijboer MSc
Itz1 dr. W.M. Ooms
Ikol P. Schrijver MA
mr. dr. A. van Vark
dr. R. de Winter

BUREAU REDACTIE

M. Katsman MA (e-outreach)
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

Particulier lid € 30,-
Particulier lid buitenland € 30,-
+ € 15,- verzendkosten

Instellingen binnenland € 35,-
Instellingen buitenland € 35,-
+ € 15,- verzendkosten

Evenementenlid € 10,-

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Amersfoort
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Cover: afbeelding gegenereerd met AI

Machine learning in militaire besluitvorming

Laura Mostert, Marnix Provoost en Roy Lindelauf

Machine learning kan in het geval van insurgencies een instrument zijn om groeperingen beter te begrijpen en te sturen op gewenste uitkomsten.

Dodo

Nele Zuidweg

Manu Finch stared at the command post. He had been directed here by the soldier on guard, but it wasn't much to look at...

346

FOTO DVIDS, LESLIE HERLICK

322

Launched Effects in NATO Special Operations Forces

Bram van der Lans

Launched Effects offer NATO Special Operations Forces new ways to sense, understand and shape contested environments while reducing physical and political risk.

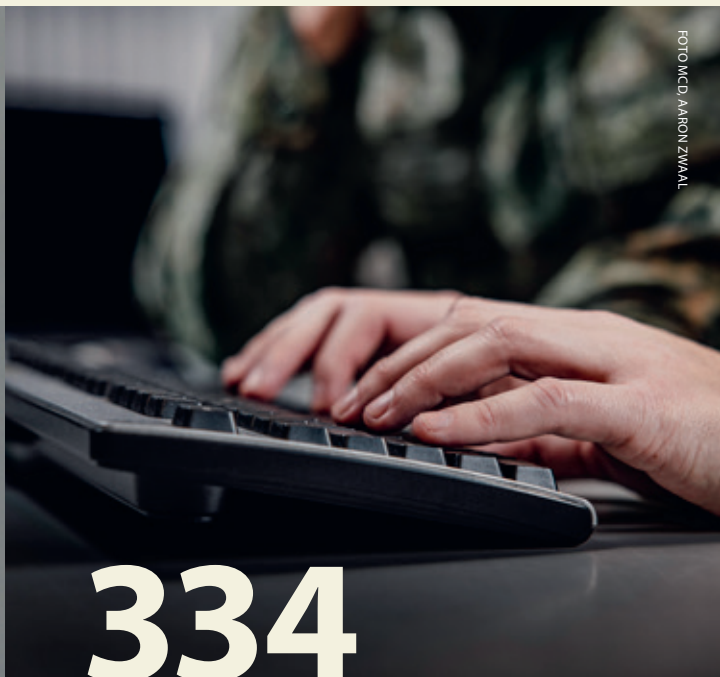

FOTO MCD, AARON ZWAAL

334

Soft-cyber politieoperaties

Jim van Zon en Peter Pijpers

De Nationale Politie voert bij de bestrijding van online criminaliteit cyberoperaties uit en daaruit zijn lessen te trekken voor de krijgsmacht.

**EN
VERDER**

EDITORIAAL	Strategische autonomie vergt samenwerken en loslaten	309
MENINGEN VAN ANDEREN	Reactie op 'Van missie naar markt'	345
VERSLAG	Drone-oefening Estland	356
TEGENWICHT	Rechten en plichten	362
COLUMN SERGEI BOEKE	Oekraïne: een keerpunt?	364
BOEKEN	<i>Waarom we vrede willen</i> en <i>The Future in the Past</i>	366
RETROSPECTATOR	Kinderspel en mannenspel	370

Machine learning in militaire besluitvorming

Een casestudie van insurgencies in de Sahel

W.A. Mostert MSc, M. Provoost MA en prof. dr. ir. R.H.A. Lindelauf*

Op 8 januari 2025 vindt er in de zogenaamde 'Point Triple' zone, het gebied waar de grenzen van Benin, Niger en Burkina Faso samenkomen, een grootschalige aanval plaats waarbij 28 militairen van de Beninese krijgsmacht worden gedood. De aanval wordt geclaimd door Jama'at Nasr al-Islam wal-Muslimin (JNIM), een groepering die sinds 2017 actief is in Mali, Burkina Faso en Niger en sinds 2022 steeds vaker de verantwoordelijkheid opeist voor aanvallen in het noorden van Benin en Togo. De groepering lijkt daarmee haar operatiegebied uit te breiden, waarbij deze expansiedrift sinds 2024 een nieuwe fase ingaat. Dit alles ondanks pogingen van (lokale) krijgsmachten om extremistisch geweld terug te dringen.¹ Het doorgronden van de doelstellingen en strategieën van dit soort groeperingen is echter complex, terwijl dit juist van groot belang is om de militaire besluitvorming aangaande het terugdringen en verslaan ervan te verbeteren. Machine learning biedt mogelijk uitkomst.

* Kapitein W.A. (Laura) Mostert MSc is officier bij de Koninklijke Luchtmacht. Majoor M. (Marnix) Provoost is officier bij de Koninklijke Landmacht en werkt als promotieonderzoeker aan de Nederlandse Defensie Academie. Hij is als promovendus verbonden aan de Universiteit Leiden en zijn promotieonderzoek richt zich op de interactie tussen staatsvorming en opstanden tegen staten. Prof. dr. ir. R.H.A. (Roy) Lindelauf is hoogleraar Data Science in Military Operations aan de Nederlandse Defensie Academie, bijzonder hoogleraar Data Science, Safety & Security aan de Universiteit van Tilburg en hij leidt het Data Science Center of Excellence verbonden aan de NLDA/het ministerie van Defensie.

¹ Zie bijvoorbeeld het Accra Initiative, een samenwerking tussen Benin, Burkina Faso, Togo, Ghana en Ivoorkust om efficiënter buiten eigen grondgebied extremistische groeperingen aan te kunnen grijpen.

Machine learning kan uitkomst bieden in het doorgronden van insurgency-groeperingen

De kracht van voorspellende modellen

Er bestaan verschillende manieren om de complexiteit van dit soort groeperingen beter te begrijpen, desalniettemin blijft het uitdagend om ook analyses van voorspellende waarde te genereren. Machine learning biedt hierin een aantal mogelijkheden. Enerzijds vanwege de mogelijkheid grote hoeveelheden data te verwerken, maar anderzijds ook door de inzichten die met name voorspellende modellen kunnen genereren. De kracht van voorspellende modellen ligt in het feit dat deze modellen verder kunnen gaan dan enkel het beschrijven van een situatie. Voorspellende modellen zijn in staat om het onderliggende (dynamische) gedrag van systemen of actoren weer te geven. Dit stelt de gebruiker van deze modellen in staat dit gedrag beter te begrijpen, en op basis hiervan accuratere *courses of action* te genereren.² De meerwaarde van een *model-based approach* waarbij gebruik wordt gemaakt van voorspellende modellen, ligt dan ook niet zozeer in de nauwkeurigheid van de voorspellingen die het model genereert, maar eerder in de inzichtelijke weergave van de dynamiek achter een groepering en de mogelijke effecten hiervan.

Dit artikel licht een voorbeeld toe van een model-based approach, waarin JNIM als case wordt gebruikt om de toegevoegde waarde van het gebruik van voorspellende modellen voor het militaire besluitvormingsproces verder te onderzoeken. Hiertoe volgt eerst een korte introductie van JNIM als actor binnen de Sahara-Sahelregio met specifieke aandacht voor de aard en strategie van de groepering. Vervolgens worden alle gewelddadige activiteiten van JNIM in de periode 2011 en 2022 geanalyseerd

met behulp van een voorspellend machine learning-model.³ Dit resulteert in een verzameling temporele probabilistische regels die mogelijke toekomstige acties van JNIM beschrijven. De werking van het model en voorbeelden van afgeleide temporele probabilistische regels worden toegelicht in de paragraaf 'Ontwerpcriteria en structuur van het voorspellend model'. Het artikel sluit af met een evaluatie van het model en de toepassing hiervan op een groepering zoals JNIM binnen de context van militaire besluitvorming. Deze afsluitende analyse beoogt een eerste antwoord te geven op de vraag in hoeverre voorspellende modellen het militair besluitvormingsproces bij de bestrijding van *insurgencies* kunnen ondersteunen en verbeteren.

Een duiding van Jama'at Nasr al-Islam wal-Muslimin

In de afgelopen jaren is de West-Afrikaanse Sahelregio een broedplaats voor islamitisch geweld geworden. Een van de meest invloedrijke groeperingen in deze ontwikkeling is Jama'at Nasr Al Islam Wal Muslimin (JNIM). JNIM is een jihadistisch-islamitische coalitie die in 2017 is ontstaan uit de fusie van enkele invloedrijke gewapende groeperingen die al langer actief waren in de West-Afrikaanse Sahel, te weten Ansar Dine, Al-Mourabitoun, Katibat Macina en elementen van AQIM. In de videoboodschap waarin het ontstaan van JNIM werd aangekondigd, zwoer het leiderschap van de groepering trouw aan zowel het leiderschap van AQIM als al-Qaida en de Taliban. De organisatie is dan ook ideologisch verbonden aan al-Qaida en streeft in de regio naar de vestiging van een islamitisch emiraat, gebaseerd op de sharia.⁴

Hoewel JNIM elementen van het salafisme vertoont, zoals een puristische interpretatie van islamitische bronnen en de afwijzing van seculiere staatsmodellen, kenmerkt de beweging zich echter door ideologische flexibiliteit en strategisch opportunisme.⁵ De verschillende subgroepen zoals de Katibat Macina en Ansar Dine zijn diep geworteld in etnisch-religieuze structuren (zoals de Fulani- en Toareggemeen-

2 E. Waltz, *Quantitative intelligence analysis: applied analytic models, simulations, and games* (Rowman & Littlefield, 2014).

3 Dit artikel is deels gebaseerd op de volgende publicatie; W.A. Mostert, R.H.A. Lindelauf, C. Pulice, M. Provoost, P. Amin, V.S. Subrahmanian, *Machine Learning Techniques to Predict Terrorist Attacks; Exemplified by Jama'at Nasr al-Islam wal Muslimin* (Springer, 2025). De dataverzameling beperkt zich om die reden tot 2022.

4 A. Thurston, *Jihadists of North Africa and the Sahel: Local Politics and Rebel Groups* (Cambridge, Cambridge University Press, 2020).

5 Y. Guichaoua, 'Inside Armed Groups in the Sahel: Ideology, Frictions, and Realignment', *OECD West African Papers No. 33* (Parijs, OECD Publishing, 2021); Thurston, *Jihadists of North Africa and the Sahel*.

FOTO U.S. AIR FORCE/JAEL LABORN

Beninese militairen. JNIM gebruikt guerrillatactieken met name tegen veiligheidsdiensten en krijgsmachten om burgers te ontzien en het gezag van de staat te ondermijnen

schappen) en tolereren lokale soefistische tradities, waarmee de beweging lokaal draagvlak verwerft.⁶ In tegenstelling tot zuiver salafistisch-jihadistische organisaties die sterk op zuiverheid en uitsluiting zijn gericht, zoals Islamitische Staat - Sahel Provincie (ISSP), volgt JNIM dus een pragmatische strategie: de organisatie vermijdt doorgaans het *takfiri*-discours (het excommuniceren van andersdenkenden), maar sluit strategische allianties met lokale machthebbers en grijpt in op sociaaleconomische en etnische spanningen.⁷

Ondanks de loyaliteitsverklaring aan al-Qaida opereert JNIM in grote mate autonoom op het gebied van politiek, strategie en financiering.⁸ Aangezien JNIM uit verschillende etnische groeperingen bestaat met elk een eigen historische achtergrond en identiteit, is er gekozen voor een gedecentraliseerde organisatiestructuur onder leiding van Iyad ag Ghali. Als gevolg hiervan kan de centrale organisatie van al-Qaida slechts een matige vorm van controle uitoefenen over JNIM.⁹ JNIM ondersteunt echter wel

degelijk de bredere doelen van al-Qaida in de Sahara-Sahelregio. Zo creëert JNIM de facto een islamitisch emiraat, door bijvoorbeeld onderwijs op islamitische grondslagen te implementeren en door op basis van de sharia juridische diensten te verlenen aan de plaatselijke bevolking. JNIM installeert tevens een parallel bestuursstelsel dat functioneert als alternatief voor de (lokale) overheid.¹⁰ Aangezien JNIM daarbij streeft naar succesvolle politieke interactie met, of integratie van, gevestigde lokale machthebbers maakt dit alles JNIM tot een groepering met veel invloed en macht in de regio. De rol van het overkoepelende al-Qaida

6 N. Desgrais, Y. Guichaoua, A. Lebovich, 'Unity Is the Exception: Alliances and Conflicts among Armed Groups in Northern Mali', *Small Wars and Insurgencies* 29 (2018) (4) 654–679; International Crisis Group, *The Social Roots of Jihadist Violence in Mali*, Africa Report No. 258 (Brussel, International Crisis Group, 2017).

7 International Crisis Group, *The Social Roots of Jihadist Violence in Mali*.

8 L. Pollicini, 'A Case of Violent Corruption: JNIM's Insurgency in Mali (2017-2019)', *Small Wars and Insurgencies* 32 (2020) (7) 1092-1161.

9 S.G. Jones, *Waging Insurgent Warfare* (Oxford, Oxford University Press, 2017).

10 Pollicini, 'A Case of Violent Corruption', 1092-1161.

wordt daarbij het best omschreven als ondersteunend. JNIM kan dan ook worden gekarakteriseerd als een jihadistisch-islamistische organisatie van lokale politieke ondernemers die met steun van al-Qaida lokale gevestigde machtsstructuren incorporeren, vervangen of bevechten.¹¹

Hoewel de doelen, organisatiestructuur, strategie en activiteiten van JNIM wijzen op een aard als geweldadige opstandige groepering, een insurgency, is deze echter als een Foreign Terrorist Organisation (FTO), een terroristische organisatie, gekarakteriseerd.¹² Deze misleidende, maar veelvuldig herhaalde karakterisering laat zich goed verklaren door de geweldadige activiteiten die de groepering de afgelopen jaren heeft ontplooid om haar politieke doelen te realiseren. Sinds de oprichting is JNIM betrokken geweest bij meer dan vijfduizend gewelddadige activiteiten verspreid over voornamelijk Mali, Niger en Burkina Faso. Recentere geweldadige activiteiten wijzen op een uitbreiding van het operatiegebied naar West-Afrikaanse kuststaten zoals Benin, Togo en Ivoorkust. JNIM gebruikt een combinatie van zowel terroristische als guerillatactieken, waarbij de laatstgenoemde beduidend meer worden ingezet tegen veiligheidsdiensten en krijgsmachten.¹³ Deze focus op staatsinstrumenten ligt onder meer in lijn met al-Qaida's bredere inspanning om zichzelf te profileren als meer gematigd dan bijvoorbeeld IS-gelieerde groeperingen, die vaker betrokken zijn bij geweld tegen burgers. Anderzijds ondermijnt juist het geweld tegen veiligheids-

diensten en de krijgsmacht de autoriteit en legitimiteit van de staat en saboteert het de mogelijkheid tot effectieve seculiere rechtshandhaving in de gebieden waar JNIM opereert.¹⁴ Naast politiek gemotiveerd geweld gebruikt JNIM ook geweld in het kader van de eigen financiering. Toen de subgroeperingen van JNIM nog volledig autonoom waren, gebeurde dit in de vorm van ontvoeringen voor losgeld.¹⁵ Na verloop van tijd kreeg JNIM door directe en indirecte betrokkenheid bij drugs- en andere smokkel, via samenwerking met criminele netwerken, echter strategische invloed op de georganiseerde misdaad in de Sahara-Sahelregio. Daarbij wordt het gebruik van geweld niet geschuwd.¹⁶

Samenvattend is JNIM een gewelddadige jihadistisch-islamitische groepering, die, opportunistisch gebruik makend van bestaande machtsstructuren, inspeelt op bestaande grieven zoals corruptie, marginalisering en etnisch geweld en daarmee een zekere mate van lokale legitimiteit geniet. Deze aard maakt JNIM tot een adaptieve en daardoor langdurige dreiging voor staten in de regio, waaronder Mali, Burkina Faso, Niger en in toenemende mate Benin en Ivoorkust.¹⁷ Hierbij is in zowel de doelen als de strategie van de groepering een duidelijk verband te zien met het politieke en militair-strategische gedachtegoed van al-Qaida. Deze factoren maken dat er sprake is van een hoge mate van complexiteit en verscheidenheid in zowel de activiteiten als de overkoepelende organisatiestructuren en politieke dynamieken van JNIM. In een poging grip te krijgen op deze complexiteit en om een vorm van voorspellend vermogen te genereren ten behoeve van besluitvormers, licht het volgende deel een model toe dat gebruikt kan worden in de analyse van dit soort organisaties.

Ontwerpcriteria en structuur van het voorspellend model

De doelstelling van het gepresenteerde model is voorspellende waarde genereren met betrekking tot gewelddadige activiteiten van JNIM. Een vergelijkbare methodologische aanpak is eerder

11 Thurston, *Jihadists of North Africa and the Sahel*.

12 M. Provoost, *Symbiosis in the Sahara and Sahel: Why and How Does Jama'a Nusrat Ul-Islam Wa Al-Muslimin' (JNIM) Combine Insurgent, Terrorist and Criminal Activities and What Does This Reveal About the Movement's True Nature?*, MA Thesis, Breda, Nederlandse Defensie Academie, 2019.

13 M. Zimmerer, 'Terror in West Africa: a threat assessment of the new Al Qaeda affiliate in Mali', *Critical Studies on Terrorism* 12 (2022) (3) 491–511; Pollicini, 'A Case of Violent Corruption', 1092-1161.

14 Pollicini, 'A Case of Violent Corruption', 1092-1161.

15 Ibidem.

16 E. Beevor, *JNIM in Burkina Faso: A Strategic Criminal Actor*, Global Initiative against Transnational Organized Crime (2022).

17 Jacob Zenn, 'The Sahel's Jihadis: The Evolving Threat and European Response', *CTC Sentinel* 15 (2022) (1) 13–22. Zie: <https://ctc.westpoint.edu/the-sahels-jihadis-the-evolving-threat-and-european-response/>.

met succes toegepast op groeperingen als Lashkar-e-Taiba,¹⁸ de Indische Moedjahedien¹⁹ en Boko Haram. Voor effectief gebruik moet een voorspellend model voldoen aan drie ontwerp-criteria):

- **Nauwkeurigheid:** het model moet een voldoende mate van voorspellende betrouwbaarheid hebben. De gegenereerde voorspellingen dienen in het merendeel van de gevallen overeen te komen met de daadwerkelijke uitkomsten.²⁰
- **Verklaarbaarheid:** de voorspellingen van het model moeten begrijpelijk en uitlegbaar zijn voor domeinexperts, zoals militaire besluitvormers of inlichtingenanalisten.
- **Bruikbaarheid:** het model moet niet enkel voorspellen *wat* er kan gebeuren, maar ook bijdragen aan *hoe* deze gebeurtenissen voorkomen of gemitigeerd kunnen worden binnen het besluitvormingsproces.

De irreguliere en complexe aard van groeperingen zoals JNIM vereist dat rekening wordt gehouden met onzekerheid over het precieze tijdstip waarop activiteiten plaatsvinden of hebben plaatsgevonden. Dit verhoogt het realiteitsgehalte van de analyse, maar brengt ook aanzienlijke theoretische en computationele uitdagingen met zich mee.²¹ Een geschikte

methode om in dergelijke contexten logische redeneringen toe te passen, zijn *temporal probabilistic logic programs* (TPLP's), oorspronkelijk geïntroduceerd door Alex Dekhtyar et al.²² Met TPLP's kan worden geredeneerd met kansuitspraken over tijdsintervallen met behulp van zogenaamde *temporal probabilistic rules* (TP-rules).

Een TP-rule heeft de vorm: 'Indien een omgevingsconditie C geldt in maand m, dan zal gebeurtenis A met een bepaalde waarschijnlijkheid optreden in maand m + δ'. Hierbij staat δ voor het aantal maanden in de toekomst waarin gebeurtenis A wordt verwacht. De variabelen in de dataset zijn binair (ja/nee),

18 V.S. Subrahmanian, A. Mannes, A. Sliva, J. Shakarian en J. Dickerson, *Computational analysis of terrorist groups: Lashkar-e-Taiba* (Springer, 2012).
 19 V.S. Subrahmanian, A. Mannes, A. Roul en R.K. Raghavan, *Indian Mujahideen: computational analysis and public policy* (Springer, 2013).
 20 Er zijn heel veel verschillende manieren ontwikkeld in machine learning om nauwkeurigheid van een voorspelling te meten, zie bijvoorbeeld G. Naidu, T. Zuva en E.M. Sibanda, *A review of evaluation metrics in machine learning algorithms. In Computer science on-line conference* (Cham: Springer International Publishing, 2023) 15-25.
 21 Ibidem.
 22 A. Dekhtyar, M. Dekhtyar en V. S. Subrahmanian, *Temporal probabilistic logic programs*, Proceedings of the 1999 international conference on Logic programming (Massachusetts Institute of Technology, USA, 1999) 109-123.

1	Date	Act_Armed Clashes - Group's Casualties				Act_Armed Clashes - Security Forces Casualties				Act_Armed Clashes - Unspecified Casualties				Act_Ars Arson General			
91	May-18									1	16	JNIM20180	ACLED				
92	Jun-18	1	11	JNIM20181	ACLED	1	2	JNIM20182	ACLED	1	3	JNIM20182	ACLED				
93	Jul-18	1	19	JNIM20182	ACLED									1	3	JNIM20182	ACLED
94	Aug-18	1	1	JNIM20181	ACLED					1	6	JNIM20181	ACLED	1	2	JNIM20182	ACLED
95	Sep-18									1	12	JNIM20180	ACLED	1	7	JNIM20182	ACLED
96	Oct-18	1	8	JNIM20180	ACLED					1	3	JNIM20181	ACLED	1	1	JNIM20181	ACLED
97	Nov-18					1	4	JNIM20181	ACLED					1	6	JNIM20181	ACLED
98	Dec-18									1	2	JNIM20182	ACLED	1	6	JNIM20182	ACLED
99	Jan-19	1	1	JNIM20192	ACLED									1	5	JNIM20193	ACLED
100	Feb-19	1	26	JNIM20191	ACLED					1	3	JNIM20191	ACLED	1	10	JNIM20191	ACLED
101	Mar-19	1	10	JNIM20191	ACLED	1	1	JNIM20190	ACLED	1	9	JNIM20191	ACLED	1	2	JNIM20191	ACLED
102	Apr-19	1	9	JNIM20190	ACLED					1	8	JNIM20192	ACLED	1	10	JNIM20192	ACLED
103	May-19	1	9	JNIM20190	ACLED					1	7	JNIM20190	ACLED	1	6	JNIM20192	ACLED

Figuur 1 Voorbeeld van een relationele tabel met op de X-as een viertal afhankelijke variabelen en op de Y-as de maanden

Attack Type	Condition A	Condition B	Confidence	Offset
Targeting of civilians	Rel_Intl_Travel Ban		0,979	5
Targeting of civilians	Rel_Intl_Freeze Asset		0,959	4
Targeting of civilians	Rel_Intl_Freeze Asset	not_Lead_Att_Arrest	0,979	4
Targeting of civilians	Rel_Intl_Freeze Asset	not_Rel_Gov_Arrest Warrant	0,979	4
Targeting of civilians	Rel_Intl_Freeze Asset	not_Rel_Gov_Raid	0,979	4
Targeting of civilians	Rel_Intl_Freeze Asset	Env_Gov_Intl_Military Aid	0,978	4
Targeting of Public Sites	Com_Add_Addressee w/o specifica	not_Env_Gov_Intl_Border Closure	0,615	4
Targeting of Public Sites	Com_Add_Addressee w/o specifica	not_Group_Rel_Unspecified Support Given	0,648	5

Figuur 2 Voorbeeld van een aantal regels aangaande het targeten van burgers dan wel openbare plaatsen

waarbij onafhankelijke variabelen (environmental attributes, EA) de context beschrijven, en afhankelijke variabelen (action attributes, AA) gedragingen van JNIM representeren.

De onderliggende dataset is samengesteld op basis van open bronnen, waaronder ACLED-rapportages en verschillende nieuwsmidia, over de periode 2011-2022. De gegevens zijn gestructureerd in een relationele tabel met 144 rijen (één per maand) en kolommen voor zowel de afhankelijke variabelen als onafhankelijke variabelen (zie Figuur 1). Voorbeelden van afhankelijke variabelen zijn aanvallen op overheidspersoneel, ontvoeringen of aanslagen op openbare plaatsen. De onafhankelijke variabelen beschrijven de contextuele condities waarin JNIM opereert, zoals de invoering van reisbeperkingen, de toegang tot financiële middelen, het al dan niet claimen van verantwoordelijkheid voor aanvallen of publiceren van arrestatiebevelen voor leden van de groepering.

Een voorbeeld van een TP-rule is: ‘Als de overheid een reisverbod instelt en een maand lang geen inval doet in JNIM-faciliteiten, dan laat JNIM zes maanden later met hoge kans gijzelaars vrij.’

Het afleiden van zulke regels gebeurt met algoritmen die verbanden in de dataset opsporen. Daarbij wordt gekeken naar:

- Confidence: hoe vaak de voorspelde actie ook echt plaatsvindt als de voorwaarde geldt.

- Negative confidence: hoe vaak de actie plaatsvindt als de voorwaarde niet geldt (dit moet laag zijn).
- Inverse confidence: hoe sterk een actie in het heden terugwijst naar een bijbehorende conditie in het verleden.
- Lift: corrigeert voor situaties waarin een actie bijna altijd voorkomt, ongeacht de voorwaarde.
- Support: hoe vaak een regel daadwerkelijk voorkomt in de data (moet voldoende hoog zijn om betrouwbaar te zijn).

Kort gezegd: een goede TP-rule heeft een hoge confidence en inverse confidence, een lage negative confidence, een lift boven 1 en genoeg support. Daarmee fungeert de regel als een betrouwbaar ‘baken’ in de data. De uiteindelijke regels maken het mogelijk om met kansuitspraken voorspellingen te doen over het gedrag van JNIM (zie Figuur 2).

Bovenstaande biedt een zeer beknopt overzicht van de toegepaste methodologie voor het afleiden van temporele probabilistische regels die voorspellende waarde hebben voor het gedrag van JNIM in de Sahara-Sahelregio. Voor geïnteresseerden in de onderliggende wiskundige principes wordt verwezen naar de literatuur.²³ Tot slot is het van belang te benadrukken dat deze regels geen causaal verband impliceren, maar enkel wijzen op statistische correlaties, die richting kunnen geven aan (militaire) besluitvorming.

Impact op militaire besluitvorming

De uitkomsten van het gepresenteerde model bieden in eerste instantie verdiepende conclusies over het optreden van JNIM als groepering. Deze conclusies richten zich voornamelijk op de waarschijnlijkheid van de (gewelddadige) acties die de groepering tot zes maanden in de toekomst kan plegen. Hiermee vormt het model een hulpmiddel in het verbeteren van situational awareness voor een militair besluitvormer. Om de effectiviteit van dit model verder te kunnen evalueren binnen een militaire context, wordt in de volgende alinea's een adaptatie gebruikt van de inlichtingencyclus zoals geïntroduceerd door Edward Waltz.²⁴ De klassieke inlichtingencyclus bestaat uit de volgende fasen: het identificeren van de informatiebehoefte, de verzameling van informatie, het verwerken van deze informatie, analyse en het verspreiden van het uiteindelijke product. In de adaptatie van Waltz wordt vrijwel iedere stap van de inlichtingencyclus geïntegreerd in een nieuw model en aangevuld met kwantitatieve benaderingen om de voordelen en (on)mogelijkheden van een kwantitatieve benadering te illustreren. De fasen van de inlichtingencyclus middels de kwantitatieve benadering van Waltz zien er dan ook als volgt uit:

- **Fase 1:** Definieer het inlichtingenprobleem.
- **Fase 2:** Benoem de informatiebehoefte en -hiaten, en bepaal vervolgens welke kennis nodig is (evenals het doel van de te ontwikkelen modellen).
- **Fase 3:** Plan, wijs taken toe en verzamel gegevens over de betreffende situatie, gebruikmakend van zowel kwantitatieve datamodellering als kwalitatieve data-analyse.
- **Fase 4:** Structureer het analytisch proces, formuleer hypothesen en koppel de beschikbare gegevens aan deze hypothesen.
- **Fase 5:** Voer doelmodellering uit door de situatie op te splitsen in geabstraheerde componenten (elementen en systemen), identificeer causaliteitstheorieën (de basis voor dynamische modellen) en selecteer en specificer geschikte modelrepresentaties; ontwikkel en valideer het model voor het doel.
- **Fase 6:** Leid alternatieve hypothesen af, synthetiseer en beoordeel deze, en onderzoek

de structuur en dynamiek van systemen om de hypothesen te toetsen.

- **Fase 7:** Pas analytisch oordeel toe, formuleer de bevindingen en onderbouw deze met de bijbehorende argumentatie en een inschatting van de mate van zekerheid, gebaseerd op de reikwijdte en kwaliteit van de beschikbare informatie.

De eerste fase van de inlichtingencyclus zoals beschreven door Waltz is het identificeren van een inlichtingenbehoefte. Deze fase omvat onder andere het definiëren van relevante variabelen, het definiëren van de grenzen van social target systemen (met andere woorden: welke individuen en groeperingen toe te voegen aan de analyse) en het identificeren van datasets die inzicht kunnen bieden in de belangrijkste variabelen. In het geval van het gepresenteerde model betekent dit dat de variabelen zoals die worden geformuleerd in het model, afgestemd moeten zijn op de initiële informatiebehoefte van een besluitvormer. Zo bieden de regels die volgen uit het model bijvoorbeeld inzicht in aanvallen op veiligheidsdiensten of openbare plaatsen.

Het incident genoemd in de inleiding, een aanval op Beninese militairen, is bijvoorbeeld een incident waarbij drie regels die volgen uit het model extra duiding kunnen geven. Deze regels stellen dat dit soort aanvallen plaats kan vinden wanneer zes maanden eerder de nationale overheid internationale militaire steun heeft ontvangen en de veiligheidsdiensten geen seksueel geweld hebben gepleegd richting de bevolking. (Support = 0,47, Confidence = 66%, Inverse Confidence = 92%, Negative Confidence = 15%, Lift = 1,29). Een derde variabele die in deze regels naar voren komt is de mate van eenheid binnen het leiderschap van JNIM. Wanneer de nationale overheid internationale militaire steun ontvangt en het leiderschap van JNIM niet verdeeld is, is er 5 maanden later kans

23 Dekhtyar, Dekhtyar en Subrahmanian, *Temporal probabilistic logic programs*; Subrahmanian, Mannes, Sliva, Shakarian en Dickerson, *Computational analysis of terrorist groups: Lashkar-e-Taiba*; Subrahmanian, Mannes, Roul en Raghavan, *Indian Mujahideen: computational analysis and public policy*.

24 Waltz, *Quantitative intelligence analysis*.

op een incident zoals benoemd in de inleiding (Support = 0,48, Confidence = 65%, Inverse Confidence = 94%, Negative Confidence= 11%, Lift = 1,7).

Een andere component in de eerste fase, het identificeren van geschikte datasets, uit zich verder in de tweede fase. Namelijk, het verzamelen van de juiste informatie. In dit geval zijn er verschillende datasets, enkel open-source, gebruikt om voldoende input te kunnen genereren voor het model. In totaal hebben deze datasets geleid tot de analyse van, bij benadering, achtduizend individuele events verspreid over twaalf jaar. Hiermee genereert het model regels over het gedrag van JNIM als groepering gebaseerd op relatief diepgaande historische data. Tegelijkertijd is deze data wel te kwalificeren als enkel kwantitatief, waarmee volgens Waltz het model dus nog verrijkt kan worden met data gebaseerd op kwalitatieve bronnen.

Fase vier, vijf en zes vormen de basis van de analytische fase zoals beschreven in de cyclus van Waltz. In fase vijf wordt het model onder andere gevalideerd. Hierbij moet rekening worden gehouden met zowel interne als externe criteria. In dit geval is de validatie van de incidentwaarschijnlijkheid het voornaamste externe criterium waaraan voldaan moet worden. Binnen dit onderzoek is deze validatie toegepast door incidenten uit het jaar 2023 te toetsen aan de regels die het model voorstelt op basis van data uit 2011 tot en met 2022. Verdere externe validatie zou plaats kunnen vinden door een subject matter expert die de door het model gegenereerde regels evalueert of door een blinde evaluatie van zowel de regels die het model genereert als empirische data door subject matter experts (ook wel de Turing test). Bij de interne criteria ligt de nadruk op het interne gedrag, of ook wel concept, van het model en de vraag in hoeverre dit consistent is met (kwalitatieve) theorieën. Op dit moment voldoet het model, met name vanwege de formulering van de variabelen in het codebook, deels aan deze criteria. De variabelen zijn gedefinieerd op basis van algemene theorieën aangaande terroristische groeperingen. Om beter aan deze voorwaarden te voldoen dient er, in samenspraak

met subject matter experts, herformulering van de variabelen plaats te vinden zodat deze beter aansluiten op zowel de groepering als de context waarin deze groepering zich bevindt.

De Temporal Probabilistic rules zoals omschreven in dit artikel helpen bij het verkrijgen van inzicht in de omstandigheden waaronder JNIM verschillende typen aanvallen uitvoert. Om nog betere voorspellingen te maken heeft Northwestern University, in samenwerking met de auteurs, een systeem ontwikkeld genaamd het Northwestern Terror Early Warning System (NTEWS). Dit systeem genereert actuele voorspellingen voor zes verschillende groeperingen, waaronder JNIM. Indien u geïnteresseerd bent in deze rapporteringen, kunt u zich aanmelden via de volgende link: <https://sites.northwestern.edu/nsail/projects/ntews/>

De meerwaarde van het model gebaseerd op de werkelijke output, de regels, komt met name naar voren in de inferentiële en exploratieve analyse. Exploratieve analyse ondersteunt bij het bepalen van correlatie en verbanden binnen variabelen. Inferentiële analyse maakt het mogelijk om met een kleiner gedeelte van de data gegeneraliseerde uitspraken te doen over een gehele populatie. Waltz omschrijft dit als fase zes. Deze fase behelst het op die manier testen van verschillende hypothesen over het gedrag van een groepering aan de hand van computationele modellen. Deze modellen ondersteunen in de vergelijking tussen empirische data en vooraf gedefinieerde verwachtingen aangaande de hypothesen. Op deze manier kan een model zoals gepresenteerd in de vorige paragraaf een basis vormen voor het testen van hypothesen over het gedrag van JNIM. De regels kunnen in die zin leiden tot het verfijnen, bevestigen of ontcrachten van hypothesen.

Tegelijkertijd kunnen regels duiden op geheel nieuwe hypothesen of verbanden wanneer er zich bijvoorbeeld een combinatie voordoet tussen variabelen die initieel buiten de prognose vielen, of, in dit geval, nog niet eerder met elkaar in verband zijn gebracht. Een voorbeeld hiervan is de correlatie tussen openbare

FOTO: U.S. ARMY, WILLIAM CHINA

Amerikaanse en Beninese planners. De regels van het voorspellend machine learning-model impliceren geen causaal verband, maar wijzen op statistische correlaties die richting kunnen geven aan militaire besluitvorming

communicatie van JNIM gericht aan een algemeen publiek en het targeten van openbare vervoersfaciliteiten. Een van de dertig voornaamste regels volgend uit het model stelt namelijk dat het targeten van publieke vervoersfaciliteiten voorkomt in maanden waarin zes maanden eerder JNIM openbare communicatie richt aan een algemeen publiek (Support = 0,07, Confidence = 53%, Inverse Confidence = 66%, Negative Confidence = 4%, Lift = 4,84). Om volledig te kunnen voldoen aan de voorwaarden van effectieve inferentiële analyse in de zesde fase, en dus op basis van een kleiner gedeelte van de data uitspraken te kunnen doen, dient er volgens Waltz gebruik te worden gemaakt van een tweede model. Dit model moet dan gebaseerd zijn op variabelen die initieel een alternatieve hypothese ondersteunen.

Conclusie

Het gebruik van een model zoals gepresenteerd in dit artikel ter ondersteuning van militaire besluitvorming toont, in het geval van insur-

gencies, potentie om groeperingen beter te begrijpen en actiever te kunnen sturen op gewenste uitkomsten. Analyse van grote hoeveelheden (veelal historische) data kan dit soort algoritmiek ondersteunen in het identificeren van patronen, trends en correlatie die mogelijk duiden op verschuivingen in doelstellingen, capaciteiten en tactieken van groeperingen. Door het definiëren van de juiste variabelen en de mogelijkheid te bieden tot het genereren van voorspellende analyses, kan het model dat in dit artikel wordt gepresenteerd ondersteunen in de anticipatie op de richting waarin de opstand zich beweegt, of deze nu intensiveert, evolueert of afneemt. Zo geeft het model onder andere duiding bij gewelddadige activiteiten zoals aanvallen op veiligheidsdiensten doordat belangrijke variabelen die correleren met deze activiteiten in regels naar voren komen. Juist bij complexe groeperingen zoals JNIM kan een combinatie van de voorspellende capaciteiten van dit soort modellen, real-time intelligence en kwalitatieve analyse leiden tot een betere basis voor militaire besluitvorming. ■

Launched Effects in NATO Special Operations Forces

Doctrinal, Technological and Ethical Implications in the Age of A2/AD

Major Bram van der Lans MSc*

Launched Effects (LEs) offer NATO Special Operations Forces (SOF) new ways to sense, understand and shape contested environments while reducing physical and political risk. LEs' expendability, low-signature profiles and modular payloads enable SOF to penetrate anti-access/area-denial (A2/AD) systems, operate in the grey zone and generate effects without exposing personnel or escalating tensions. Yet LEs also challenge existing SOF doctrine, which does not fully address distributed, semi-autonomous systems or their integration into Multi-Domain Operations. Technologically, LEs remain fragile: highly vulnerable to electronic warfare, dependent on System-of-Systems (SoS) integration and demanding in terms of operator cognitive load. Ethically, their ambiguity raises questions about control, attribution and escalation in politically sensitive environments. This article argues that LEs are not replacements for SOF presence or judgement but disruptive enablers whose value depends on coherent doctrine, resilient architectures and responsible governance. When properly integrated, LEs can significantly enhance SOF strategic relevance in modern competition and conflict.

An Air Launched Effect (ALE) system is launched from a U.S. Black Hawk helicopter

PHOTO U.S. ARMY, JAVION SIDERS

Launched Effects are a family of small, typically expendable systems launched from manned or unmanned platforms to deliver sensing, non-kinetic, or kinetic operational effects as short-lived, distributed nodes within a broader system-of-systems. Defined by their effect-centric employment rather than by platform type or recovery profile, LEs prioritise access, integration, and contribution to wider sensing and fires architectures over individual platform survivability. This family encompasses a range of technical implementations, including recoverable and non-recoverable systems, as well as non-kinetic and kinetic variants.

electronic warfare (EW). These developments severely constrain the use of traditional ISR platforms and manned aviation, whose visibility and electromagnetic signatures have become major operational liabilities. Analyses of recent high-intensity conflicts, particularly the war in Ukraine, demonstrate how small unmanned systems, massed fires and pervasive EW are transforming the character of warfare and eroding long-standing Western advantages.¹ Ukraine further illustrates the disruptive battlefield impact of drone proliferation, autonomous behaviours and sensor-to-shooter compression in contested airspace.²

Introduction

NATO SOF increasingly operate in environments shaped by renewed great-power competition, in which adversaries employ dense A2/AD networks, persistent sensing architectures, long-range precision fires and sophisticated

* Major Bram van der Lans MSc is a helicopter pilot serving as Staff Officer within Operational Capabilities Rotary Wing of the Royal Netherlands Air and Space Force. This article draws on research conducted for the author's publicly accessible master's thesis: 'Enhancing Special Operations Forces'. DOI: 10.13140/RG.2.2.12710.38725.

1 B. Frederick et al., *The Consequences of the Russia-Ukraine War* (Santa Monica, RAND Corporation, 2025).
2 M. Hvizda et al., *Dispersed, Disguised, and Degradable* (Santa Monica, RAND Corporation, 2025).

Launched Effects and Special Operations

In the early phase of a crisis, a NATO Joint Special Operations Task Force operates off the coast of a politically sensitive island state in the Indo-Pacific. Intelligence suggests that a high-value insurgent leader, supported by a near-peer competitor, is operating from within a dense coastal city. Physical infiltration would risk rapid detection, while the use of manned ISR platforms is prohibited due to attribution concerns and the presence of local air defences. The electromagnetic environment is heavily contested: satellite communications are degraded, GPS is intermittently denied, and passive sensors monitor the spectrum for intrusions.

Remaining at standoff distance, rotary-wing platforms launch a number of small, expendable airborne systems toward the city. Some fly low and briefly survey urban grids, others act as communication relays outside the defended area while a third category remains on station for potential precision engagement if legal and political conditions are met. Data is processed onboard and transmitted in short, low-probability-of-intercept bursts. Human operators retain control over critical decisions, but no manned platform ever enters contested airspace.

For SOF, whose missions often occur before the onset of large-scale hostilities or below the threshold of open conflict, the ability to observe, understand and influence adversaries without escalating tensions is essential. Yet the very environments in which SOF traditionally succeed, ambiguous, politically sensitive and denied areas, are becoming increasingly transparent. Improvements in wide-area surveillance, counter-UAS systems and data fusion architectures reduce freedom of movement for small teams and raise the risks of detection and attribution.³ This compels NATO

SOF to adopt sensing and effects that preserve discretion, minimise physical exposure and operate effectively in politically constrained windows. LEs' performance and vulnerability vary significantly across various SOF mission types, particularly between A2/AD penetration, electromagnetic shaping and partner-enabled sensing tasks.

Against this backdrop, LEs, small, expendable systems deployable from manned or unmanned platforms, have emerged as a significant capability. U.S. experimentation during Project Convergence and the EDGE series demonstrated how LEs can penetrate contested airspace to extend ISR reach, provide electronic warfare effects, act as decoys and feed data directly into joint fires and decision processes.⁴ NATO's conceptual work on Multi-Domain Operations (MDO) similarly emphasises the value of dispersed, networked and resilient sensing capabilities in degrading A2/AD architectures and enabling freedom of action.⁵ For SOF, LEs offer the possibility to sense and shape operational environments while maintaining plausible deniability and reducing reliance on vulnerable legacy platforms.

Despite their promise, LEs pose doctrinal, technological and ethical challenges. Their employment intersects with SOF's strategic utility, autonomy governance, distributed effects, human-machine teaming and information fusion, areas where existing NATO doctrine provides limited guidance.⁶ LEs also challenge assumptions about SOF presence, physicality and judgement, raising questions about how special operations will be conceptualised in increasingly transparent and politically ambiguous environments.⁷

This article examines these issues using insights from doctrine, System-of-Systems theory, PAIM cognitive dynamics and contemporary literature on SOF adaptation. It argues that LEs are not simply technological enhancements but disruptive enablers that require NATO to reconsider how SOF generate advantage in highly contested and politically sensitive settings.⁸

3 K.D. Thompson, 'How the Drone War in Ukraine Is Transforming Conflict', Council on Foreign Relations, 16 January 2024.

4 AFC, 'Army Examines Aviation Technologies at EDGE 24', Army.mil, 17 September 2024; A. Roque, 'Army Special Ops Put Launched Effects Prototype Through Its Paces at EDGE 23', *Breaking Defense*, 25 May 2023.

5 Allied Command Transformation, *NATO MDO Concept* (2021).

6 NATO, *Allied Joint Doctrine for Special Operations (AJP-3.5)* (Brussels, NATO Standardization Office, 2019).

7 B. Brust and M. Kitzen, 'From Counterterrorism to Great Power Competition', in J.D. Kiras and M. Kitzen (eds.), *Into the Void* (London, Hurst, 2024) 126–139.

8 B. Gans, L. Blanken, and R. Stelmack, 'Special Operations as an Integrating Function', in J.D. Kiras and M. Kitzen (eds.), *Into the Void* (London, Hurst, 2024) 140–153.

Special Forces operators await exfiltration. LEs challenge assumptions about SOF presence, amongst other issues

PHOTO NATO

What are Launched Effects?

LEs are small, modular airborne systems designed to be deployed from a range of platforms, including helicopters, fixed-wing aircraft, ground vehicles and unmanned systems. Although they resemble small UAVs, their operational logic is fundamentally different: LEs are often expendable, intended to enter highly contested environments for short durations, and optimised for missions in which survivability is secondary to access, velocity and ambiguity.⁹ Their design philosophy aligns with contemporary operational realities in which adversaries hold airspace at risk and traditional ISR platforms face increasing vulnerability.

Within this construct, LEs should be understood as an umbrella family rather than a single capability or platform type. Defined by their effect-centric employment and integration into wider sensing and fires architectures, LEs encompass a range of technical solutions delivering both non-kinetic and kinetic effects. These include recoverable and non-recoverable

systems with terminal behaviour varying according to mission requirements rather than constituting a defining characteristic of the concept.

The U.S. Army's development of Air Launched Effects (ALE) provides the clearest demonstration of LEs' potential. ALE integrates ISR sensors, electronic warfare payloads, communication relays or decoys into compact platforms capable of penetrating denied airspace while launch platforms remain at standoff distances.¹⁰ Both Project Convergence and the EDGE series revealed how LEs can perform reconnaissance, extend sensor chains, contribute to targeting cycles and generate deceptive effects under demanding electromagnetic and kinetic conditions.¹¹ Defence reporting underscores

9 U.S. Army, *Air Launched Effects (ALE): PEO Aviation Program Guide* (Redstone Arsenal, 2020).

10 DOT&E, 'Air Launched Effects (ALE)', *FY2024 Annual Report extract* (2024).

11 AFC, 'Project Convergence Campaign of Learning Continues with Events in Pacific and Europe', Army.mil, 21 June 2024; M. Schauer, 'EDGE of Innovation: EDGE 24 Concludes at U.S. Army Yuma Proving Ground', Army.mil, 26 September 2024.

Artist impression of LongShot aircraft, which can be launched from larger manned aircraft, releasing air-to-air missiles. LEs offer an expanded ability to shape contested environments

their role as distributed nodes within wider sensor architectures designed to saturate or disrupt adversary detection and decision-making systems.¹²

Within the kinetic segment of this family, a distinction can be made between expendable systems intended to generate indirect or system-level effects and those designed to deliver a terminal kinetic effect against an identified target. The former are commonly described as One-Way Effectors (OWE)¹³ while the latter are

referred to as One-Way Attack (OWA)¹⁴ systems with loitering munitions representing a well-established subset of the latter. This distinction reflects differences in effect logic rather than platform design and clarifies how contemporary one-way systems can be situated within the broader Launched Effects construct.

For NATO SOF, these attributes provide several operational advantages. First, LEs support low-signature ISR, reducing reliance on physical infiltration or conspicuous aerial presence critical in politically sensitive or clandestine contexts. Second, their expendability lowers the political and strategic risks associated with loss; unlike medium- or large-sized UAVs, destroyed LEs do not automatically signal escalation or invite attribution. Third, LEs align naturally

12 J. Judson, 'Release the Hounds: Army Event to Feature Drone Swarms That Behave Like a Wolf Pack', *Defense News*, 5 April 2022.

13 MBDA, *One-Way Effector: A Solution to Saturate Enemy Defences*, MBDA, June 2025.

14 D. Gettinger, 'One-Way Attack: How Loitering Munitions Are Shaping Conflicts', *Bulletin of the Atomic Scientists*, 5 June 2023.

PHOTO DARPA

escalatory risks when employed in grey-zone contexts.¹⁷

Overall, LEs offer SOF an expanded ability to sense, understand and shape contested environments with reduced physical exposure. Their utility, however, depends on integration into coherent doctrine, resilient networks and robust governance frameworks.

A Capability Without a Home

Despite rapid technological development, LEs do not fit neatly within existing NATO doctrinal structures. Allied Joint Doctrine for Special Operations (AJP-3.5) recognises unmanned systems, but its conceptualisation remains grounded in legacy UAV employment. It does not account for the distributed, expendable and (semi-)autonomous characteristics that define LEs, nor the operational logic of deploying large numbers of short-lived systems deep into contested environments.¹⁸ This doctrinal gap complicates command-and-control arrangements, task authority, accountability and the allocation of decision rights, particularly in politically sensitive missions where SOF often operate.

At the strategic level, recent analyses of SOF evolution argue that the shift from counterterrorism to great-power competition requires a redefinition of how SOF provide access, understanding and influence.¹⁹ LEs amplify this transition: they enable presence without exposure, reconnaissance without infiltration and effects without physical proximity. Such capabilities challenge long-standing assumptions about the physicality of

with emerging concepts of human-machine teaming, in which operators supervise multiple semi-autonomous systems rather than manually piloting individual platforms.¹⁵ Finally, their modularity allows rapid adaptation through tailored payloads; a longstanding requirement for SOF mission flexibility.

Yet these advantages come with important constraints. LEs are vulnerable to electronic warfare and possess limited endurance. Their autonomy behaviours require clear guidance on oversight and control to ensure responsible employment. Their outputs must feed into broader command-and-control structures to generate meaningful operational value.¹⁶ Their low signature and ambiguity, while operationally attractive, also raise ethical and

- 15 M.W. Maier, 'Architecting Principles for Systems-of-Systems', *Systems Engineering* 1(4) (1998) 267–284; J.S. Dahmann et al., 'An Implementers' View of Systems Engineering for Systems of Systems', *IEEE A&E Systems Magazine* 27(5) (2011) 4–19.
- 16 M. Priebe et al., *Multiple Dilemmas: Challenges and Options for All-Domain Command and Control* (Santa Monica, RAND Corporation, 2020).
- 17 M.J. Mazarr, *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict* (Carlisle, U.S. Army War College, 2015).
- 18 NATO, *Allied Joint Doctrine for Special Operations (AJP-3.5)* (Brussels, NATO Standardization Office, 2019).
- 19 Brust and Kitzen, 'From Counterterrorism to Great Power Competition', 126–139.

LEs' utility depends on integration into coherent doctrine, resilient networks and robust governance frameworks

special operations, including the degree to which SOF must be physically present to generate strategic or operational effect.

Building on Gans, Blanken and Stelmack's argument that contemporary SOF must increasingly integrate physical, virtual and cognitive capabilities across domains, emerging systems such as LEs illustrate how this evolution may blur traditional mission boundaries. Special Reconnaissance, historically dependent on physical insertion, can increasingly be supported or partially substituted by standoff sensing conducted through distributed, low-signature LEs. Direct Action may be reshaped by the ability to deliver precision, time-sensitive or electronic effects via LEs' payloads as part of broader, networked fires architectures. Military Assistance likewise intersects with partner-enabled remote sensing, overwatch and electromagnetic-shaping tools that LEs can provide, extending SOF's capacity to integrate and orchestrate cross-domain effects.²⁰

These trends align with NATO's developing MDO thinking, which emphasises synchronisation of sensing, decision and effects across domains. Yet LEs often generate data that cannot be meaningfully exploited without supporting architectures, such as joint fires integration, robust communications pathways and interoperable C2 processes. The JAPCC and ACT have highlighted these gaps, noting that dispersed sensing without coherent integration produces limited operational effect.²¹ Without doctrinal clarity, LEs risk becoming isolated tactical assets rather than components of a coordinated SOF contribution to MDO.

Another complicating factor is autonomy. Many LEs incorporate semi-autonomous navigation, target recognition or behaviours associated with swarming. Coalition partners vary widely in their policies and risk tolerances regarding autonomy in targeting and effects.²² For SOF, whose legitimacy rests on precision, discrimination and political sensitivity, ambiguity about who retains control and responsibility in such systems creates unacceptable operational and strategic risk. Clear doctrinal guidance is, therefore, essential before LEs can be fully integrated into NATO SOF frameworks.

Potential Constrained by Fragility

From a technical perspective, LEs are best understood not as standalone assets but as components of a broader System-of-Systems (SoS). Foundational SoS literature emphasises that such systems derive their value from the interactions, interfaces and integration among constituent parts, not from the performance of individual elements.²³ LEs exemplify this: their operational utility depends on communications networks, data standards, autonomy software, resilient ground and air nodes, and the ability to plug into joint and coalition architectures.

U.S. experimentation under Project Convergence and the EDGE series consistently demonstrated both the promise and fragility of these systems. LEs proved capable of penetrating contested

20 Gans, Blanken, and Stelmack, 'Special Operations as an Integrating Function', 140–153.

21 F. Canovas, 'Multi-Domain Operations and Challenges to Air Power', *JAPCC Journal* 29 (2019) 47–56; Allied Command Transformation, *NATO MDO Concept* (2021).

22 V. Boulanin, *Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems* (Stockholm, SIPRI, 2016); P. Scharre, *Autonomous Weapons and Operational Risk* (Washington, DC, CNAS, 2016).

23 Maier, 'Architecting Principles for Systems-of-Systems', 267–284; Dahmann et al., 'An Implementers' View of Systems Engineering for Systems of Systems', 4–19.

Electronic warfare (EW) and unmanned aircraft systems training. LEs are highly vulnerable to EW with possibly extremely high attrition rates. Therefore, they must be integrated into coherent and robust frameworks

airspace, conducting ISR tasks and enabling targeting. However, system performance degraded sharply under conditions of intense jamming, GNSS denial or cross-vendor integration.²⁴ The U.S. Department of Defense's operational testing reports reinforced this pattern, noting issues with firmware compatibility, sensor degradation, intermittent link stability and latency under electromagnetic stress.²⁵ For NATO, operating by default in a coalition environment, such interoperability challenges are likely to be even more pronounced.

Human-machine teaming introduces further complexity. While LEs reduce physical risk to operators, they can increase cognitive load by presenting simultaneous data streams, uncertain autonomy behaviours and short tasking windows. Experimentation in initiatives such as Project Convergence has indicated that managing distributed unmanned systems under time pressure can create significant cognitive demand for operators; particularly, when multiple ISR and electromagnetic inputs must be synthesised.²⁶

These cognitive challenges align with Predict, Act, Indicate and Model (PAIM) dynamics, which are useful for understanding how operators process information in fast-moving, uncertain environments.²⁷ Under PAIM dynamics, LEs can compress the Predict-Act-Indicate-Model cycle, amplifying uncertainty and increasing the cognitive load imposed by incomplete, ambiguous or rapidly shifting sensor inputs.

Finally, LEs remain highly vulnerable to electronic warfare. RAND analyses of the

Ukraine conflict show that small unmanned systems suffer extreme attrition in high-EW environments, with loss rates so high that operational relevance depends on large inventories, rapid regeneration and resilient network architectures rather than platform survivability.²⁸ LEs, therefore, offer significant but fragile capabilities that must be integrated into coherent, robust frameworks rather than expected to function independently.

Decision-Making in Ambiguity

LEs introduce ethical and legal challenges that differ markedly from those associated with traditional SOF enablers. Their expendable nature, ambiguous signatures and increasing levels of autonomy make them highly attractive in politically sensitive environments, yet these same characteristics complicate assessments of control, proportionality and accountability. As autonomy advances, even in limited forms such as navigation, target recognition or swarm behaviours, questions emerge about who, ultimately, exercises meaningful human control and how responsibility is assigned when outcomes deviate from intent.²⁹

These concerns are magnified in a coalition environment. NATO allies maintain divergent interpretations of permissible autonomy in targeting, proportionality thresholds and escalation risks. A system deemed acceptable by one nation may fall outside another's policy boundaries, generating friction in combined operations. For SOF, whose legitimacy, as noted above, relies on discrimination, precision and political sensitivity, such discrepancies can impose operational constraints or introduce strategic risk.

LEs also interact directly with the characteristics of the grey zone, where adversaries rely on ambiguity, incremental actions and plausible deniability. Analyses of contemporary competition argue that states increasingly pursue political and strategic aims through sustained campaigns of influence, disruption and coercion short of open conflict.³⁰ LEs' low

24 AFC, 'Army Examines Aviation Technologies at EDGE 24'; Roque, 'Army Special Ops Put Launched Effects Prototype Through Its Paces at EDGE 23'.

25 DOT&E, 'Air Launched Effects (ALE)'.

26 J.M. Murray and R.E. Hagner, 'Project Convergence: Achieving Overmatch by Solving Joint Problems', *Joint Force Quarterly* 103(4) (2021) 4–9.

27 R.E. Mulder, 'How to Think and Act Faster than the Enemy: Reinterpreting the OODA Loop Through Neuroscience', *Militaire Spectator* 193(10) (2024) 560–567.

28 Hvizda et al., *Dispersed, Disguised, and Degradable*.

29 Boulanin, Mapping the Development of Autonomy in Weapon Systems.

30 Mazarr, *Mastering the Gray Zone*; S.G. Jones, *The Return of Political Warfare* (Washington, DC, CSIS, 2019).

signatures, ambiguous payloads and deniable employment align well with such environments, enabling SOF to generate effects without crossing visible thresholds. Yet the same ambiguity increases the potential for misinterpretation. An ISR LE might be perceived as pre-strike reconnaissance; an EW payload could be construed as an attack; a decoy might temporarily alter an adversary's threat perception. Kinetic LEs, particularly OWA systems delivering terminal effects, introduce different escalation and attribution risks than OWEs intended to generate indirect or system-level effects. Without clear signalling or doctrinal limits, these actions risk unintended escalation.

Moreover, LEs complicate traditional understandings of accountability. If a swarm malfunctions under EW pressure, misclassifies a signal emitter or inadvertently creates secondary effects, determining responsibility becomes difficult.³¹ Ethical autonomy literature consistently warns that distributed systems can distort operator perception, reduce situational understanding and challenge proportionality assessments.³² These issues apply with particular force to SOF operations, in which political risk must be tightly managed and missteps can have strategic repercussions.

Finally, LEs challenge existing Rules of Engagement (ROE). Distributed, small-scale actions, each minor in isolation, may cumulatively produce significant operational or political effects. Current ROE frameworks, typically designed around discrete actions by identifiable platforms, are not tailored to managing the emergent behaviour of networks of LEs. Without updated ROEs and governance structures, SOF risk either underutilising LEs out of caution or unintentionally generating effects beyond the intended scope.

Strategic Implications for NATO SOF

Strategically, the introduction of LEs forces NATO SOF to reconsider how they generate influence and advantage across the competition-

LEs enable presence without exposure, reconnaissance without infiltration and effects without physical proximity

conflict spectrum. As adversaries increasingly employ integrated air defences, pervasive sensing and aggressive electronic warfare, traditional SOF enablers, such as manned ISR, close-in reconnaissance and physical presence, face diminishing utility. LEs offer pathways to regain strategic relevance by extending SOF reach, enabling persistent sensing and providing non-attributable options for shaping the environment.

One strategic implication is the shift from platform-centric to network-centric special operations. LEs function as distributed nodes within broader sensing and effects webs, enabling SOF to contribute to joint and coalition architectures without exposing personnel. This aligns with evolving concepts of integrated fires and sensor-to-shooter networks observed in U.S. and partnered Project Convergence activities, which explored integrated fires and sensor-to-shooter networks, including joint and coalition experimentation in data fusion, targeting and electromagnetic shaping at operational scale.³³ NATO's pursuit of innovation through initiatives such as DIANA further reflects the need to accelerate integration of emerging technologies that enhance resilience and interoperability.³⁴

31 Priebe et al., *Multiple Dilemmas*.

32 Scharre, *Autonomous Weapons and Operational Risk*.

33 AFC, 'Project Convergence Campaign'.

34 NATO, *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic (DIANA)*, 2023.

LEs should not be viewed as replacements for SOF presence or human judgement

LEs also support a strategic transition towards presence without footprint, a critical requirement in politically sensitive regions where overt SOF activity risks escalation or diplomatic repercussions. Low-signature ISR and electronic shaping via LEs allow SOF to monitor, understand and influence adversaries without physical infiltration. This capability aligns with broader analyses of strategic competition, which highlight the increased importance of intelligence, ambiguity and calibrated signalling in the grey zone.³⁵

However, these advantages introduce a corresponding risk: overreliance on technological substitutes for human judgement and presence. SOF derive strategic value from their ability to understand context, build relationships and exercise discriminating judgement; qualities that cannot be replicated by expendable autonomous systems. As some scholars note, the utility of SOF in great-power competition rests on blending technological advantage with human expertise rather than replacing one with the other.³⁶ LEs can enhance SOF contributions but cannot substitute the cognitive, cultural and relational functions that underpin strategic success.

Finally, as adversaries adapt to the proliferation of small unmanned systems, LEs may become contested assets requiring continuous innovation. RAND's assessment of the Ukraine conflict highlights that unmanned system effectiveness is shaped not only by platform characteristics but by the speed at which forces innovate and counter-innovate.³⁷ For NATO SOF, strategic advantage will depend on maintaining a cycle of adaptation, integrating LEs into concepts of operation and ensuring they remain interoperable, resilient and ethically governed.

For smaller NATO nations, such as the Netherlands, the implications of Launched Effects are particularly salient. The Netherlands Special Operations Forces operate with limited mass but high strategic sensitivity, often in politically constrained environments where discretion, interoperability and proportionality are critical. LEs offer opportunities to extend sensing, overwatch and electromagnetic shaping capabilities without increasing physical footprint or attribution risk. However, their adoption would require deliberate national choices regarding doctrine, command-and-control authority, autonomy governance and integration with joint and coalition architectures. The question is, therefore, not whether LEs are relevant, but how they can be responsibly integrated into SOF concepts of employment in a manner that reinforces political control, coalition interoperability and SOF's comparative advantage in precision and judgement.

Conclusion

Launched Effects represent a significant development for NATO SOF, offering new ways to sense, understand and shape contested environments while reducing physical and political risk. Their low signature, expendability and modularity provide SOF with tools suited to modern A2/AD, grey-zone and high-electromagnetic-threat settings, contexts in which traditional SOF enablers face increasing limitations. However, the strategic promise of LEs cannot be realised without addressing the doctrinal, technological and ethical challenges that accompany them.

35 Mazarr, *Mastering the Gray Zone*.

36 L. Blanken, 'The Future of Innovation in Special Operations Forces', in J.D. Kiras and M. Kitzen (eds.), *Into the Void* (London, Hurst, 2024) 199–213.

37 Frederick et al., *The Consequences of the Russia-Ukraine War*.

The U.S. Army demonstrates a Launched Effect as part of the Army's Continuous Transformation programme. LEs may become contested assets requiring continuous innovation

Doctrinally, LEs sit uncomfortably within existing NATO frameworks. Their distributed, (semi-)autonomous and expendable nature requires clearer guidance on command-and-control, accountability and the integration of sensing and effects into Multi-Domain Operations.³⁸ Technologically, LEs' potential is constrained by fragility: vulnerability to EW, dependence on SoS integration and significant cognitive burdens on operators.

Ethically, LEs introduce ambiguity at a time when strategic competition increasingly relies on calibrated, politically sensitive action. Their low-signature employment aligns with grey-zone requirements but also raises risks of misinterpretation, escalation and contested accountability.³⁹ For SOF, whose legitimacy rests on precision, discrimination and contextual judgement, such risks must be carefully governed.

Ultimately, LEs should not be viewed as replacements for SOF presence or human

judgement. Instead, they are disruptive enablers that can amplify the strategic value of SOF when integrated into coherent doctrine, resilient architectures and responsible employment frameworks. Their strategic utility will depend on continuous innovation, interoperable design, robust governance and the ability of SOF to blend technological advantage with human expertise.⁴⁰ ■

38 Allied Command Transformation, *NATO MDO Concept* (2021).

39 Mazarr, *Mastering the Gray Zone*; Scharre, *Autonomous Weapons and Operational Risk*.

40 Blanken, 'The Future of Innovation in Special Operations Forces'.

Soft-cyber politieoperaties

Digitale beïnvloedingsoperaties bij de politie en lessen voor de krijgsmacht

Jim van Zon en Peter Pijpers*

De politie behoort tot de overheidsorganisaties die soft-cyberoperaties, ook wel beïnvloedingsoperaties genoemd, uitvoeren. Defensie behoort daar niet toe: in vredetijd is de krijgsmacht niet gerechtigd op te treden in de informatieomgeving. Dit artikel gaat in op de bestrijding van online criminaliteit door de Nationale Politie. Wat houden de cyberoperaties van de politie in, en welke lessen zijn er voor de krijgsmacht?

* Kapitein Jim van Zon is werkzaam als reservist bij 519 Squadron als Executive Officer; brigade-generaal prof. dr. Peter Pijpers is hoogleraar cyberoperaties aan de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie.

1 Zie: Peter Schrijver en Paul Ducheine, 'Cyber-Enabled Influence Operations. The case of the Belarusian Cyber Partisans', *Militaire Spectator* 192 (2023) (6) 284-295; Willemijn A. Bos en Peter B.M.J. Pijpers, 'Cyberoperaties in de gray zone. Juridische overwegingen omtrent de rol voor de krijgsmacht', *Militaire Spectator* 190 (2021) (10) 508-521; Adelbert Bronkhorst en Frans Osinga 'Een nieuwe Militaire Revolutie? Technologische trends, Oekraïne en de toekomst van oorlog. Deel 2: 2014-2022: Een nieuwe koude oorlog, een nieuwe RMA (?)' *Militaire Spectator* 194 (2025) jubileumeditie 20-35.

2 Ministerie van Defensie, 'Defensie Cyberstrategie 2025' (2025), zie: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/10/03/defensie-vergroot-slagkracht-in-cyberdomein>.

De Nederlandse politie is zeer actief in het cyberdomein, ook met beïnvloedingsoperaties. Dergelijke operaties leveren veel ervaring op. Ervaring die ook interessant kan zijn voor de krijgsmacht. De afgelopen jaren stonden er geregeld artikelen in de *Militaire Spectator* over (componenten van) beïnvloedingsoperaties via cyberspace, ook wel soft-cyberoperaties genoemd.¹ Recent verscheen ook de *Defensie Cyberstrategie 2025*² waarin Defensie de permanente proactieve inzet tegen

agressieve cyberactoren ambieert,³ en de synergie met publieke en private partijen, en bondgenoten. Opvallend is de afwezigheid van beïnvloedingsoperaties via cyberspace. De reden hiervoor kan zijn het gebrek aan mandaat en operationele mogelijkheden voor de krijgsmacht om soft-cyberoperaties uit te voeren. Buiten de krijgsmacht zijn er diverse overheidsorganisaties die deze operaties, passend in het raamwerk van soft-cyber, wel uitvoeren. Een van die organisaties is de politie, een partner in de publieke sector.

Dit artikel gaat in op de bestrijding van online criminaliteit door de Nationale Politie. Dit geeft niet alleen inzicht in deze cyberoperaties, maar ook in ervaringen en mogelijke kansen voor de krijgsmacht.

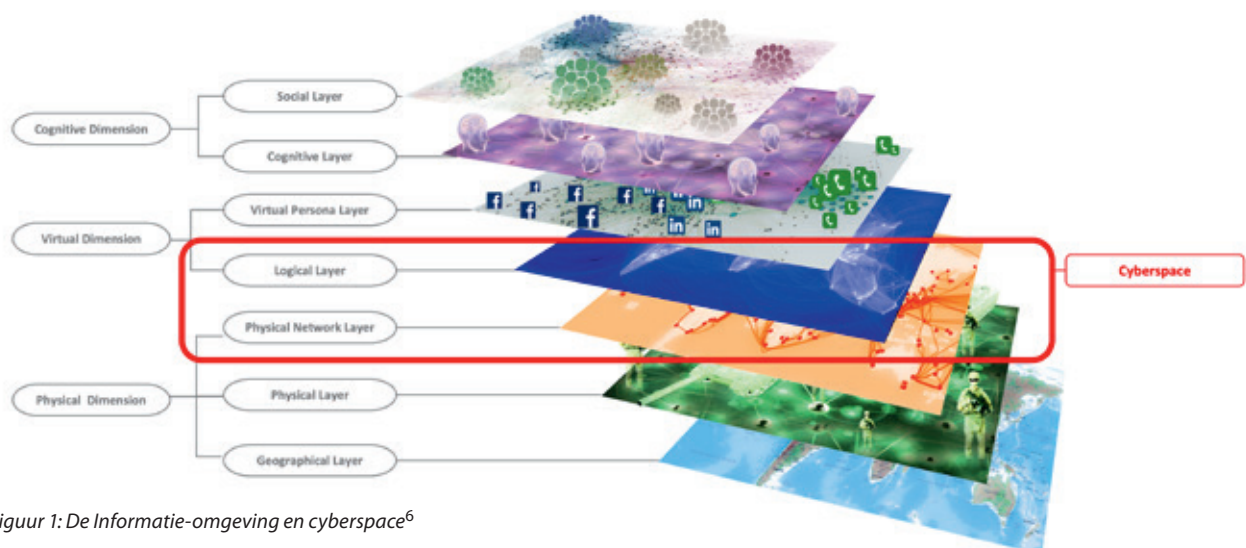
Eerst lichten wij soft-cyber binnen de krijgsmacht toe en beschrijven we de stand van zaken. Vervolgens benoemen we de taakstelling en visie vanuit de politie, waarna het thema 'brede bestrijding' aan bod komt in relatie tot cybercrime. Tot slot zetten we diverse politieoperaties uiteen die relevant zijn voor de krijgsmacht.

Soft-cyber theoretisch kader

Soft-cyberactiviteiten kennen twee elementen, 'soft' en 'cyber'. Cyberspace, als eerste, is een onderdeel van de informatieomgeving. Dit is

feitelijk de omgeving waarin we leven, en waar we informatie (data, inlichtingen) uit halen of kunnen 'injecteren' (denk aan een nieuwsbericht, propaganda of reclame).⁴ Met de opkomst van cyberspace is deze informatieomgeving uitgebreid; niet alleen zijn er drie lagen bijgekomen (de fysieke netwerklaag van computers, de software (*code*) en onze virtuele personages op sociale media-accounts (de *content*)). Cyberspace is daarnaast toegankelijk en beschikbaar voor een veel breder publiek dan enkel staten. Filters of tussenpersonen zoals overheid, een krant of andere traditionele media zijn verdwenen, met alle gevolgen van dien – cyberspace en internet zorgen voor een grote mate van democratisering, maar tegelijkertijd vallen nuancering en onderbouwing bij berichtgeving weg.⁵

- 3 De Cyberstrategie zegt hierover: 'Defensie wil haar cyberslagkracht op een doorslaggevende wijze in kunnen zetten, zowel in de huidige 'grijze zone' tussen oorlog en vrede als in het scenario van gewapend conflict. Hiervoor introduceert Defensie een nieuwe koers: een permanente proactieve cyberinzet om meer offensief tegendruk te geven'. Zie hiervoor ook de boekbespreking van Sebastian Reyn en Alexander Claver van *Cyber Persistent Theory* van Michael P. Fischerkeller, Emily O. Goldman en Richard J. Harknett, *Militaire Spectator* 193 (2024) (12) 738-739.
- 4 Marije Timmer en Paul A.L. Ducheine, 'Conceptual Manoeuvring', *Militaire Spectator* 192 (2023) (11) 542-555.
- 5 Thomas Zeitzoff, 'How Social Media Is Changing Conflict' (2017) 61 *Journal of Conflict Resolution* 1970.
- 6 Figuur is gemaakt door Jelle van Haaster, zie ook: Jelle van Haaster, 'On Cyber: The Utility of Military Cyber Operations During Armed Conflict' (2018) 173 (noot 898).

Figuur 1: De Informatie-omgeving en cyberspace⁶

Recent verscheen de *Defensie Cyberstrategie 2025*, waarin Defensie de permanente proactieve inzet tegen agressieve cyberactoren ambieert

'Soft' refereert aan de term *soft power*. Nye beschrijft dat als 'a nation's capacity to sway others without resorting to coercive measures'.⁷ Soft power komt tot uiting door *agenda setting*,⁸ de aantrekkelijkheid van samenwerken (alliantievorming) en overtuigen op basis van waarden (in plaats van dwang). Soft power beïnvloedt de perceptie van vijandelijke (en neutrale) actoren door gebruik te maken van narratieven en frames, of zoals Winder stelt: 'soft power is (...) a storytelling competition'.⁹ Indien staten deze narratieven inzetten als strategisch instrument ontstaan er concurrerende regio's of coalities van staten die hun eigen waarden niet naast die van andere zetten maar erboven, en daarmee tegelijk alternatieve narratieven in diskrediet brengen.

Soft-cyber operaties staat tegenover hard-cyber operaties. Hoewel ze allebei vormen van militair gebruik van cyberspace zijn, richten hard-cyberoperaties zich op de lagen *in* cyberspace

– de computers, de code of de content. Bij een hard-cyberoperatie raken de lagen – met name de data (code) – in cyberspace beschadigd, waardoor ook een computer niet meer functioneert. Staten gebruiken daarvoor digitale 'wapens' zoals *malware* of de eenvoudige *distributed denial-of-service* (DDoS) aanval om de vertrouwelijkheid, integriteit of beschikbaarheid van de virtuele of fysieke netwerklagen in cyberspace te saboteren.

Recente voorbeelden zijn de *ransomware*-aanvallen die data gijzelen, en de *wiperwares* die Rusland in Oekraïne inzette.¹⁰

Soft-cyber (beïnvloedings-)operaties richten zich niet op doelen in cyberspace, maar gebruiken cyberspace als een vector om de cognitie van individuen of groepen te bereiken. De soft-cyberoperatie heeft tot doel het overtuigen of manipuleren om het gedrag op bewuste of onbewuste wijzen te beïnvloeden. Manipulatieve beïnvloedingsoperaties maken gebruik van het beperkte rationele vermogen van het brein. Door een tekort aan tijd of een overschot (of tekort) informatie valt het menselijk brein terug op *biases* en heuristieken, ofwel mentale snelkoppelingen om situaties intuïtief aan te kunnen (denk aan vluchtgedrag), in plaats van een weloverwogen rationele besluitvorming. Biases, zoals de conformiteitsbias of de autoriteitsbias, vormen het kennisdomein van de cognitieve psychologie dat sinds de Tweede Wereldoorlog een enorme vlucht genomen heeft in politieke redevoeringen en in de reclamewereld. Maar ook tijdens conflicten en in oorlog is deze vorm van beïnvloeding en misleiding niet ongewoon. De 'wapens' zijn in dit geval niet de code, maar het zijn woorden en beelden (content). Woorden richten niet direct schade aan, maar kunnen in een specifieke context polariserend zijn en tweedracht in een samenleving zaaien.

Kennis van cognitieve psychologie in combinatie met de opkomst van cyberspace zorgt voor een toegenomen bruikbaarheid van beïnvloedingsoperaties – waaronder desinformatie operaties. De oorzaak van het neerstorten van MH17 in 2014 ging gepaard met grootschalige misleidende berichtgeving. Daarnaast vinden bij verkiezingen veelvuldig digitale desinformatie-

7 Joseph S. Nye, 'Soft Power. The Evolution of a Concept', *Journal of Political Power* 14 (2021) 196.

8 Het gaat om het beïnvloeden van de politieke agenda, en daarmee zorgen dat deze thema's publieke aandacht krijgen. Zie ook Maxwell E. McCombs en Donald L. Shaw 'The Agenda-Setting Function of Mass Media', *The Public Opinion Quarterly* 36 (1972) 2.

9 Robert Winder *Soft Power. The New Great Game* (New York, Little, Brown Book Group, 2020).

10 Kraesten L. Arnold en Sander van Dorst, 'Wiperware: een nieuw cyberwapen voor de militaire toolbox?' *Militaire Spectator* 192 (2023) (11) 512-525.

operaties plaats, en ook rondom de oorlog in Oekraïne zijn soft-cyberoperaties een geliefd instrument.¹¹

Soft-cyber binnen Defensie – de problematische gereedstelling

Hoewel menige krijgsmacht actief is in de informatieomgeving en in cyberspace,¹² is de inzet van de Nederlandse krijgsmacht in de informatieomgeving geen vanzelfsprekendheid.¹³ De doelomschrijving van de krijgsmacht geeft weliswaar aan dat de krijgsmacht de vitale belangen te allen tijde en overal dient te beschermen, maar de wettelijke kaders leggen de krijgsmacht aanzienlijke beperkingen op. In vredetijd is de krijgsmacht niet in staat op te treden in de informatieomgeving, enkel de MIVD (wier capaciteit niet ongelimiteerd is) kan dat doen. Beperkingen die opposanten zoals China of Rusland, die Nederland in vredetijd aanvallen via cyberspace, niet hebben.¹⁴

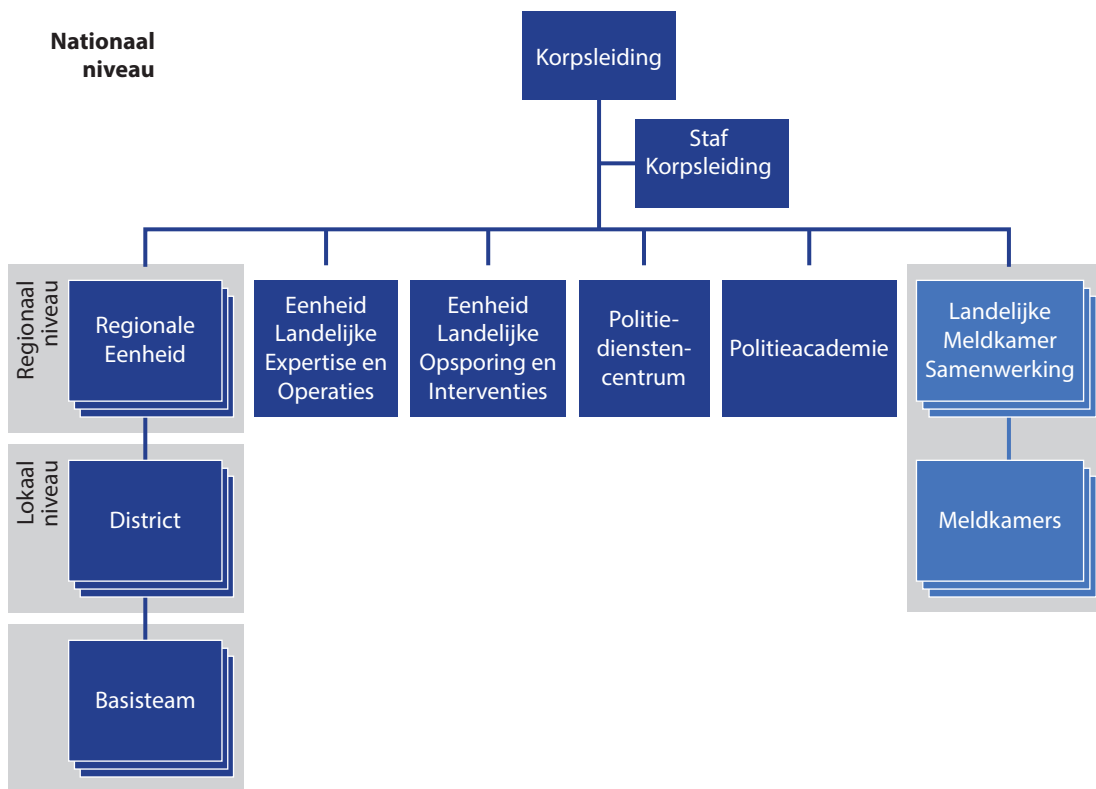
De Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst maakt weliswaar deel uit van Defensie, maar is geen onderdeel van de krijgsmacht. De MIVD ressorteert onder de Secretaris-Generaal en niet onder de Commandant der Strijdkrachten. De beide inlichtingendiensten MIVD en AIVD vallen daarnaast onder een specifiek juridisch regime, de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv 2017).

De reden dat de krijgsmacht niet kan optreden is gekoppeld aan de privacywetgeving vanuit de EU, de zogeheten Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG).¹⁵ Deze AVG is een waardevolle wet die directe rechtskracht heeft in Nederland en daarom ook de soevereine gebieden waar de EU geen rechtsmacht heeft – zoals Buitenlandse Zaken en Defensie – buiten beschouwing laat. De idee achter de AVG is dat men enkel op grond van vooropgestelde wettelijke bepalingen van privacyregels mag afwijken. De EU-lidstaten moeten dus zelf een wet maken waarin ze het inperken van de privacyregels vastleggen voor onder meer de krijgsmacht.

Nederland heeft er echter voor gekozen om de AVG in zijn geheel ook voor krijgsmacht toepasbaar te verklaren, via de zogenoemde Uitvoeringswet AVG ((U)AVG).¹⁶ Alleen de Wiv 2017 vormt hier een uitzondering op, omdat daar al een wettelijk privacyregime in is opgenomen.

En dat was wellicht niet helemaal doordacht. Het gevolg van de (U)AVG is dat de krijgsmacht in vredetijd – dus zonder een specifiek mandaat – vrijwel geen enkele handeling op het internet mag verrichten waar persoonsgegevens aan verbonden zijn. Waar de MIVD een inlichtingenanalyse mag doen, kan de krijgsmacht dat niet. Gevolg is dat waar de krijgsmacht zich wel gereed kan stellen voor de conflicten in de fysieke omgeving,¹⁷ zij dit voor de virtuele omgeving niet kan.¹⁸ Naast krijgsmacht en inlichtingendiensten heeft ook de politie belang bij het optreden in de informatieomgeving. De politie heeft weliswaar een andere set aan mandaten waar ook de KMar gebruik van kan maken, maar treedt daarnaast ook pro-actiever op in de informatie omgeving.

- 11 Kraesten L. Arnold e.a., 'Assessing the Dogs of Cyberwar. Reflections on the Dynamics of Operations in Cyberspace during the Russo-Ukrainian War', in: Maarten Rothman, Lonke Peperkamp en Sebastiaan Rietjens (red.), *Reflections on the Russian-Ukrainian War* (Leiden, Leiden University Press, 2024)
- 12 Pieter Zhao, 'Chinese Political Warfare. A Strategic Tautology? The Three Warfares and the Centrality of Political Warfare within Chinese Strategy' [2023] *The Strategy Bridge*
- 13 Paul A.L. Duchaine, Peter B.M.J. Pijpers en Marten C. Zwanenburg, '*Tanden voor de leeuw. Een voor haar doel en op haar taak berekende krijgsmacht in de informatieomgeving*', NLDA War Studies Research Centre (2024), zie: <https://open.overheid.nl/documenten/e8d9cd92-fe6e-4a6f-a27b-9673649c2643/file>.
- 14 NCTV, AIVD, MIVD, 'Dreigingsbeeld Statelijke Actoren (DBSA) (2025), zie: <https://www.nctv.nl/documenten/2025/07/17/dreigingsbeeld-statelijke-actoren-2025>.
- 15 Verordening 2016/679, te vinden op: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679>.
- 16 Uitvoeringswet Algemene Verordening Gegevensbescherming, te vinden op: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0040940/2021-07-01>.
- 17 Op grond van het Algemeen Organisatie Besluit Defensie (2021). Zie ook: Paul A.L. Duchaine, Peter B.M.J. Pijpers en Eric H. Pouw, 'Information Manoeuvre and the Netherlands Armed Forces. Legal Challenges Ahead', in: Peter Pijpers, Robert Beeres en Mark Voskuil (red.), *Towards a Data-Driven Military* (Leiden, Leiden University Press, 2023).
- 18 De Wet op de Gereedstelling Defensie zal hier enige verlichting in brengen, zie meer hierover: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/06/06/nieuw-wetsvoorstel-voor-versnelde-gereedheid-defensie>.

Figuur 2: Organogram Nederlandse politie²¹

De politie

‘De politie heeft tot taak in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven’.¹⁹ Dit artikel 3 Politiewet 2012, vormt

de basis van het handelen van de politie met het Openbaar Ministerie of de burgemeester als bevoegd gezag. De politie werkt lokaal (in een basisteam) meestal aangiftegedreven. Regionaal of landelijk zijn onderzoeken vaker gericht op fenomenen.²⁰ In fenomeenonderzoeken staat de *modus operandi* (criminele werkwijze) centraal en kijkt de politie welke handelingsopties het meest effectief zijn om misdaad te bestrijden binnen het gestelde juridisch kader.

In beleid- en visiedocumentatie staat uitgebreid beschreven hoe de politie te werk moet gaan. De huidige korpschef, Janny Knol, beschrijft hierbij onder meer de volgende focuspunten:

- focus op digitaal: *het internet heeft een politiefunctie nodig*;²²
- effectieve interventies: *brede bestrijding*;²³
- meebewegen met ontwikkelingen in onze omgeving.²⁴

19 Politiewet 2012 artikel 3, zie: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0031788/2025-07-01>.

20 Politie, ‘Werken bij de Politie als cybercrimespecialist’, zie: <https://kombijde.politie.nl/blog/it/cybercrimespecialist>.

21 Politie.nl, ‘organogram Nederlandse politie’, zie: <https://www.politie.nl/informatie/organogram-nederlandse-politie.html>.

22 Politie.nl ‘Nieuwe korpschef Janny Knol: ‘Zorgen dat de politie midden in de samenleving blijft staan’ (2024), zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2024/februari/29/00-nieuwe-korpschef-janny-knol-zorgen-dat-de-politie-midden-in-de-samenleving-blijft-staan.html>.

23 Politie, ‘Stevig Stevig staan in deze tijd: Strategische agenda politie 2025-2030 (2024), zie: <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/onderwerpen/publicaties/2025/748ab5cf-6e4d-41ca-b8a1-d9d141a2f916.pdf>.

24 Idem.

Brede bestrijding van (online) criminaliteit

Voordat we het politieoptreden in het cyberdomein nader uiteenzetten, vraagt het begrip 'brede bestrijding' nadere duiding. Brede bestrijding van cybercrime draait niet alleen om *opsporing en vervolging*, maar ook om het beperken van criminaliteit (*verstoring*) en het voorkomen van dader- en slachtofferschap (*preventie*).²⁵ Dit zijn de drie categorieën interventies waar de politie gebruik van kan maken, om ze vervolgens toe te passen in de modus operandi van cybercrime.

Een (gesimplificeerde) modus operandi bestaat uit drie onderdelen: slachtoffers, infrastructuur en daders.²⁶ Slachtoffers en daders zijn vaak (rechts)personen. De infrastructuur omvat een faciliterende laag zoals een digitaal geautomatiseerd werk –bijvoorbeeld een internetserver in beheer van een bedrijf. Hoe dit precies in zijn werk gaat wordt beschreven in de praktijkvoorbeelden.

De politie maakt geen categorisch onderscheid binnen cyber vergelijkbaar met hard- en soft-cyber. Vergelijkbaar met soft-cyber werkt de politie met het beïnvloeden van gedrag, de focus van dit artikel. Dit valt vaak te verantwoorden binnen artikel 3 Politiewet. Soms zijn dergelijke interventies wel onderdeel van een groter onderzoek met een ander juridisch kader met additionele bevoegdheden. Voorbeelden vergelijkbaar met hard-cyber binnen de politie (waar wij niet nader op ingaan) zijn onder meer inbeslagname, het ontoegankelijk maken, het vorderen van gegevens, het bevriezen van data, het laten verwijderen van data of het vernietigen van hardware. Voor al deze opties volstaat

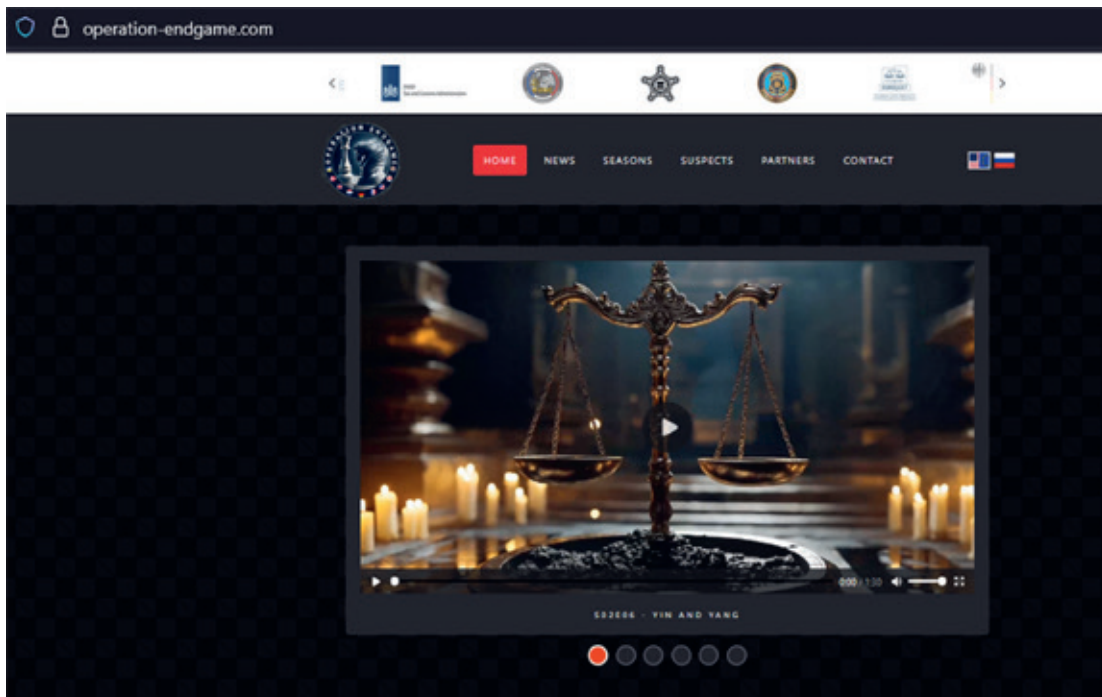
25 Politie en Openbaar Ministerie, 'Cybercrime beeld Nederland 2024', te vinden op: <https://www.politie.nl/binaries/content/assets/politie/nieuws/2024/juni/4983dcc5-96df-4a2c-8d76-1f6fe2cab4fa.pdf>.

26 Idem, zie ook: <https://fts.politie.nl/cybercrimebeeld/>.

27 Politie.nl 'Internationale politiediensten pakken met Operation Endgame door in bestrijding ransomware' (2025), zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2025/mei/22/11-internationale-politiediensten-pakken-met-operation-endgame-door-in-bestrijding-ransomware.html>.

Figuur 3: Splash page Operation Endgame²⁷

Figuur 4: Website operation-endgame.com

artikel 3 Politiewet niet, maar zijn additionele bevoegdheden benodigd.

Praktijkvoorbeelden

Operation Endgame

Operation Endgame is een van de bekendste internationale acties tegen botnets, ofwel netwerken van met malware geïnfecteerde computers. Wat botnets zo gevaarlijk maakt, is dat de geïnfecteerde malware als het ware de deur opent voor andere vormen van cybercrime. Operation Endgame bestaat niet alleen uit opsporingsinterventies, maar ook uit gedragsbeïnvloeding. Dit is nodig omdat niet alle verdachten (direct) aangehouden kunnen worden. Daarom is er een speciale website opgezet, specifiek voor de verdachten en geïnteresseerden, onder meer in het Russisch. Het doel van deze website is de verdachten aanspreken, twijfel zaaien in het criminele netwerk en allerlei data blootleggen.

Opvallend aan de website is de communicatiestijl, die overeenkomt met de wijze van communicatie van de cybercriminelen zelf. Bij het openen van de website valt direct de quote 'Think about (y)our next move' op. Daarnaast zijn er specifieke opties om te communiceren met de politie – voor de verdachten, maar ook voor tipgevers. Dit is dus een directe beïnvloedingspoging van het gedrag van diegenen die de website zien of te zien krijgen.

Daarnaast heeft de politie ervoor gekozen om de namen, foto's en de modus operandi van de verdachten online te plaatsen. In de wereld van online-cybercrime, met allerlei afschermingsmethoden, is blootstelling een zware interventie. Dit heeft direct effect op de verdachten, hun sociale kring en derden. Ook hindert de politie de criminele modus operandi en persoonlijke leef sfeer van de verdachten. Ze kunnen bijvoorbeeld geen (internet)diensten meer afnemen, omdat deze internationaal zijn gekoppeld. Bovendien heeft het tonen van

verdachten ook effect op andere cyber-criminelen.

Deze interventies zijn duidelijk gericht op daders, met als doel preventie en verstoring, én infrastructuur met als doel preventie op basis van kennisdeling en samenwerking.

Criminele carrière in cyber voorkomen

Bij cybercriminelen valt op dat zij vaak een verleden hebben in gaming.²⁸ Binnen gaming is DDoS een bekend fenomeen. Zo is het vrij gebruikelijk om elkaars server 'plat te gooien', zodat iemand bijvoorbeeld een spel kan winnen of wraak kan nemen tegen andere online gamers.

Doordat gamers op vroege leeftijd al in aanraking kunnen komen met DDoS, is het niet vreemd dat sommigen van hen zich ontwikkelen tot cybercrimineel. Om dit carrièrepad te voorkomen, waarschuwt de politie potentiële daders door middel van ingekochte Google-advertenties.²⁹ Wie via Google zoekt op 'DDoS bestellen' vanuit Nederland, ziet vaak een politiewaarschuwing hoog in de zoekresultaten.

Deze politiewaarschuwingen moeten leiden tot gedragsverandering bij (potentiële) daders. Deze interventie is uiteraard niet sluitend, maar vergroot de aanwezigheid van de politie op een plek waar mogelijk gezocht wordt naar strafbare feiten. Daarnaast zorgen deze advertenties voor meer bewustwording. Deze interventie focust dus op daders door middel van preventie.

Publiek Private Samenwerking

Een van de belangrijkste interventies binnen de politie is Publieke Private Samenwerking (PPS). PPS is de gestructureerde interactie tussen de politie (en eventueel een of meerdere overheden) en particulieren met als doel het ontwikkelen en/of uitvoeren van een gezamenlijke strategie voor het realiseren van veiligheidsbeleid.³⁰ PPS is voornamelijk effectief voor de categorieën infrastructuur, verstoring en preventie. Hierbij zoekt de politie de samenwerking op met zowel bedrijven als andere (maatschappelijke) organisaties. Op die manier kan de politie deze

Soft-cyber (beïnvloedings-)operaties richten zich niet op doelen in cyberspace, maar gebruiken cyberspace als een vector om de cognitie van individuen of groepen te bereiken

bedrijven en organisaties wijzen op de verantwoordelijkheden, modus operandi delen en adviseren in maatregelen.

In veel onderzoeken is PPS onderdeel van brede bestrijding, zoals in het eerder genoemde Operation Endgame.³¹ Daarnaast is er een aantal samenwerkingen tussen de politie en het bedrijfsleven die structureel van aard zijn, zoals het telecomoverlegorgaan COIN en het bancaire overlegorgaan ECTF. Dergelijke samenwerkingen bieden doorlopend interventiekansen binnen de sectoren waarin cybercriminaliteit voorkomt. Verder creëren ze wantrouwen bij criminelen, omdat de kans op (structurele) verstoring én opsporing toeneemt. Ook krijgt het bedrijfsleven meer inzicht door kennisdeling en stijgt de druk om waar nodig zelf actie te ondernemen op basis van verantwoordelijkheid. Zo kunnen organisaties verantwoordelijkheid nemen door aan te sluiten bij initiatieven zoals *nomoreleaks*, een initiatief tegen datalekken.³²

28 Politie, 'Cybercrimebeeld 2024', zie: <https://fts.politie.nl/cybercrimebeeld/>.

29 Politie, 'Politie gebruikt Google Ads om cybercrime te bestrijden', zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2024/februari/29/00-politie-gebruikt-google-ads-om-cybercrime-te-bestrijden.html>.

30 Publiek Private Samenwerking, *Tijdschrift voor de Politie*, No.3, 2021 zie: <https://www.ppsconstruct.nl/inhoud/uploads/PPS-succesfactoren-tijdschrift-voor-de-politie.pdf>.

31 Politie, 'Cybercrimebeeld 2024', zie: <https://fts.politie.nl/cybercrimebeeld/>.

32 Politie, 'No More Leaks', zie: <https://www.politie.nl/onderwerpen/no-more-leaks.html>.

Operation Heartblocker

Niet alleen landelijke onderzoeken hebben internationaal impact. Bijna elke maand is er wel een regionale cyberinterventie van de politie in de media.³³ Een van deze acties is Operation Heartblocker, een onderzoek naar de criminele webshop Heartsender.³⁴ Deze via het clearweb bereikbare webshop verkocht allerlei criminele software, waarmee cybercrime gepleegd kon worden.

In dit onderzoek komen veel slachtoffers naar voren en verwijst de politie door naar slachtoffernotificatietools, zoals *checkjehack*. Hiermee kunnen internetgebruikers hun accounts spiegelen aan een database. Op die manier kunnen ze zien of hun gegevens voorkomen in datasets van gelekte gegevens. Waar nodig adviseert de politie om beveiligingsmaatregelen te treffen.

De mediaberichtgeving richt zich ook tot potentiële kopers van dergelijke software. Niet alleen de ontwikkelaars en verkopers van de software in dit onderzoek zijn namelijk strafbaar, maar ook afnemers van deze software. Dit brengt verdere twijfel in de netwerken van criminelen.

Dergelijke specifieke communicatie komt vaker voor binnen de politie, met een bewuste afweging welke gegevens wel of niet worden gepubliceerd. Inzicht geven in de criminele modus operandi is een mogelijkheid, maar inzicht geven in politioptreden is een hele andere invalshoek. Dit laatste is bijvoorbeeld te zien in een recentelijk gepubliceerd politie.nl-persbericht over een politie-inval.³⁵ Dit

bericht beschrijft uitvoerig hoe de politie te werk is gegaan tijdens een huiszoeking bij een cybercrimineel. Met opvallend veel detail worden de directe gevolgen van crimineel handelen beschreven. Het artikel beschrijft niet alleen de gevolgen voor de verdachte zelf, maar ook voor de ouders van de verdachte. Dit is dan ook weer een voorbeeld voor andere ouders; een waarschuwing om beter te controleren wat hun thuiswonende kinderen online uitvoeren. Daderpreventie gaat namelijk niet alleen om de persoon zelf, maar ook om het netwerk van mensen om die persoon heen.

In Operation Heartblocker gaat de focus uit naar slachtoffers en preventie. In het persbericht over de politie-inval gaat de focus uit naar daders en preventie. Uiteraard blijft het de vraag of deze berichtgeving ook daadwerkelijk de desbetreffende doelgroep bereikt.

Slachtofferpreventie via Meta-advertenties

De politie acteert niet alleen gericht op daders, maar ook op slachtoffers. Zo heeft de politie MKB'ers uitgebreid gewezen op een specifieke oplichtingsvorm die vaak voorkomt: hacking via Facebook.³⁶ Opvallend aan deze criminele modus operandi is dat het instellen van tweefactorauthenticatie deze oplichtingsvorm voorkomt. Dit is een relatief gemakkelijke gedragsverandering om te bewerkstelligen.

Samen met Platform Veilig Ondernemen (tevens PPS-interventie) heeft de politie een campagne gelanceerd, specifiek gericht op kleine ondernemers op Facebook en Instagram. De advertenties zijn afkomstig van een regionaal politieaccount met daarin een waarschuwing voor deze vorm van hacking.³⁷ Op deze manier creëert de politie meer bewustzijn bij deze slachtofferdoelgroep. Daarnaast krijgen potentiële slachtoffers instructies om tweefactorauthenticatie aan te zetten. Deze interventie focust dus op slachtoffers met als doel preventie.

Lokale beïnvloeding

Waar eerdere voorbeelden zich voornamelijk focussen op klassieke mediaberichtgeving, is wellicht de grootste beïnvloedingstactiek van de

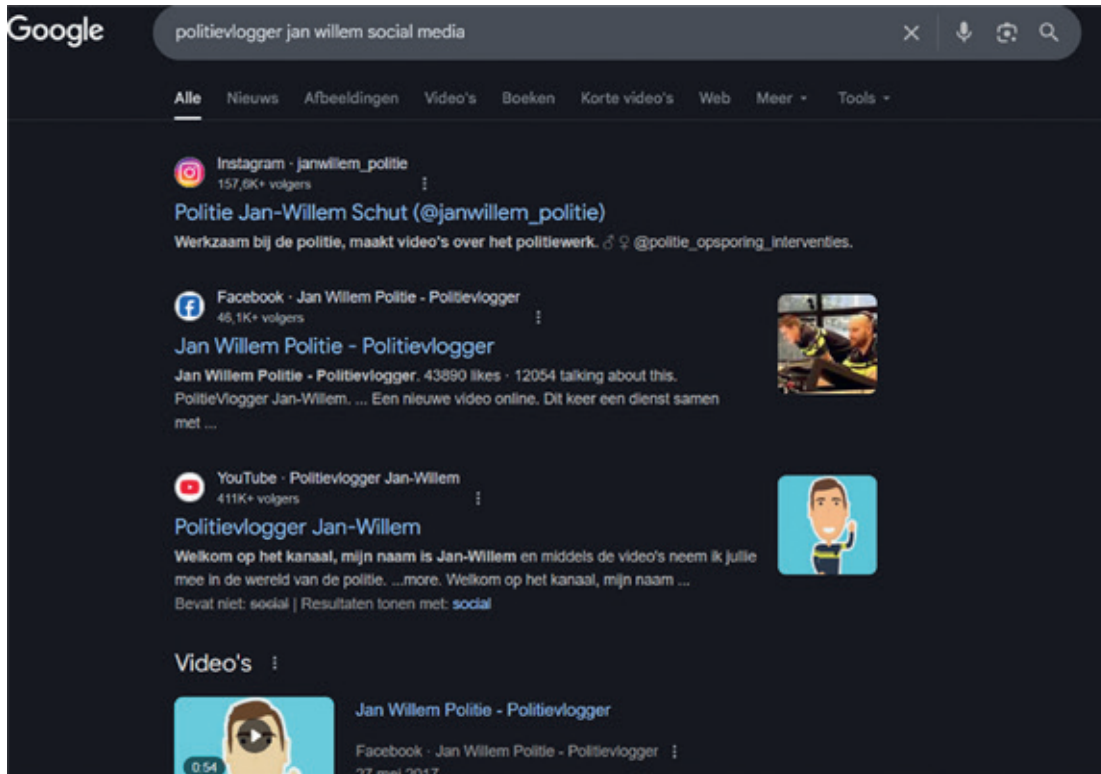
33 Zie: <https://www.google.com/search?q=politie+actie+cybercrime>.

34 Politie, 'Verstoringsactie deelt klap uit aan crimineel cybernetwerk HeartSender', zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2025/januari/27/09-verstoringsactie-deelt-klap-uit-aan-crimineel-cybernetwerk-heartsender.html>.

35 Politie, 'Ineens van je bed gelicht...', zie: <https://www.politie.nl/nieuws/2025/september/1/ineens-van-je-bed-gelicht%E2%80%A6.html>.

36 'Ondernemers zoals Maik in grote problemen door Facebook-hacks: 'Twee ton omzetverlies'', zie: <https://www.rtl.nl/nieuws/onderzoek/artikel/5506912/facebookhacks-treffen-ondernemers>.

37 PVO, 'Voorkom fraude op Meta: stel 2FA in op Facebook', zie: <https://pvo-nl.nl/nieuws/voorkom-fraude-op-meta-stel-2fa-in-op-facebook/>.

Figuur 5: Socials overzicht Politievlogger Jan-Willem

politie haar digitale aanwezigheid, voornamelijk op social media. Het overgrote deel van Nederland is actief op een vorm van social media.³⁸ Maar ook vrijwel elk politiebasisteam heeft zijn eigen socials.³⁹ Diverse politieagenten zijn zelfs influencer. Ook op TikTok heeft de politie een aantal accounts met honderdduizenden volgers. Dit alles bij elkaar zorgt ervoor dat de politie een groot online-bereik heeft. Daarnaast kan de politie op deze manier doelgroepen bereiken die via standaardcommunicatiemogelijkheden niet bereikbaar zijn.

Het intensief gebruik van dergelijke socials biedt de politie ook kostbare inzichten. Op basis van views is duidelijk zichtbaar welke gemaakte content aanslaat bij volgers. Content met veel actie, bijvoorbeeld een aanhouding door de politie, blijkt bijvoorbeeld veel views te genereren. Dit soort content wordt normaal gesproken door moderatie geblokkeerd of verwijderd. Het tonen van wapens en geweld valt immers onder hevig moderatiebeleid.

Doordat dit politieaccounts zijn, en het geweld dus legitiem is, blijft de content online.

De kracht van social media zit voor de politie in het grote bereik. Dit bereik is te vergroten door het taggen van andere politieaccounts en actief samenwerken met influencers (bondgenoten).⁴⁰ Met deze communicatie op social media vindt op lokaal niveau slachtoffer- en daderpreventie plaats, met geregeld een landelijk bereik. Voorbeelden hiervan zijn filmpjes van de politie op TikTok – waar een groot deel van de Nederlanders een account heeft – met miljoenen views. Dit is een vorm van online surveillance. Zonder deze aanwezigheid is beïnvloeding met

38 'Socialmedia-onderzoek 2025: flinke daling X, LinkedIn in de lift & actieve 40-plussers', Frankwatching.com, zie: <https://www.frankwatching.com/archive/2025/01/25/social-media-onderzoek-2025/>.

39 Politie, 'Social media', zie: <https://www.politie.nl/contact/social-media>.

40 'Gebiedsverbonden' politie als middel tegen polarisatie", zie: <https://www.politieacademie.nl/over-ons/nieuws/gebiedsverbonden-politie-als-middel-tegen-polarisatie>.

Vrijwel elk politiebasisteam heeft zijn eigen social media; diverse politieagenten zijn zelfs influencer

als doel het interveniëren tegen criminaliteit onmogelijk.

Lessen voor de krijgsmacht

De krijgsmacht dient de vitale belangen van de staat te beschermen, maar mist in het digitale domein het mandaat om zich gereed te stellen om deze taak in een situatie van conflict uit te voeren. Daarnaast heeft de krijgsmacht rol noch mandaat om de bescherming van de vitale belangen in het digitale domein uit te voeren buiten een gewapend conflict of binnen het Koninkrijk. In een rechtsstaat is dat weliswaar een geruststellende gedachte – de krijgsmacht hoort niet binnen Nederland op te treden, daar is de politie voor – maar het staat haaks op de grenzeloze eigenschappen van (de activiteiten in) cyberspace.

Op welke wijze kan de krijgsmacht leren van de nationale politie, of hoe kunnen beide organisaties samenwerken om invulling te geven aan de synergie tussen publieke partijen in het Nederlandse cyberlandschap? De centrale thema's bij de politie om brede bestrijding te bewerkstellings komen conceptueel overeen met de theoretische concepten van soft-cyberoperaties, te weten: hoe bereik je effectief een doelgroep via huidige communicatiemethoden, hoe draag je effectief een boodschap over, en hoe beïnvloed je gedrag.

De politie operationaliseert deze beïnvloedingsoperaties ten eerste door zichtbaar te zijn op (social) media, dit ter voorkoming van het verstoren van de eigen operatie (moderatie); als afschrikking; ze binden doelgroepen aan zich; en genereren betrouwbare accounts en bereik. Daarnaast creëert de politie effectieve Publiek Private Samenwerking (PPS), door partners aan te zetten tot actie (een *force multiplier*), en gebruik te maken van de middelen van die partners. Tot slot zet de politie doelgroepgerichte effectieve communicatie in, om zo de juiste boodschap over te brengen aan de juiste doelgroep; en om daarmee een daadwerkelijke gedragsverandering te genereren.

De krijgsmacht gebruikt deze methode nog niet, deels ook vanwege juridische beperkingen, maar dat wil niet zeggen dat zij helemaal niet kan optreden. Naast samenwerking met de inlichtingendiensten of met buitenlandse krijgsmachten kan de krijgsmacht ook gaan samenwerken met (en onder het mandaat van) de politie, vooral in situaties buiten een gewapend conflict, zoals bij nationale inzet. De krijgsmacht geeft daarmee invulling aan de nieuwe Defensie Cyberstrategie, maar is daarmee bovenal effectief om dreigingen tegen te gaan en kan tegelijkertijd haar vaardigheden op peil houden. De krijgsmacht kan zo leren welke content bij welke doelgroep past, welke soorten outlets de doelgroepen hanteren, en op welke wijze zij empathisch kan communiceren (gebruikmaken van de taal van die specifieke doelgroep). Ten slotte valt te overwegen om ook zelf social media-accounts op te zetten en zelfs militaire vloggers aan te moedigen en te professionaliseren, niet voor intern gebruik maar om de krijgsmacht meer bekendheid te geven bij een breder publiek, mogelijk zelfs gericht op de bevolking (en diaspora) van potentiële opposanten. ■

Reactie op ‘Van missie naar markt’

Onder de titel ‘Van missie naar markt’ verscheen recent in de *Militaire Spectator* een interessant artikel van de hand van majoor Thomas van Ham.¹ In dit artikel gaat hij in op de schaalbare krijgsmacht en de rol van publiek-private samenwerking (PPS) als strategisch instrument. Hierbij geeft hij diverse voorbeelden van succesvolle samenwerkingsverbanden. In dit verband is het jammer dat hij daarbij een onjuist startpunt kiest. In zijn artikel geeft hij aan: ‘De allereerste PPS van Defensie was met KPN in 1994 voor de aanleg van een eigen glasvezel-netwerk genaamd NAFIN’. Maar NAFIN was geen PPS, het was een project, gerund door de krijgsmachtdelen waarbij de Koninklijke Luchtmacht het voortouw had.

Bij PPS is er doorgaans sprake van Design, Build, Finance, Maintain and Operate-contract.² Ik zou op elk van deze aspecten kunnen ingaan, maar beperk mij in deze reactie tot twee: Design en Finance. Het ontwerp van NAFIN komt geheel op het conto van Defensie, met name van het destijds – in 1989! – geformeerde projectteam. In dat team zijn keuzes gemaakt die destijds ver voor liepen op ontwikkelingen in landen om ons heen en waarvan Defensie vandaag de dag nog steeds de vruchten plukt.

Waarom dan toch vaak de spraakverwarring rond de KPN ofwel PTT Telecom zoals de organisatie toen heette? Destijds had Defensie een recht om een eigen landelijk netwerk aan te leggen; een recht dat sterk leek op de concessie

van PTT Telecom. Alleen, wanneer dat recht zou worden uitgeoefend, betekende dit dat met elke eigenaar van een stuk grond waarin een NAFIN-kabel zou moeten worden gelegd, een overeenkomst zou moeten worden gesloten waarin een en ander werd vastgelegd. Dit zou voor het projectteam een zeer langdurige geschiedenis zijn geworden. PTT Telecom daarentegen had hier veel ervaring mee. Er is toen gekozen om het kabelwerk voor NAFIN uit te besteden aan PTT Telecom. Daarbij werd een aparte constructie bedacht. Omdat PTT Telecom de kabel aanlegde onder hun concessierecht, werd zij formeel juridisch eigenaar van de kabel. Defensie kocht voor de aanlegprijs van PTT Telecom – inclusief een aardige winst – het eeuwigdurend gebruiksrecht van het kabelnet.

NAFIN is dus geheel gefinancierd door Defensie, waarmee ook het aspect Finance niet overeenkomt met de definitie van PPS. Voor de illustratie van het artikel had dan ook beter een andere foto kunnen worden gekozen, alhoewel het plaatje bij mij persoonlijk nog steeds prettige herinneringen oproept.

Ondanks bovenstaande opmerking is het artikel een zeer lezenswaardige bijdrage in de discussie over de veranderingen in de huidige krijgsmacht. ■

Generaal-majoor KLu b.d. Folkert Horst – projectleider NAFIN 1993-1996

- 1 T. van Ham RC, ‘Van missie naar markt. De strategische wedergeboorte van publiek-private samenwerking binnen Defensie’, *Militaire Spectator* 195 (2026) (3) 120.
- 2 E.J. de Bakker en R.J. Berkhout, ‘Publiek Private Samenwerking (PPS). Op zoek naar meerwaarde’, *Militaire Spectator* 178 (2009) (5) 291.

Creating Visions of Future War

Speculative Fiction as a Pedagogical Tool in Security Studies

Dr. Malte Riemann, Institute of Security and Global Affairs – Leiden University

Between April and December 2025 students at the Institute of Security and Global Affairs and the Institute for History (Leiden University), supported by a KIEM grant, conducted an educational experiment titled *Creating Visions of Future War*. The project explored how creative writing, when embedded within a structured analytical framework, can function as a serious pedagogical tool in security studies and strategic studies. At its core, the initiative challenges the persistent assumption that analytical rigour and imagination belong to separate domains.

Although security studies and strategic studies have long recognised uncertainty as a defining feature of war,¹ educational practice often struggles to cultivate imaginative competence in systematic ways.² While established foresight tools offer useful techniques, they frequently channel imagination into formats shaped by institutional routines and prioritise structured variables and projected outcomes. In contrast, speculative narratives operate through perspective and lived experience, allowing reflection on how security decisions unfold for people working and living through conflict.³

To do so, the project invited students to produce speculative narratives about the future of war. These narratives were not conceived as free-form creative exercises, but students were required to ground their stories in contemporary security studies debates, emerging political and technological developments, and relevant historical precedents. Creative writing then served as a means of integration, requiring students to combine research and theory with imagination. This process pushed students beyond abstract reasoning and forced engagement with uncertainty as an ongoing condition rather than a variable to be resolved.

The pedagogical design reflected this ambition, as the writing process was supported by a structured programme that combined academic supervision from scholars in history and security studies with workshops led by a professional fiction writer, focusing on narrative structure, world-building, and plausibility. This dual framework ensured that the produced works were grounded in research while prioritising imaginative exploration. As such, the project made it possible to surface assumptions that often remain implicit or unthought in formal analysis. A central aim of the project was thus to draw on student creativity to generate fresh viewpoints on security issues, with the explicit intention not to offer prediction or guidance. Instead, the narratives act as alternative lenses through which security challenges can be viewed. The resulting works demonstrated that student creativity can surface questions and tensions that do not easily emerge from professional strategy-making considerations. For security professionals, these perspectives may offer unfamiliar but useful insights.

The student work presented here is shared in that spirit. It is offered as an invitation to reflect on how future conflicts might be imagined, how strategic assumptions shape those imaginations, and how alternative perspectives might expand the space of strategic thought. In doing so, *Creating Visions of Future War* suggests that speculative fiction can complement existing approaches by expanding imaginative space and challenging habitual ways of thinking about future security environments.

1 Michael Fitzsimmons, 'The Problem of Uncertainty in Strategic Planning', *Survival* 48 (4) (2006) 131-46.

2 John B. Richardson IV, *Real Leadership and the U.S. Army. Overcoming a Failure of Imagination to Conduct Adaptive Work*, Letort Paper, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College Press (2011).

3 Hannah Partis-Jennings, 'Refusing the robot? Narrating the humanity of the future soldier', *Media, War & Conflict*, 18 (4) (2025) 498-514.

Dodo

Nele Zuidweg*

Manu Finch stared at the command post. He had been directed here by the soldier on guard, but it wasn't much to look at. The CP was hidden in the driveway of an abandoned villa on a street full of abandoned villas. He wasn't allowed to make pictures here, but this CP was hardly worth the effort of pressing the shutter on his camera anyway. It was just a van, after all.

Finch had written the article about it himself. Agile and enduring were a CP's code words now. Data ran the show, and command posts were not a place, but a service. It was a magnificent fortress of quantum encryption, data security and Trojan horses that concealed and defended the CP's electromagnetic footprint. And yet, all Finch's camera would ever capture of it were the tracks in the sand as the expandable vans drove off to save the company's leaders from being bombed in their agile data centers.

Finch rolled up his sleeves and dragged his eyes away. The vans weren't what he was here for this time. He turned to the only soldiers in sight, lounging in and around two cars under the cover of the villa's garage. The cars were dusty and dented from the impacts of small rounds, but the windows were clean, and the tyres seemed well-maintained.

One man was leaning against the hood of the first car, silently listening to the conversations around him. His eyes were hidden underneath a weathered cap, but it was clear he had spotted

Finch looking at him. The man sighed and drank the last of the contents in his mug before collapsing it and stashing it away in his vest. He pushed himself upright and made his way over with long, even strides. Finch stepped forward and they met halfway.

The man was half a head taller than Finch with a short beard and shorter hair. His clothes and gear looked – well-used, and the sergeant stripes on his uniform had seen better days, but his eyes were clear and sharp. The sergeant glanced at the camera hanging around Finch's neck and held out a calloused hand. "You the sightseer?" "Sergeant," Finch shook his hand, "my name is Manu Finch."

The corner of the sergeant's mouth lifted in half a smile at the name, but it faded again as fast as it had appeared. "So, the briefing wasn't a joke then," he said, "you're press."

"I'm a photographer," Finch said, "and a journalist."

The sergeant grunted. "And here I thought those were extinct. Killed off and all."

"War photographers or journalists?"

The stones crunched underneath the sergeant's boots as he shifted. "Either. Both. Haven't seen any of you in a while."

* Nele Zuidweg studies Crisis and Security Management: War and Peace Studies at Leiden University, and took part in the educational experiment 'Creating Visions of Future War'. She is a reservist (Sld1) with the Charlie Company of the 20th Infantry battalion of the Royal Netherlands Army.

Finch glanced over the sergeant's shoulder. At the bright blue sky. He nodded. "I'm still here."

When he looked back at the sergeant, the man was still staring at him. Dark eyes, weary. But not unkind. The sergeant nodded too. "So are we." His eyes fell on the camera again and for a moment, it looked like the man wanted to sigh in dismay. But he didn't. "Let's keep it that way," the sergeant said instead, and Finch appreciated the phrasing. As if that was up to any of them at all.

*

The sergeant introduced himself as Kitfox, and Finch didn't get the chance to ask if that was a callsign or his name before the sergeant led him back to the group.

"Bravo, eyes here," Kitfox said as he approached his group, "this is Finch. The journalist." Finch nodded at the group. All seven soldiers were between twenty and forty. They all wore the same grey uniform, the same vests and all carried the same type of weapon. Most nodded a greeting back, and about half threw him a smile. But there was a man, sitting sideways in the driver's seat of the first car, who drew Finch's attention. His greying hair was unevenly cut, and it accentuated the sharp angles of his face. His grin was all teeth.

"Journalist," the man sneered, "don't you mean 'warfluencer'?"

Kitfox kicked his shoe in a very tame reprimand.

"We aren't interesting enough for the phone-roaches," he said and then turned to Finch.

"Finch, this is corporal Hound, my second."

Hound's eyes bored into Finch's, shining with cold curiosity. "Well, at least there are enough of those roaches," he said slowly, "they just can't seem to die. Unlike you truth-seeking journalists." He tilted his head. "You're part of a dying breed, aren't you? More of a dodo than a finch."

Finch's hand tightened on his camera. He met the corporal's piercing gaze. "Careful how you speak of my colleagues, corporal," he said evenly, "dodos don't sing, but I assure you that my colleagues sang louder than anyone else. And they didn't just die out. They were killed for it."

Hound sat back against the car seat with an amused smile. "Damn right," he nodded, strangely satisfied. He glanced at his sergeant. "Turns out our bird has teeth, Kit. He'll fit right in."

*

Since Kitfox's group had only been waiting for Finch, they left the very same hour for the city. They'd approach by car, then enter through the tunnels and walk through what was left of the houses to their assigned position. The Special Urban Forces had found the last rebel stronghold, confirmed it was free of hostages and civilians and signaled for a missile strike. Both human and artificial reasoning predicted that the rest of the lingering fighters would abandon ship after their last safehouse was reduced to ash. They'd take the alleys, they'd take the roofs, they'd take the tunnels. And Kitfox's group was one of the teams that would be waiting for them at the end of the road.

*

07:34 | En route: car | speech recording

Alright, thank you for agreeing to this interview. Can I ask your name and rank, please?

A 'please' and a 'thank you'? How polite. You're not the chatty sort, are you? I thought all journalists were supposed to charm people into laying bare their secrets, not ask for permission.

I'm not here for your secrets. I'm here for the city and the people targeted by *Manus Dextra* (MAD). Can you tell me about the situation in the city? I heard there will be an offensive against the last MAD stronghold soon.

It's not a stronghold, it's a fucking rat's nest, write that down. And what is there to tell? They will all die, and the world will be better off without them. And you're here to beat the roaches to the scoop then, did you? The first one to tell the story of how we took down those rabid dogs, huh? Do you even *know* this city?

Yes. I grew up here. My parents, my older brother and I lived near the river.

Ah, fuck. Have you been here since? There is not much left of it, I'll tell you that. After the first Concussion and the bombings, those fucking animals moved in like they owned the place. Shot every building and street to pieces. We've been using their debris to mount our defenses out here.

I've seen the pictures, yes. What do you mean by Concussion?

The Concuss—you know, like a concussion rifle? Don't you know? It's what we call the attacks those bastard traitors paralyzed the main cities with before the invasion; prepared the battleground if you will. Ha, I want the credits if you quote that. C'mon, you know what I mean, when they blew up the unguarded electrical pylons, exploded the unprotected gas pipelines and powerhouses with fireworks, went after the water, clogged up the roads with vans, blocked the bridges, scattered the emergency services, crippled the food supply

Right, I got it. I was there that day. I was unaware of the slang you got for it in the army.

What do you call it then? You and your *editors*?

Urbicide.

*

The Bravo group was waiting at the assembly area when Kitfox came to sit next to Finch. He didn't say anything, but when he held up the thermos filled with coffee, Finch raised his own foldable cup to it. The smell of weak filter coffee filled his nose, and he breathed in slowly to savor it.

"I hope you know what you're doing," Kitfox said eventually, "this is an active warzone. You aren't under any oath to be here."

Finch smiled grimly. "I'm aware of the risks, sergeant," he said evenly, "but I have an oath of my own."

Kitfox looked at him. Sharp dark eyes roved over

'Those trapped rats have never needed an excuse to kill a journalist'

Finch's face. "Is that oath worth your life? Those trapped rats have never needed an excuse to kill a journalist. There will be other stories that need telling after this."

"Everyone can tell a story," Finch replied and failed to keep the bitterness out of his tone, "I mean to tell the truth. And it will be told here." "And what truth is that?"

Finch sharply turned to Kitfox, but the sergeant was looking at him with an almost startling sincerity. Finch set his jaw. And looked away. "The complete one," he said, watching the coffee cool down in his cup, "the truth I believe in speaks of everything. Everyone."

Kitfox shook his head. "Finch," he sighed, "you really want to hear what those bastards in the city have to say for themselves? I can tell you right now that those words are not worth hearing."

Finch nodded somberly. "MAD is cruel beyond measure, I know. I've seen it. But I have always believed that every side should be able to speak. I still do. It's what makes me a journalist."

Kitfox looked at the city's skyscrapers, outlined in the horizon in front of them. The tired lines around his eyes were stark in the morning light. "Why?" His voice was soft. "They killed your friends, all those reporters. As the last one, you have more reason than anyone to hate them." And a few years ago, Finch would have had an immediate answer at the ready. Something about the responsibility to report true and fair, to hear all sides. Something about balancing all voices and taking care not to perpetuate the bias of a one-sided narrative.

But those words tasted bitter in his mouth now, Finch asked himself every day when that had happened. He wondered what it meant that telling the worn sergeant he didn't hate MAD was a lie, and he wondered what kind of a journalist that made him. He wondered what his colleagues, his friends, would have answered in his stead, and he wondered if their quietness felt as jarring for other people as it did for him. He wondered what it meant to be the last one left and if he should tell Kitfox about how he was less afraid of being killed than of dying. About that feeling of standing alone, with his hands stretched out, on the edge of a cliff, knowing he wouldn't survive if he fell. About how hard he was trying to hold on to a belief that was slipping through his fingers like water, and about how, deep down, he knew it didn't matter if he'd be killed here or some other place down the line, because the last journalist would be dead before that happened.

So why? Did he hate them? Would it matter if he did? He still wanted the truth; he still needed to understand. Because they still needed to move on after this.

"Because to speak is to be human," Finch said at last in the silence, "because this war will end and I have to believe that the gap can still be bridged."

Kitfox huffed. "I thought you told Hound in the car that you were there, during the Concussions. I thought you had seen it."

Finch looked at him, confused. There was a wry laugh around Kitfox's mouth when he looked back, and the look in his eyes was almost pitiful. "Those traitors bombed all the bridges."

*

When the sun set, it was time to go. "Tarsier, Gecko," Kitfox said as the team gathered at the entrance of the tunnels, "you're up front. I'm third in line. Badger with the scrambler is the fourth. Hound's section is after that. The tourist is between Hound and Mouse."

Kitfox looked at Finch to see if he'd understood, and Finch nodded in confirmation. Then, when the sergeant turned around, he leaned over to the soldier standing next to him.

"That scrambler, does it really cover the entire

group?" Finch asked her quietly, and the soldier nodded. "This one does."

She saw the surprised look on his face and grinned. "Don't think about getting one for yourself. They're illegal for private use."

Finch looked at her and wondered if he should tell her that, through the right channels, ordinary CCTV jammers were now widely available, even in the public domain. The military had publicly invested in stronger and more sophisticated jammers to scramble a drone-camera's pixels from a greater distance, and as a result, the older models had found their way to the civilian market.

Finch was about to tell her he carried a small one in his backpack himself, but it was too late. "Gecko!" Kitfox called with an impatient note in his voice. The soldier shot Finch a quick smile and then hastily made her way over to the front. Finch shrugged and while the group got ready, Finch checked all his gear as well. He had been given a helmet and a bulletproof vest. Concrete grey like a proper urban unit uniform. His camera rested on top of his vest, and the spare one was secured in the little shoulder bag. A third, smaller camera was stashed in his backpack.

Automatically, Finch's hand fell to its familiar place on the shutter. The cameras and the thin purple band around his upper arm that could only be seen up close were the only hints of the journalist he still was. The times of PRESS vests and the word 'TV' spelt with tape on the back of jackets were over and he hadn't had the time yet to mourn it on top of everything else that needed mourning.

A shadow fell over him and Finch looked up into the sharp eyes of Hound. "When we're inside the tunnels, there can't be any questions," the corporal warned quietly, "we need to be silent. Not quiet. *Silent*. You have two minutes to ask directions on your quest for truth to my bright-eyed team before we're leaving. That's it." Finch nodded. Two minutes could feel like an eternity in places like these. It would do.

*

21:16 | En route: tunnel entrance | speech recording

Thank you for letting me make use of your spare minute. Can I ask your name and rank?

Eh, yeah, it's Mouse, and I'm just a private. No specializations.

Apart from being in the urban division of the army.

Ha, yeah, apart from that.

Did you choose to go urban, or were you selected at random?

Oh no, I didn't really get to choose. They select the officers and sergeants based on their individual leadership qualities. That's extra important in urban terrain. But the privates are just divided equally between fighting in the mud or on the concrete. I guess I was just above average on the obstacle course. Eh, that's based on urban terrain after all.

They call you Mouse. Is that a nickname? Can I ask how you got it?

It's because of all the mouseholing we have to do here. I guess I—

“—*Mousey, Dodo. Time's up!*”

*

The city was unrecognizable. Finch had been told to stick close to Hound, to move when the corporal moved and to stop when he stopped, but when they turned the corner and Finch saw what was left of the street where his brother had taught him how to ride a bike, he stopped and stared.

“Finch, this is not the time,” Hound muttered and placed a hand on his shoulder. Not in a gesture of support, but in an effort to pull him along. Wordlessly, Finch shrugged the hand off his shoulder and reached for the camera. The shot took less than five seconds, but Hound's eyes were cold and impatient by the time Finch looked back into them.

“Are you done, Dodo?” he snapped, and Finch fell back in line.

“What happened here?” he asked, but Hound just snorted. “Ask the dogs who shot everyone to hell.”

There was a careful tap on his shoulder and Finch turned around. Mouse caught his eye and gestured with his chin towards the huge crater in the street where the grey debris was still stained with dark patches of blood.

“The subway station,” he said quietly, “we used it as a transportation tunnel. But at some point, when we ran out of bomb shelters, we were forced to put civilians there as well, as a temporary solution. The enemy found out. Blew up the station. They—” Mouse hesitated, “they didn't even give a warning.” Something tightened in Finch's chest. Something vicious, something hateful. It was gone in a flash and Finch looked at the crater and the lives that had been lost here. In his mind, the edge of the cliff he was standing on crumbled a little further. He tightened his hold on the camera.

“That's— that's *heinous*,” he breathed, “*why?*” The question was naïve, and yet instinctive. “Why would MAD—”

Hound scoffed and turned around. “Cause the invaders paid them to do so, obviously. And don't call them that, Dodo. No one here calls them that.”

Finch looked at Mouse. The young man shook his head slightly, confirming his corporal's words.

“Why not? It is their official name,” Finch said, and Hound spat on the ground.

“They're traitors, sold their country to the invaders, kill everyone in their path, they're dogs. They deserve death, not a name. Now, keep moving.”

In the silence that followed, Finch looked at Kitfox, who was walking with his section just ahead of them. As if he knew Finch would look at him, the sergeant met his eyes over his shoulder. But Kitfox kept quiet, and the corporal's words hung uncorrected in the air. Finch looked at the crater in his childhood street and felt the water slip faster and faster from his fingers.

*

This war was about humans and who deserved the title. It was about who could give it and who could take it away

The traces of the army's near-victory were everywhere. As were the signs that it was a hard-fought battle. Every single street, alley and avenue was blocked off with debris, with cars, with barbed wire. The foreign invaders had pulled back their forces months ago due to certain – personnel shortages on their side and the fact that this city didn't hold any strategic value, per se. That had left the city in the hands of MAD.

In the beginning stages of the war, many of Finch's colleagues had spent their time researching the group's development from a national, extreme-right political movement to this violent organization, willing to aid the invasion of their own country. Some pointed to psychology: the presence of an existential fear, the perceived absence of a political solution. Others pointed to events that created moments of opportunity: the disbandment of the UN, the absence of information verification, the availability of weapons and mass influence via social media and gaming platforms. At least, everyone agreed that without the foreign financial support, MAD would never have grown into the brutal urban guerilla they'd become. Finch had seen the result of their attacks with his own eyes. A bingo card of war crimes: no discrimination between combatant and non-combatant, phosphor attacks in the city, starving tactics along with targeted killings in broad daylight. All attempts at negotiations had been refused and while the invaders were regarded as the enemy, most people thought MAD as worse.

Traitors, cowards, demons. There was no talking to them. There was no understanding. There were no faces behind the masks anymore. Nuance had died long before this war, but MAD had pulled it from its grave and punched its rotting face once more for good measure and then spat in black and white on its corpse. It was no longer about good and evil. This war was about humans and who deserved the title. It was about who could give it and who could take it away.

*

Finch looked at the torn-up street, and he didn't see the small, yellow jacket discarded on the asphalt. He didn't see the bunker where twenty women and children had waited for the four brave souls who had gone out in search of food and had never come back. He didn't see the make-shift hospital where a veterinarian had been the only healthcare professional the people had left. He didn't see the traces of sniper fire on the buildings, the broken homes, the craters and pockmarked walls.

Instead, Finch looked at the street and saw his brother play a ballgame with his friends, on a road with pink flowers in carefully maintained flowerpots. He could hear his young voice calling his teammates ever onwards, yelling and laughing. It echoed joyfully between the unbroken houses. His brother was very young here. Later, they only ever played football online. Finch blinked, and the echo of his brother was gone; his youthful screams faded into silence. He closed his eyes. He knew the city would remind him of the carefree child his brother had been. But it hurt all the same. His knuckles turned white as they gripped the camera. Standing next to him, Hound's eyes clocked the movement immediately. But for once, the corporal's sharp gaze averted without a word.

*

There was an actual warm dinner available. The dehydrated meals, which came to life with a little hot water, boosted Bravo's morale significantly, especially when Finch added his own snacks to the pile for everyone to share. The group was quietly talking amongst each

other when the topic of the Robot Referendum came up.

Gecko nodded at Finch, who was sitting just outside the circle. “Where were you?” she asked curiously, “during the Referendum?”

It wasn’t a time Finch liked to be reminded of. “South,” he said.

Next to Gecko, Hound’s grin was wolfish. “Make yourself useful there, did you, Dodo?”

“I managed to vote, if that is what you’re asking.”

Hound leaned forward, his grin widening. It never reached his eyes. “And? Did you support the robots that longed to boost our numbers and help us fight the battle to secure our right of existence?” The cynicism dripped from his voice. “Hound,” Kitfox sighed from the side, “back off.”

Finch looked at the corporal. There was a righteous anger burning in Hound’s eyes. On the cliff, the wind was howling like a pack of wild dogs.

“No,” Finch answered Hound steadily, “I voted against autonomous weapons in the field.”

Hound’s eyes flashed in satisfaction, and he sat back against the stone. “Why?” he demanded. Finch rubbed his thumb over the shutter of his camera and thought of the pictures stored on it. “Humans have little mercy,” he said, “AI has none at all. We still have to continue after all of this.”

Gecko nodded fiercely. “I agree, no robot should be taught when to kill,” she said.

But Hound only snorted. “They should just stay out of my way. Report that, Dodo.” His voice was sharp now. And cold. “Mercy is mine to give,” Hound said, “and it will be mine to withhold.”

*

Finch was awake when the watch changed a quickly walked to a sleeping bag and gratefully slipped in between the cold fabric. The second pair paused – and then walked away from the sleeping team Finch decided the opportunity he had been waiting for had come and silently stood up from where he had been resting. Kitfox was sitting on the floor, looking at the window from the opposite side of the room.

Finch had wanted to glance at the stars through that window earlier and had been ruthlessly yanked back by his collar by a silent Badger. It seemed the urban division of the army avoided passing by windows like the plague. Silently, Finch joined the sleepless sergeant on the floor. Kitfox glanced at him and wasn’t quick enough in hiding his tired smile. “Been waiting?” he asked, and Finch nodded, unashamed. The sergeant huffed and waved his hand. “Ask then.” Finch took a moment and searched for the right phrasing. He shrugged when he realized he couldn’t soften the blow and just asked outright. “Did you believe Hound earlier when he said he’d have no mercy?”

Kitfox glanced at him, surprised. This was not a question he’d been expecting. “Are you asking as a journalist or just a civilian lost in a warzone?” Finch smiled despite everything. “Just me.” He held up his hands, empty of recorders and cameras.

Kitfox sighed and leaned his head back against the wall. “No,” he said, “I don’t believe him.” Finch nodded. He had thought so. “He needs to be careful,” he said quietly, “he is starting to sound like them.”

But to his surprise, Kitfox shook his head. “It’s not the same,” he said resolutely, “Hound doesn’t speak with hate. He – he speaks with grief.”

And Finch didn’t know what to say to that. The silence stretched and Kitfox’s boots tapped softly on the concrete. “Hound,” he said suddenly, “he used to be like you. He used to believe they were human.”

Finch closed his eyes. “What happened?” “He stopped believing.”

It wasn’t the answer Finch wanted to hear. And Kitfox’s factual tone scared him. As if it had been an inevitable outcome, a natural law, like gravity.

“Have you been to the southern front?” Finch asked, and if the pivot in the conversation surprised Kitfox, he didn’t show it. The sergeant shook his head.

“I was there for a year, following some hearsay rumors,” Finch said slowly, “I found the army, torturing MAD POWs. They were burned alive before they were killed, execution-style. I have it on camera.”

He heard Kitfox's surprised exhalation next to him. "They let you shoot it?"

"No."

"But you did anyway."

"I sent the footage to the bureau. They told me the investigation was solid and the evidence damning. They said they'll release it when it is the right time."

Kitfox huffed. "When this is all over, they mean." It fell silent.

"I almost gave up on being a journalist then," Finch shook his head, "why would I witness all this if the truth is buried even by my own editors? But then, I felt like I was letting a part of me die if I didn't continue. There needs to be *someone* willing to believe in bridges, even if they seem to be all gone. I can—I can hate them, but I *need* to be able to see them as an enemy, not as a pest that must be exterminated." Finch stared out of the window. "I don't want this war to take more from me than it already has," he said softly, "I want to believe he can come back." Kitfox didn't speak for a long time. In the night sky, the stars dimmed, and when Finch finally heard the sergeant's answer, it was a whisper softer than the starlight. "I'm sorry, Dodo. But not all of us get what we wish for."

*

Twelve hours later, Kitfox's Bravo group was in position at the edge of the city, ready to intercept any MAD fighters attempting to flee after the stronghold was hit. The sergeant's comm crackled to life and spouted out a garbled message. Kitfox moved to answer curtly and turned to Hound next to him.

"SUF have confirmed the target," he said quietly, "missile is on its way. You should get to your group."

Hound nodded. "Understood," he confirmed and pushed himself up. "Quick and quiet, Dodo," he muttered to Finch.

Noiselessly, Finch got up and readied his camera. He raised it to his eye when he saw Hound extend his hand towards Kitfox. The sergeant gripped Hound's hand tightly for a moment. Finch took his shot, and when he and Hound made their way down the street, the picture of

two men silently hoping to see each other again in the aftermath was safely stored in his memory.

*

Finch watched Mouse, lying in cover two meters in front of him, take deep, even breaths as he waited. The private peered over his rifle and his eyes never left his sector, never left the tunnel where the enemy would be coming from. The boy didn't waver when the first faint echoes of running footsteps could be heard. Hound was lying next to Finch, a little behind his team to maintain the overview. Unlike Mouse, the corporal tensed the moment he heard the footsteps. He slowly brought his eye to the scope of his rifle. And took aim. When the first ragged-looking man emerged from the darkness, Hound's finger started to resolutely move to the trigger and for a moment, Finch was convinced he'd shoot the MAD fighter then and there. But then Hound hesitated. A second passed, his finger stilled and then slowly moved back to lay next to the trigger. Another person ran out of the tunnel, then a third and a fourth, shouting and running and Hound did nothing. Finch held his breath. The MAD fighters were filthy and skinny with sunken eyes that squeezed shut against the sudden sunlight. They wore makeshift uniforms, but their guns were shining and new. Finch looked at the polished weapons. He felt the surge of hatred split his mind at the sight of these fighters and there was nothing he could do about it. Then the sound of three gunshots punctured the sky, and Kitfox's voice echoed between the houses. "That was a warning. Hands in the air, you are surrounded! Lay down on the ground *now*, or we will open fire!" Finch watched through the lens of his camera. Nothing happened. Then the sunlight reflected dully in grey metal as the first fighter raised his rifle and took aim. Others followed suit. They had no intention of being captured at all. Next to Finch, Hound's finger instantly moved to the trigger. The corporal held his breath as he switched off the safety and fired. Controlled and determined. Hound's bullet buried itself in the

first fighter's neck before the man could pull the trigger. He went down without a sound. Suddenly, the sounds of gunfire were everywhere, and Finch dived deep behind his cover.

Kitfox's team shot in doubles, MAD shot on automatic. Hound was remarkably calm now, calling out to his team with instructions and support. Vaguely over the constant staccato of gunshots, Finch heard Kitfox do the same.

And then Finch saw him.

He was the last one to come out of the tunnel and in the afternoon sun, the shadows danced around him. But Finch would recognize that walk anywhere, whether it was the boy running beside him as he rode his bike, or the MAD fighter who limped down a street lit up with gunfire.

"Tomas!" Manu called his brother's name, "Tomas!"

He heard Hound swear in shocked confusion when Finch stood up, but he shook the corporal's hand off his arm. "Tomas!" His brother looked up. The sun caught in the green eyes that both brothers had gotten from their mother. Finch saw them narrow in recognition. Instinctively, Finch took a step forward. The last two Finches, meeting on the battlefield.

But whatever Finch had expected, it didn't happen. Nothing happened. Tomas didn't do anything. He stood and watched. The recognition faded away and slowly, a cruel indifference spread over his face like an oil stain. Finch felt the blood drain from his face.

Hound was shouting next to him. "Get the fuck down *now!* That's *not* your brother anymore," he snarled, "Finch, trust me, I *know*—"

But Finch didn't look away from the person standing in the street. *Please.* He took another step, the wind howled around him, the cliff was crumbling faster and faster. *Please say something. The bridge is here, it's right here and you can cross it. Just say it. Tell me it's true. TELL ME IT'S TRUE.*

But the MAD fighter didn't say a word. He looked at Finch with cold eyes and then his hand moved to the holster on his thigh. Finch didn't need the lens of his camera to see the final spark of hatred in his eyes, the resolution and the spite. The fighter aimed the handgun at his own

The camera slipped from his hands and shattered on the concrete

chin. And pulled the trigger without hesitation. He was the last to fall.

For a moment, silence reigned.

Nothing moved but for the shadows lengthening in the setting sun. Finch stared at the body of his brother, still and unmoving on the ground. It was over. There was nothing left to say, and, hands empty of belief, Finch closed his eyes and let the bridgeless cliff crumble away from underneath his feet.

Around him, the soldiers started to cheer.

"We won!" Mouse yelled, "they're dead! The city is free!"

His team joined in. Gecko, Tarsier and Kitfox grinned and laughed and yelled.

Only Hound was silent. He stared at Finch with wide, wide eyes.

But Finch didn't see it.

He saw none of it.

The camera slipped from his hands and shattered on the concrete. It didn't matter.

The last journalist was dead, and the soldier's cheers echoed between the houses as the dogs lay dead on the ground. ■

‘Wat we vandaag doen met drones, is morgen achterhaald’

Drones en de transformatie naar totale transparantie op het slagveld

Maarten Katsman

Op een paar kilometer van de grens met Rusland klinkt doordringend, tamelijk irritant gezoem. Estse, Franse en Britse militairen tonen hun vaardigheid met FPV- en andere drones in het oefengebied in het zuidoosten van Estland, waar het land grenst aan Rusland en Letland. Daar is Spring Storm 26 in volle gang, de jaarlijkse oefening voor de Estse strijdkrachten en hun NAVO-partners. De focus ligt duidelijk op drones. Maar ‘wat we vandaag doen met drones, is morgen alweer achterhaald’, zegt kolonel Aron Kalmus, plaatsvervangend commandant van de Estonian Division en exercise director van Spring Storm. Kunnen NAVO-krijgsmachten Oekraïense lessen implementeren, zonder meteen weer ingehaald te worden door een nieuwe realiteit? De jaarlijkse Lennart Meri Conferentie in Tallinn, Estland stond voor een groot deel in het teken hiervan, evenals het mediaprogramma dat er aan voorafging waarbij eenheden van Spring Storm werden bezocht.¹

Eerder dit jaar werd duidelijk dat bij een oefening in Estland van vorig jaar (Hedgehog 25) een kleine groep Oekraïense drone-operators in een handomdraai tientallen NAVO-voertuigen kon uitschakelen.² Kort voor Spring Storm 26 gebeurde iets soortgelijks in Zweden, toen een oefening op het kwetsbare en strategisch

gelegen eiland Gotland drie keer opnieuw werd gestart omdat een handvol Oekraïense operators met hun drones (virtueel) geen spaan heel liet van de Zweedse troepen.³

Ook bij Spring Storm zijn weer Oekraïense militairen aanwezig in een adviserende rol om NAVO-troepen zoveel mogelijk bij te brengen over vechten met en tegen drones. De nadruk op drones wordt duidelijk in de demonstraties tijdens de oefening. Waar in vorige jaargangen *scrambles* van jachtvliegtuigen en geïntegreerde manoeuvres van pantservoertuigen en infanterie de boventoon voerden, is er nu een hoofdrol weggelegd voor kleine quadcopters: drones die vanuit de hand worden opgelaten en kunnen observeren van grote hoogte, of als een dodelijke horzel hun doelwit achterna jagen (FPV's, First-Person View-drones).

- 1 De *Militaire Spectator* was aanwezig bij het mediaprogramma voorafgaand aan de jaarlijkse Lennart Meri Conference in Tallinn, Estland, en bij de conferentie zelf. Dit artikel is een beknopte weergave van de conferentie en observaties tijdens het mediaprogramma, waarbij onder meer het nieuwe Estse Drone Center en eenheden van verschillende NAVO-bondgenoten (oefening Spring Storm 26) werden bezocht. Zie: <https://lmc.icds.ee>.
- 2 Jillian Kay Melchior, 'NATO Has Seen the Future and Is Unprepared', *Wall Street Journal*, 12 februari 2026. Zie: <https://www.wsj.com/opinion/nato-has-seen-the-future-and-is-unprepared-887eaf0f>.
- 3 Victor Jack, 'NATO prepares a Baltic fortress to head off Putin', *Politico*, 28 mei 2026. Zie: <https://www.politico.eu/article/nato-prepares-a-baltic-fortress-to-head-off-putin/>.

Britse drone-operators tonen hun vaardigheid in de Estse bossen

FOTO MILITAIRE SPECTATOR

Bottom-up bouwen aan dronetactiek

Op een oud vliegveld bij Nurmsi, ongeveer in het midden van Estland, verrees vorig jaar het Drone Center van de Kaitseliit (Estonian Defence League). Dit is een paramilitaire vrijwilligersorganisatie waarvan de leden in hun vrije tijd oefenen en ook deelnemen aan oefeningen zoals Spring Storm. De Kaitseliit wordt ingezet voor de territoriale defensie van de noordelijke Baltische staat. Het gebouw, gefinancierd door Luxemburg, biedt ruimte aan een flink peloton per keer (meestal met 1 of 2 overnachtingen) om te werken aan alle drone-gerelateerde zaken, bijvoorbeeld met FPV's, interceptors, jamming, en Electronic Warfare (EW). 'Technische vaardigheid voor dronepiloten is geen probleem: werkelijk iedereen kan leren ermee te vliegen', zegt een official. 'De grootste horde is het kweken van goede militairen, die kunnen omgaan met werken onder stress, in teams, of juist eenzaam in het bos. Dat kun je niet zomaar aanleren.'

Drone Center 'Nurmsi' is wellicht kleinschalig, toch vormt het een belangrijke schakel in de

overgang naar droneoorlogvoering. NAVO-bondgenoten en -partners sturen delegaties die gebruik maken van de faciliteiten, en er wordt nauw samengewerkt met de industrie. 'De Kaitseliit is een handig middel voor de reguliere strijdkrachten, omdat die bepaalde dingen veel sneller kan uitproberen dan het beroepsleger', zegt de official. 'Bedrijven laten hier hun mogelijkheden zien en testen ze uit, en ze leren op hun beurt de wensen van de krijgsmacht kennen.' Daarnaast komt veel van de technologie, materieel en tactieken voort uit samenwerking met Oekraïne. Zo experimenteert men in Nurmsi met drones besturen vanuit ondergrondse posities, een les waar Kyiv bij de NAVO op aandringt door zijn ervaring in de droneoorlog waarbij dronecommandocentra als high-value targets gewilde doelwitten zijn.⁴

Hier aan de NAVO-oostflank is de droneoorlog tastbaar, zeker nu Oekraïne in staat is doelen

4 Sinéad Baker, 'Ukraine has a war lesson for NATO forces: Drone units need to be constantly on the move with command centers buried deep', *Business Insider*, 31 mei 2026. Zie: <https://www.businessinsider.com/ukraine-tells-west-drone-command-centers-must-be-mobile-underground-2026-5>.

Op enkele kilometers van de grens met Rusland verdedigt een Estse eenheid een bosrand

diep in Rusland te bestoken waardoor drones dicht langs de grens vliegen. Het luchtruim ten oosten van Nurmsi is 's nachts gesloten, zodat de controlekamer van het Drone Center eventuele Oekraïense drones tijdig kan opmerken. 'Voor de duidelijkheid: Kyiv maakt geen gebruik van ons luchtruim', zegt de official. 'Rusland jamt Oekraïense drones en kan ze naar onze kant van de grens sturen, zodat ze inslaan in een van de Baltische staten of Finland.' Overigens staat de official hier nuchter tegenover: 'Zo'n geval is collateral damage, het is immers oorlog.'

Drones zien alles

Verder zuidelijk, op zo'n 25 kilometer van de Russische grens, verdedigt een Estse eenheid een bosrand langs de uitgestrekte wouden van

Estland. Genietroepen voeren drakentanden aan om vijandelijke voertuigen de doorgang te belemmeren. Loopgraven tussen de bomen roepen het gevoel op van de Eerste-Wereldoorlog, terwijl moderne antennes en ander EW-materiaal en natuurlijk de zoemende drones moderne oorlogvoering verraden.

'Drones observeren alles, het slagveld is volledig transparant geworden', zegt de overste die de leiding heeft over dit stukje bos. 'Het bosrijke terrein is niet alleen een beperkende factor voor militaire operaties, het biedt ook mogelijkheden voor verdedigen tegen de alom aanwezige drones.' Toch waarschuwt hij dat de focus op drones gevaarlijke tunnelvisie kan veroorzaken. 'De aard van oorlog verandert niet', stelt hij, 'enkel de manier waarop die gevoerd wordt.' Alleen drones zijn niet genoeg, 'je moet ze nog steeds combineren met infanterie en andere wapens om je doelen te bereiken. Fysieke fitheid en kracht van met name infanterie blijft belangrijk.' De focus op de lage kosten van drones tegenover dure 'oude' wapensystemen behoeft ook enige nuance, aldus de luitenant-kolonel, want de drone op zich mag dan goedkoop zijn, 'het is een "system-of-systems" waarbij de drone slechts het laatste stapje is in een keten van productie, logistiek, sensoren en uiteindelijk het uitschakelen van een doelwit.'

'Estland probeert de lessen van Oekraïne toe te passen op de TTP's (Tactics, Techniques & Procedures) van zijn eigen krijgsmacht', legt de overste uit. Zo krijgen de dienstplichtigen, voor wie Spring Storm de afsluitende oefening is, dezelfde counter-FPV-training als Oekraïense rekruten. De Oekraïense adviserende rol gaat dan ook 'verder dan alleen deze oefening, ze leveren voortdurend input voor het verbeteren van onze doctrine.'

Hoewel de aard van oorlog misschien niet verandert, brengen de ontwikkelingen in Oekraïne wel een fundamentele verschuiving teweeg in de manier waarop oorlog gevoerd wordt. 'Het reduceren van innovatie tot slechts drones brengt het risico met zich mee dat de blik te nauw wordt', stelt Ann Dailey, onderzoeker bij RAND op de conferentie in hoofdstad

Tallinn. ‘We moeten oog houden voor het bredere plaatje waarbij “persistent technological surveillance” oorlogvoering verandert, in alle domeinen.’

Terwijl de NAVO misschien achterloopt in de tactische toepassing van drones, maakt het bondgenootschap wel stappen in deze persistent surveillance. Vlasta Zekulic, werkzaam bij het NATO Allied Command Transformation, legt uit hoe een (potentieel) slagveld volledig transparant wordt door een systeem als SINBAD (Smart Indicators and Warning Broad Area Detection), waarmee de NAVO dit jaar een pilot is gestart. SINBAD combineert commerciële satellietbeelden met AI om in realtime patronen te ontdekken en te kunnen voorzien in early warning. ‘Opbouw van troepen, aanleg van militaire infrastructuur, troepenverplaatsingen, niets blijft ongezien, verstoppert is onmogelijk’, aldus Zekulic. Zo maken in de ruimte gestationeerde middelen een potentieel slagveld al transparant voordat drones dat doen tijdens een werkelijk conflict.

‘Survive longer, strike quicker’

Terug naar Spring Storm, waarbij drones de hoofdrol spelen, of in ieder geval in de manier waarop de oefening wordt gepresenteerd naar de buitenwereld. Een Franse eenheid, die is geïntegreerd in de Britse 4th Light Brigade die in geval van crisis binnen 48 uur in Estland operationeel moet zijn, toont zowel haar drones als counter-dronemiddelen. ‘Survive longer, strike quicker’ is het motto van de eenheid, vertelt de commandant. Het eerste deel van dat motto wordt nagestreefd met passieve vormen van counter-drone, zoals camouflage en verspreiding (dispersion), terwijl de Franse militairen met shotguns en EW drones actief bestrijden.

Observatiedrones en andere sensoren moeten het tweede deel, sneller toeslaan, mogelijk maken. Toeslaan doen de Fransen met drones die explosieven afwerpen (en dus meerdere keren kunnen aanvallen) of met de zogeheten kamikazedrones: FPV’s die een doelwit achter-

Franse troepen beoefenen hun motto ‘Survive longer, strike quicker’ met diverse drones en counter-dronemiddelen

FOTO MILITAIRE SPECTATOR

volgen en zichzelf daartegen opblazen. Franse operators demonstreren dit laatste met een schijnaanval van een FPV tegen een klein voertuig. Om de logistieke lijnen te ontlasten, het verbruik van FPV's kan immers hoog oplopen, beschikt de Franse eenheid over 3D-printers die FPV-onderdelen in het veld kunnen produceren.

Nog dichterbij de Russische grens, op ongeveer 3 kilometer, beoefenen Britse troepen ook de 'strike quicker'-gedachte, door een nieuwe laag aan hun verdedigende sensoren toe te voegen. Met een 'flash drop system', of Unattended Ground Sensor (UGS), verstopt in een stapel hout kunnen camera's en akoestische, seismische en thermische sensoren indringers op afstand waarnemen, dag en nacht. Zo'n UGS, met alle aanvullingen tot wel 50kg wegend, kan trillingen onderscheiden die een pantservoertuig veroorzaakt, maar ook een enkele persoon te voet ontsnapt niet aan ontdekking. Deze sensoren creëren hiermee cruciale tijd voor de verdediger om van veilige afstand met een gepaste tegenreactie te komen, zonder eigen personeel te riskeren. 'Dit systeem vervangt mij met mijn verrekijker en notitieboekje', zegt een Britse militair. 'Via een livestream krijgen we updates van mogelijke indringers, die we vervolgens op verschillende manieren kunnen aangrijpen.' In dit geval stuurt een operator een FPV-drone de lucht in en laat zien dat hij de indringer, de bus van de journalisten, op zijn minst een 'mobility kill' kan geven.

'Stop crying and get moving'

Spring Storm vindt plaats in het hele land, maar vooral in het zuidoosten en deels over de grens met Letland. Voor zijn verdediging vertrouwt Estland behalve op eigen kracht, het kan zo'n 44.000 troepen op de been brengen (op een bevolking van nog geen 1,4 miljoen), op de aanwezigheid van bondgenoten in het land en in de regio. De forse Britse aanwezigheid is hier een

teken van. Toch blijft voor de NAVO als geheel onzekerheid over de Amerikaanse betrokkenheid een pijnpunt. Thomas DiNanno, onderminister op het Amerikaanse State Department, gaf geen direct antwoord op de vraag of de VS artikel 5 zullen honoreren. Ook na aandringen door generaal b.d. Ben Hodges, oud-commandant van U.S. Army Europe, die stelde dat de vraag een simpel ja of nee als antwoord kan hebben, gaf DiNanno een ontwijkende reactie.

Als het gaat om een grotere Europese rol binnen de NAVO dragen emotionele, verhitte discussies naar aanleiding van uitspraken door de Amerikaanse president weinig bij, stelt generaal Ingo Gerhartz. Hij heeft als commandant van het NATO Allied Joint Force Command Brunssum onder meer de Baltische regio in zijn Area of Responsibility. Gerhartz riep op tot een meer 'rationele, afgekoelde discussie' want hij 'begrijpt de verschuiving van de VS richting de Indo-Pacific volkomen, maar die moet wel gekoppeld zijn aan de Europese opbouw. Neem bijvoorbeeld de deep-strike-middelen die we nodig hebben voor afschrikking, momenteel hoofdzakelijk geleverd door de VS', legt Gerhartz uit. 'Er is een overgangperiode nodig waarin de VS dat blijven doen terwijl Europese bondgenoten hun middelen opbouwen om uiteindelijk zelf in deze vorm van afschrikking te voorzien.' De Duitse generaal pleit voor een pragmatische aanpak: 'Vanuit het perspectief van een Europese NAVO-commandant zou ik zeggen: *stop crying and get moving*.'

Onlangs werd bekend dat het Duits-Nederlands Legerkorps, 1GNC, een tactisch hoofdkwartier wordt met een aansturende rol in die regio, specifiek in Estland en Letland. 'Het besluit van Duitsland en Nederland om de primaire verantwoordelijkheid op korpsniveau in Estland en Letland op zich te nemen versterkt onze veiligheid direct', zei de Estse minister van Defensie Hanno Pevkur.⁵

Andere bewegingen in de Baltische staten zijn zichtbaar in de verdediging van de grens. Er wordt gewerkt aan een Baltic Defence Line van fortificaties en antimobiliteitsmaatregelen langs de oostgrenzen van Litouwen, Letland en

⁵ 'German-Dutch Corps to take over Estonian, Latvian NATO command from summer', *ERR News*, 28 mei 2026. Zie: <https://news.err.ee/1610040253/german-dutch-corps-to-take-over-estonian-latvian-nato-command-from-summer>.

'Stop crying and get moving', zegt generaal Ingo Gerhartz over het opbouwen van Europese defensie in een getroebleerde trans-Atlantische relatie

Estland, zoals bunkers en antitankgrachten.⁶ Daarnaast heeft de Estse grenspolitie onlangs een eerste sectie van vaste counter-drone detectie- en surveillancesystemen geïnstalleerd in het uiterste zuidoosten. Aan het eind van dit jaar moet de volledige grens met Rusland gedekt zijn door dit systeem.⁷ Dergelijke maatregelen onderstrepen nog maar eens de opkomst van drones in oorlogvoering.

Toch is een belangrijke les van Oekraïne en zijn drones dat de ontwikkelingen zo snel gaan dat bepaalde technieken en tactieken binnen korte tijd weer achterhaald zijn. Kolonel Kalmus, de exercise director, is zich hiervan bewust, en hoewel drones een prominente plek binnen Spring Storm hebben ingenomen, stelt Kalmus 'wat we vandaag doen met drones, is morgen alweer achterhaald.' Daarom moet er een 'kern aanwezig zijn met genoeg flexibiliteit om van

daaruit aan te passen en op te schalen naar de eisen van een actueel conflict.' Daarbij moet niet worden vergeten dat de grootschalige oorlog in Oekraïne nu al ruim vier jaar duurt, langer dan de Tweede Wereldoorlog duurde voor de Sovjet-Unie. 'Is onze samenleving wel in staat een conflict van die duur vol te houden?', vraagt Kalmus zich af. Drones mogen dan een prominente rol op het slagveld hebben verworven, in een conflict blijft de menselijke factor cruciaal. ■

6 'Baltic Defence Line', Estonian Centre for Defence Investment. Zie: <https://www.kaitseinvesteeringud.ee/en/baltic-defence-line/>.

7 'Estonia installs first counter-drone systems on its border with Russia', *ERR News*, 30 mei 2026. Zie: <https://news.err.ee/1610042314/estonia-installs-first-counter-drone-systems-on-its-border-with-russia>

Rechten en plichten

Frans Matser

In veel Europese landen laait, sinds de Russische invasie in Oekraïne, de discussie weer op over de dienstplicht. In Nederland en veel andere landen is de dienstplicht na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie opgeschort, maar sommige landen zoals Litouwen en Zweden hebben hem inmiddels alweer geactiveerd, terwijl andere daarover nadenken. Om maar gelijk met de deur in huis te vallen: tot voor kort was ik geen voorstander van het herinvoeren van de dienstplicht in Nederland. Ik moet bekennen dat ik me daarbij vooral liet leiden door een aantal praktische overwegingen. In de eerste plaats zijn we als Defensie logistiek totaal niet meer in staat om jaarlijks vele tienduizenden jonge mensen op te vangen, te kleden en te trainen. Defensie heeft gewoon de kazernes, oefenterreinen, wapens en instructeurs niet meer om dat te doen. En de bestaande wet- en regelgeving maakt het heel lastig om die op korte termijn terug te krijgen.

In de tweede plaats waren we vanaf 1983¹ al nauwelijks in staat de dienstplichtigen tot het vereiste niveau op te leiden. Om ze onvoldoende voorbereid en slecht uitgerust in te zetten, de zogeheten Poetin-aanpak, vergt een minachting voor het menselijk leven die wij niet bezitten. Ten derde is het probleem met het invoeren van een 'papieren' opkomstplicht voor vrouwen alleen maar groter geworden. Toen minister Ank Bijleveld dit wetsontwerp in 2019 soepeltjes door het parlement loodste, was er nauwelijks weerstand, omdat dienstplicht voor vrouwen slechts een theoretische zaak leek. Een symbolische daad van gendergelijkheid zonder enige praktische consequentie. Maar wat als dat nu echt zou moeten gebeuren? Terwijl het percentage mannen dat rond 1990 daadwerkelijk op moest komen (rond de 40%) de 'dienstplicht' al tot een oneerlijke loterij maakte, wordt door de uitbreiding met vrouwen de geloofwaardigheid nog kleiner en worden de praktische problemen twee keer zo groot. Ten slotte is er nog steeds de motie-Frinking, die garandeert dat dienstplichtige militairen niet tegen hun zin op missie buiten Nederland mogen worden gestuurd. Dit maakt het uitvoeren van onze tweede hoofdtaak met een dienstplichtig leger praktisch onmogelijk.

¹ Aanvankelijk was de dienstplicht achttien maanden. Vanaf 1983 werd dit teruggebracht naar veertien maanden en enkele jaren later werd dat zelfs nog maar twaalf maanden. Kaderleden dienden twee maanden langer. Pas aan het einde van die twaalf maanden was de militair volledig opgeleid. Het merendeel van de 'parate' dienstplichtigen was dus feitelijk niet volledig opgeleid.

Los van deze vier praktische overwegingen is er echter een nieuwe barrière bijgekomen, namelijk een mentale. De dienstplicht voor mannen bestond in Nederland al bijna 200 jaar en was tot eind vorige eeuw een geaccepteerd onderdeel van de maatschappij. Natuurlijk, er waren tegenstanders, weigeraars en ontduikers, maar het merendeel van de achttienjarige jonge mannen accepteerde dat ze een flinke kans liepen om een jaar van hun leven aan Defensie te moeten besteden. De meesten waren daar niet enthousiast over, maar probeerde er toch vaak het beste van te maken. Ze zagen dit als een vervelende, maar noodzakelijke plicht jegens hun land. Ze beseften (soms niet eens heel bewust) dat je vaderland je veiligheid, gezondheidszorg, rechtszekerheid, opleiding en kansen biedt en dat daar ook iets tegenover moet staan: een jaar van je tijd in een levensfase dat je nog weinig verplichtingen hebt en fysiek en mentaal goed vormbaar bent. Bovendien paste dienstplicht erg goed bij het collectivistische denken van de 19e en 20e eeuw toen mensen 'ergens bijhoorden'. Je was katholiek of protestant, je was socialist of liberaal, je was Fries of Limburger. Je maakte deel uit van een groter geheel en had geleerd dat je daarvoor een klein beetje je individuele opvattingen opzij moest zetten. Om erbij te horen en om, als grote groep, 'samen' meer te kunnen bereiken. Want iedereen die bij een grote groep wil horen moet een klein beetje zijn individualiteit inleveren en accepteren dat je nooit 100% je eigen zin kunt krijgen.

Met de steeds verder voortschrijdende individualisering van de samenleving is het politieke en maatschappelijke landschap in de 21e eeuw toenemend versnipperd. Er zitten twintig partijen in de Tweede Kamer en veel Nederlanders gaan er prat op dat ze zelf het beste weten wat goed voor hen is. Door de overheid gegeven regels worden door talrijke landgenoten alleen nog maar gevolgd als ze daar zelf het 'nut' van inzien. Politieagenten, BOA's, verpleegkundigen en andere hulpverleners kunnen over deze onhebbelijke Nederlandse eigenschap meepraten. Ook de Nederlanders met een allochtone achtergrond (zo'n 23% van de jeugd),

voelen weinig affiniteit met onze krijgsmacht en dan is er is nog een groeiende groep mensen die helemaal niet meer in de overheid gelooft; de zogeheten 'autonomen' die elke regel of wet aan hun laars lappen.

In deze situatie vrees ik dat het herinvoering van de dienstplicht tot een onbeheersbare collectieve ongehoorzaamheid zal leiden. Tot een ware volksopstand! De jonge mannen zijn totaal vergeten hoe het ooit was, en de meeste jonge vrouwen geloven al helemaal niet dat de overheid hen tot zoiets 'achterlijks' kan verplichten. Ook de ouders van de gemiddelde achttienjarige geloven gewoon niet dat hun prinsjes en prinsesjes tot zoiets barbaars als dienstplicht gedwongen kunnen worden. Desgevraagd geven veel (vooral meer gefortuneerde) Nederlanders aan bij de dreiging van een oorlog Nederland liever te verlaten en elders in de wereld, op veilige afstand, af te wachten tot de beroepsmilitairen de klus geklaard hebben; of de Amerikanen... maar dat laatste kunnen we inmiddels wel vergeten.

Het niet accepteren van de gedachte achter de dienstplicht maakt daarmee een belangrijk onderdeel uit van het gebrek aan maatschappelijke weerbaarheid die onze huidige individuele samenleving kenmerkt. Iets wat we de afgelopen jaren bij tal van onderzoeken breed hebben kunnen constateren: iedereen wil graag de rechten van het Nederlandse staatsburgerschap, maar slechts weinigen hebben trek in de daarbij horende plichten, zoals het verdedigen van diezelfde rechten. Daarom vrees ik dat we er in het kader van het vergroten van de maatschappelijke weerbaarheid in ieder geval goed aan doen om op z'n minst het gesprek over de voor- en nadelen van (een vorm van) dienstplicht weer met elkaar te voeren, want het gaat jaren kosten om deze geest weer in de fles te krijgen. Bij rechten horen nu eenmaal ook plichten. Als een grote meerderheid van de bevolking dat niet accepteert, verliest een land zijn bestaansrecht, want als niemand in een land de in het verleden verworven rechten wil verdedigen, blijft daarvan uiteindelijk niets over. Of zeg ik nu iets raars? ■

Oekraïne: een keerpunt?

Sergei Boeke

De Russische leider Vladimir Poetin voelde zich zichtbaar ongemakkelijk. De 9 mei-parade, die de overwinning op nazi-Duitsland viert, moest zonder incidenten plaatsvinden. In de aanloop naar de parade zinspeelde de Oekraïense president Volodymyr Zelensky op een onaangename verrassing. Oekraïense drones hadden al aangetoond heel Rusland binnen bereik te hebben. Aangezien Oekraïne terecht weinig trek had in een tijdelijk staakt-het-vuren op Russische voorwaarden, vroeg Poetin aan zijn Amerikaanse ambtgenoot Donald Trump of hij wilde bemiddelen. Onder enige druk gunde Zelensky Poetin toch een tijdelijk staakt-het-vuren, en in een afgegeven verklaring werden precies de coördinaten en tijdstippen aangegeven waar Moskou met rust gelaten zou worden. De parade verliep uiteindelijk zonder incident, maar het gaf aan dat de rollen aan het veranderen waren. Bijna een maand later, tijdens een grote internationale economische conferentie in Sint-Petersburg – het zogeheten ‘Russische Davos’ – werden deelnemers geïmponeerd door een verrassings-keynote van de Oekraïense strijdkrachten. Op de eerste en laatste dag van de conferentie stegen grote rookpluimen op boven de stad. Meerdere drones hadden olieterminals en zelfs een oorlogsschip in het dok getroffen. In Kyiv daarentegen vergaderde tegelijkertijd voor het eerst de voltallige Noord-Atlantische Raad, in het kader van de ‘NATO Ukraine Council’; een ongekend teken van bondgenootschappelijke solidariteit met Oekraïne.

Een half jaar geleden stond Oekraïne er slecht voor. Inmiddels is het tij gekeerd; zowel door externe als interne factoren, en zowel op land als in de lucht. In februari werd de Russische *command & control* aanzienlijk gedegradeerd doordat veel eenheden Starlink niet meer konden gebruiken. Het Russische verbod op het gebruik van Telegram hielp niet mee. Oekraïne wist de desertie van eigen troepen in te dammen en rekrutering te verbeteren, terwijl aan Russische zijde de maandelijkse verliezen de instroom begonnen te overstijgen. Beide landen hadden de productie van drones opgeschroefd, maar Oekraïne kan inzet beter integreren op het slagveld. Ook blijken hun drones over het algemeen van hogere kwaliteit dan het Russische materieel. Oekraïense *deep strike* heeft laten zien zeer effectief te zijn. Als straks de zelfontwikkelde ballistische- en kruisraketten uit de fabrieken komen, dan heeft de Russische luchtverdediging een nog grotere uitdaging. Hiernaast heeft het Oekraïense leger recent een zogenoemde ‘logistieke lockdown’ geïmplementeerd. Tot wel 200 kilometer achter de frontlijnen zijn inmiddels honderden Russische vrachtwagens door drones uitgeschakeld. Zo wordt het bijna onmogelijk om de frontlijnen te bevoorraden, en worden deze steeds brozer en kwetsbaarder.

Afgelopen twee tot drie jaar was de strijd cyclisch en voorspelbaar, met zomer- en winteroffensieven waarbij Rusland incrementeel – weliswaar tegen een zeer hoge prijs – terrein won. Oekraïne is nu weer land aan het bevrijden, en

Russische linies staan onder aanzienlijke druk. Zelfs de Krim lijkt binnen bereik van Oekraïne te komen. De hoop in Kyiv is omgeslagen in licht optimisme. Het leek ooit vanzelfsprekend dat Rusland, met zijn onuitputtelijke bron aan soldaten en militair materieel (weliswaar oud, maar nog steeds beter dan geen materieel), uiteindelijk zou zegevieren. Dat dacht Poetin immers ook; vandaar dat hij tot op heden geen interesse toonde in vredesbesprekingen. Dit zal waarschijnlijk op korte termijn veranderen, want ook de Russische economie begint te kraken. Er zijn indicaties dat in Moskou wordt nagedacht hoe het conflict te bevrozen – en natuurlijk hoe de eigen bevolking wijs te maken dat dit een enorme overwinning betreft. Het is goed nieuws dat Oekraïne er beter voor staat. Al kan het lot in oorlog snel omslaan, wordt het tijd voor de Oekraïners zich voor te bereiden op een volgende fase in het conflict. Dit zal waarschijnlijk met de nodige crises gepaard gaan, want als de Russische beer zich in een hoek gedreven voelt, dan staat één reactie vast: escaleren om te de-escaleren.

Rusland escaleert graag horizontaal, door bijvoorbeeld hybride operaties – sabotage, cyberaanvallen, subversie – tegen de NAVO te intensiveren. Het doel is immers om eenheid te ondermijnen, zowel in de samenlevingen als binnen het bredere bondgenootschap. Hiernaast is zogeheten verticale escalatie ook een standaardreflex. Russische kopstukken (vooral vicevoorzitter van de nationale veiligheidsraad Dmitri Medvedev) doen niets liever dan dreigen met kernwapens. Westerse commentatoren hebben de neiging dit weg te wuiven: we moeten ons niet bang laten maken; Rusland zal nooit kernwapens gebruiken. Het eerste gedeelte van deze redenering klopt: Oekraïne en het Westen moeten zich vooral niet laten intimideren, en daarmee ‘zichzelf afschrikken’. Maar het tweede gedeelte van de stelling wordt onderschreven door Russische doctrine, logica en de aard van het beestje. In oktober 2022, na het eerste geslaagde Oekraïense tegenoffensief, overwoog de Russische top wel degelijk de inzet van tactische kernwapens. Dit heeft niet plaatsgevonden, waarschijnlijk mede door Chinese druk, een scherpe Amerikaanse

waarschuwing dat zij overweldigend militair (conventioneel) zouden reageren, en omdat uiteindelijk de Russische linies standhielden. Mochten de verdedigingslinies bij de Krim ooit volledig instorten, dan is inzet van Russische tactische kernwapens een reëel risico. Behoud van de Krim is immers essentieel voor Poetins regime. Bovendien, wie niet wakker ligt van het verlies van meer dan een half miljoen eigen soldaten, zal ook niet onrustig slapen van enkele kleine kernexplosies. Het is van belang dat men zich weer gaat voorbereiden om dit scenario af te schrikken, want wellicht werken de vorige drukmiddelen niet meer.

In een uitputtingsslag van meer dan vier jaar zijn niet alleen frontlinies statisch en weinig beweeglijk, maar ook het denken dreigt dit te worden. Tijdens oorlogen overheerst vanzelfsprekend de reflex om zich te richten op tactische kansen en mogelijkheden, en om strategische doelstellingen uit het oog te verliezen. In deze oorlog ligt het voor de hand dat vroeg of laat een of beide partijen uitgeput raken, en dan kunnen ontwikkelingen snel onverwachte wendingen nemen. Ernest Hemingway beschreef ooit dat iemand op twee manieren failliet gaat: eerst geleidelijk, en daarna plotseling. In figuurlijke zin neemt voor Rusland dit risico nu snel toe. Poetin heeft de oorlog zo centraal gemaakt in zijn beleid en ideologie, dat het einde van het conflict weleens het einde van zijn regime zou kunnen betekenen. Het is daarom belangrijk dat westerse hoofdsteden en de Noord-Atlantische Raad hun denken en scenarioplanning verbreden. Het gaat nu even niet om meer steun, *lessons learned* en strategische communicatie, maar juist om het goed reflecteren op welke wendingen het conflict kan nemen, en hoe hierop te reageren. Kortom, het identificeren van *wild cards*, het doortrekken van bepaalde trends en *drivers*, en het analyseren hoe de politiek zowel in Kyiv als Moskou zou kunnen reageren op bepaalde ontwikkelingen. Niet voorspellen, maar het intellectueel, mentaal en beleidsmatig voorbereiden op een nieuwe, onverwachte fase van de strijd. Het blijft lastig in te schatten hoe het conflict zich verder ontwikkelt, maar het staat in ieder geval vast dat Poetin er vaker ongemakkelijk bij zal lopen. ■

Waarom we vrede willen, maar oorlog voeren

Een geschiedenis van de mensheid

Door H. Meller, K. Michel en C. van Schaik

Amsterdam (Uitgeverij Balans) 2025

368 blz.

ISBN 9789463824231

€ 27,95

Oorlog wordt vaak gezien als iets wat hoort bij de menselijke staat, als iets onvermijdelijks dat als een lot door de menselijke geschiedenis heen gaat. De auteurs van *Waarom we vrede willen, maar oorlog voeren* vinden dit een idee fixe en willen deze vooronderstelling op basis van hun expertise (archeologie, geschiedenis en evolutiebiologie) weerleggen. Want, zeggen ze in de inleiding, het is een erg geruststellende verklaring voor de wereld zoals wij die waarnemen: het geweld dat ons overkomt was er altijd al. Maar in de inleiding wordt ook hun ideologische programma al duidelijk: het idee dat oorlog noodzakelijk is legitimeert bestaande politieke en economische machtsverhoudingen.

Kosten-batenanalyse

Om hun punt te maken dat oorlog slechts een klein deel van de menselijke geschiedenis is, beginnen de auteurs bij het ontstaan van de menselijke soort als die zich afscheidt van andere primaten. Het bijzondere van humanoïden was dat ze in staat zijn tot samenwerking en solidariteit – waarin geweld eigenlijk contraproductief is. Als er al conflicten ontstaan dan werden die vaak conflictmijdend opgelost, bijvoorbeeld door de ander uit de

weg te gaan. Er werd een nauwkeurige kosten-batenanalyse gemaakt van de inzet van geweld, die in de meeste gevallen negatief uitviel. Er moet ook een drempel overschreden worden om iemand van dezelfde soort te doden. Wel ontstaan in deze periode enkele aanvullende eigenschappen van de soort, die het gebruik van geweld bevorderen: de vaardigheid van wij-zij denken inclusief het ontmenselijken van de tegenstander, om in groepen op te treden, aanvoerdere te volgen – maar ook om vrede te sluiten en te bewaren.

Ook in de prehistorie (Neanderthalers, Homo Sapiens) vinden de auteurs weinig aanwijzingen voor grootschalig (oorlogs)geweld. Zo zijn er weinig slachtoffers van geweld gevonden, zijn er geen vestingbouwwerken, en laat grotkunst vooral strijd met dieren zien. Pas als de stammen en clans zich ergens gaan vestigen, materiële hulpbronnen gaan monopoliseren en de ongelijkheid binnen en tussen groepen begint te groeien, neemt het geweld toe. De kosten-batenanalyse van het gebruik van geweld valt, door de grotere winsten, steeds vaker in het voordeel van geweld uit en er ontstaat wat de auteurs een

oorlogsmatrix noemen. En die matrix pakt opvallend negatief uit voor vrouwen: mannen zijn aan het jagen, en de vrouwen moeten, vanwege de reproductie, beschermd worden. Mannen daarentegen worden tot helden gestyliseerd.

Oorlog als permanente staat

Deze hele ontwikkeling wordt nog eens versterkt vanaf ongeveer 3.000 v.Chr. als de eerste beschavingen opkomen. Het is de tijd waarin door de landbouwrevolutie de eerste echte nederzettingen gaan ontstaan. Aangezien deze een surplus produceren, wat tot specialisatie (ongelijkheid) en rijkdom leidt, is het noodzakelijk deze te verdedigen dan wel door rooftochten de tegenstander/concurrent uit te schakelen en zo de eigen rijkdom te vergroten. Nu zijn de eerste grootschalige vestingwerken te zien, tegelijk met de eerste tekenen van bestuurlijke organisatie en staatsvorming, die opvallend vaak geweld monopoliseren en grootschalig inzetten. Oorlog wordt een permanente staat waarin samenlevingen zich bevinden, het wordt een opgave van de hele samenleving, de oorlogsmachinerie wordt geprofessionaliseerd en de leiders worden ingezet in (religieus-politieke) propaganda. Maar, zo vragen de auteurs zich af: dient de oorlog de samenleving of de elites?

Vanuit militair-historisch perspectief is het relativerend dat de beschrijving van de evolutie van oorlogsgeweld hier ophoudt. Volgens de auteurs is het oorlogscapex in de oudheid gevormd en zijn alle verdere ontwikkelingen, tot aan de atoombom toe, meer van hetzelfde; 'Wat volgt is krijgsgeschiedenis en sociale historie'. Ze merken wel op dat oorlog steeds abstracter wordt

(drones, autonome wapensystemen) en dat daardoor de natuurlijke, gevoelsmatige weerstand om soortgenoten te doden lager wordt. Dit hadden ze wat meer kunnen uitwerken. Ook de idee dat ondertussen wel is geaccepteerd dat oorlog aan banden moet worden gelegd, maar dat er nieuwe legitimaties voor grootschalig geweld zijn ontstaan ('humaniteit', 'zelfverdediging', 'voortgang', zelfs 'vrede') had iets systematischer uitgewerkt kunnen worden. Het boek sluit af met twaalf lessen om duidelijk te maken dat Keizer Oorlog geen kleren aan heeft, en dat wij mensen tegen onze sociale natuur handelen als we meegaan in het verhaal van staat en geweld. Beter is het volgens de auteurs te investeren in democratie en handel, en gelijkere samenlevingen, omdat

bewezen is dat dat oorlogen voorkomt – bewezen vanuit hun evolutionair perspectief tenminste want sociaalwetenschappelijke (politico-logische) studies worden niet geraadpleegd.

Lesmateriaal

De stelling dat oorlogen geen natuurwet zijn maar een gevolg van culturele evolutie wordt in dit boek grondig aangetoond. De documentatie uit de verschillende vakgebieden is indrukwekkend (toegegeven: soms een beetje te gedetailleerd en overweldigend) en als je het er niet mee eens bent ten minste prikkelend. Het boek, dat oorspronkelijk in het Duits gepubliceerd is, is uitstekend vertaald (een enkele fout daargelaten) en vlot geschreven (soms iets te populair). De conclusie

is dat als oorlog een cultureel product is, vrede dat ook is en dat we de wereld zo moeten opbouwen dat onze dieper liggende culturele patronen die geweld bevorderen niet gestimuleerd worden. Met deze conclusie verdient dit boek, ondanks de klaarblijkelijke vooringenomenheid, een plek op de militaire opleidingen. Want als oorlog een menselijk product is, dan moeten we er voor zorgen dat de oorlog ook met humane waarden gevoerd wordt (oorlogsrecht), en moeten we alles wat menselijkerwijs mogelijk is doen om het doel van vrede te bewaren. Op deze manier blijven we ondanks het soms noodzakelijke geweld het dichtst bij onze menselijke natuur. ■

Prof. dr. Erik Sengers

The Future in the Past

Reconstructing Article 109(3) of the UN Charter
Towards the San Francisco Promise to Constitutionalise
the United Nations and International Law

Door Shahr-Yar Mahmoud Sharei

Brussel (Centre for UN Constitutional Research) 2025

427 blz.

ISBN 9798991184502

€ 80,99

Een ontwerp onder het puin van de wereld

'We were drafting the future under the shadow of extinction.' De zin, in 1954 opgetekend in de memoires van Virginia Gildersleeve (1877-1965), is geen historische anekdote maar een strategische diagnose. De ontwerpers van het Handvest van de Verenigde Naties onderhandelden met de ervaring van totale oorlog in

hun gezichtsveld: industriële vernietiging, massamobilisatie, strategisch bombardement en de eerste contouren van nucleaire afschrikking. Veiligheid was niet langer een regionale of tijdelijke aangelegenheid, maar een existentiële systeemvraag.

Gildersleeve, lid van de Amerikaanse delegatie ten tijde van de onder-

tekening van het oprichtingsverdrag van de VN (San Francisco, 26 juni 1945) en een van de weinige vrouwelijke afgevaardigden in San Francisco, beschrijft in haar memoires een onderhandelingsklimaat waarin de ervaring van totale oorlog en morele catastrofe nog tastbaar aanwezig was. De ontwerpers van de VN opereerden niet vanuit abstract idealisme, maar vanuit een existentieel besef: dat de bestaande internationale orde niet slechts had gefaald, maar de wereld, de mensheid en zichzelf bijna had opgeheven.

Vandaag leeft de wereld weer in angst voor – en onder dreiging van – een mogelijkheid op totale vernietiging. Juist daarom is het zo schrijnend dat dit oorspronkelijke bewustzijn is verdwenen uit het hedendaagse debat over de VN. De VN worden vandaag beoordeeld met

de koelheid van een accountant, niet met het historisch besef van een architect. Men spreekt over inefficiëntie, irrelevantie en institutionele vermoeidheid, zonder zich reukenschap te geven van de vraag wat de VN oorspronkelijk bedoeld waren te worden. Het boek *The Future in the Past* van Shahr-Yar Mahmoud Sharei herinnert ons eraan dat dit geen semantische nuance is, maar de kern van het probleem. En het besef dat veiligheid structureel, juridisch en collectief moest worden georganiseerd, vormt de stille onderlaag van het Handvest. Dat deze onderlaag vandaag nauwelijks nog wordt herkend, terwijl oorlog opnieuw het internationale systeem vormgeeft, meer en meer, is precies de tragiek die Sharei blootlegt.

De vergissing die men collectief is gaan geloven

In het huidige strategische discours worden de Verenigde Naties vaak weggezet als irrelevant voor 'echte' veiligheid. De oorlog in Oekraïne, de conflicten in het Midden-Oosten, de instabiliteit in de Rode Zee en de militarisering van cyber- en ruimte-domeinen zouden aantonen dat machtspolitiek het laatste woord heeft, niet internationale samenwerking. Sharei keert dit perspectief om. Niet de VN zijn achterhaald, maar ons begrip van hun ontwerplogica.

De VN waren nooit bedoeld als een stilstaande vredesorganisatie, maar als een zich ontwikkelend veiligheidsmechanisme, dat zich moest aanpassen aan nieuwe vormen van oorlogvoering en escalatie. En

Artikel 109 van het Handvest van de Verenigde Naties regelt hoe het Handvest zelf kan worden herzien. In lid 1 wordt bepaald dat een algemene herzieningsconferentie kan worden bijengeroepen wanneer daarvoor een tweederdemeerderheid bestaat in de Algemene Vergadering én voldoende steun in de Veiligheidsraad. Lid 3 voegt daar een belangrijke waarborg aan toe. Het bepaalt dat, indien binnen tien jaar na de inwerkingtreding van het Handvest geen herzieningsconferentie is gehouden, het voorstel om zo'n conferentie bijeen te roepen verplicht opnieuw op de agenda van de Algemene Vergadering moet worden geplaatst. Voor dit besluit geldt uitsluitend een tweederdemeerderheid van de Algemene Vergadering; het vetorecht¹ van de permanente leden van de Veiligheidsraad speelt hier géén rol. Daarmee creëert artikel 109(3) een ingebouwd moment van institutionele herbezinning: een juridische mogelijkheid om het VN-systeem als geheel te heroverwegen, juist wanneer politieke blokkades hervorming in de weg staan. Het artikel is nooit ingetrokken of gewijzigd en is formeel nog steeds van kracht. Het vormt daarmee een sluimerend, maar juridisch robuust instrument voor verdere ontwikkeling van de Verenigde Naties.

daarbij heel voornamelijk: de VN-Veiligheidsraad was een tijdelijke commandostructuur, géén permanent machtsmonopolie. Dat deze structuur al in een vroeg levensstadium van de VN is bevroren, maakt haar vandaag kwetsbaar voor precies die vormen van oorlog die zij had moeten helpen voorkomen: langdurige interstatelijke conflicten, proxy-oorlogen en strategische escalatie zonder duidelijke exitstrategie.

Artikel 109(3): de vergeten ontstekingsknop

In een tijd waarin krijgsmachten hun doctrines voortdurend herzien en veranderen – denk aan multi-domain operations, geïntegreerde afschrikking en escalatiebeheersing – is het eigenlijk onbegrijpelijk dat de mondiale veiligheidsarchitectuur als onveranderlijk wordt behandeld. Artikel 109(3) was juist bedoeld om dat te voorkómen. Het artikel biedt een juridisch verankerd moment van strategische heroriëntatie, vergelijkbaar met een fundamentele, rigoureuze en koersbepalende defensiereview.

Sharei laat in zijn boek zien dat dit artikel de mogelijkheid bood (en nog steeds biedt!) om de VN aan te passen aan nieuwe oorlogservaringen: kernwapens, asymmetrische dreiging, hybride oorlogvoering, informatieoorlog. Het niet activeren van artikel 109(3) heeft ertoe geleid dat de VN reageren op complexe conflicten van nu met instrumenten die zijn ontworpen voor een wereld van toen, die nu niet meer bestaat.

De VN-Veiligheidsraad: macht als fossiel

De VN-Veiligheidsraad weerspiegelt daarmee niet het huidige slagveld, maar een historisch *snapshot* uit 1945. Zijn samenstelling sluit niet aan bij hedendaagse machtsverschuivingen; zijn besluitvorming is slecht toegerust op snelle escalatie, informatie-oorlog en langdurige high-intensity conflictvoering.

De waarschuwing van Eelco van Kleffens (1894-1983), Nederlands minister van Buitenlandse Zaken tijdens de Tweede Wereldoorlog, dat

1 Zie ook de documentaire 'The Veto' (2025), geregisseerd door Tim Slade, die toont hoe het vetorecht de militaire en politieke respons op hedendaagse conflicten structureel beïnvloedt. De film geeft in 60 minuten een indringend inzicht in de operationele consequenties van politieke besluitvorming in de VN: 'The veto itself isn't going away, it's 'veto-proof''. (<https://www.thevetodocumentary.com>).

de VN-Veiligheidsraad ‘the jury, the judge and the executioner’ verenigt, krijgt in het licht van recente oorlogen extra zwaarte. Strategisch gezien leidt deze concentratie van macht tot besluiteloosheid op momenten dat helder gezag en tijdige interventie levens kunnen redden. Dat is geen falen van de VN als organisatie, maar van een veiligheidsstructuur die nooit is aangepast aan moderne oorlog.

Niet kapot, maar onaf

Het onderscheid tussen falen en onvoltooidheid is in het huidige veiligheidsklimaat van levensbelang. De VN falen niet omdat collectieve veiligheid een illusie zou zijn, maar omdat hun institutionele ontwikkeling is afgebroken voordat zij operationeel volwassen kon worden. Wie de VN vandaag afschrijft (en dat lijkt inmiddels wel een nationale sport), doet dat vaak op basis van het onvermogen van de VN om oorlog te stoppen, zonder te erkennen dat zij nooit het mandaat, de structuur of de politieke ruimte hebben gekregen om dat werkelijk te doen. En dat terwijl deze aanleg wél was voorzien in de ontwerpfase!

In een wereld van herbewapening, strategische rivaliteit en nucleaire dreiging is dat een veel te gevaarlijke conclusie. Zonder VN rest slechts fragmentatie: coalities van bereidwilligen die zo sterk zijn als de zwakste schakel, machtspolitiek zonder rem en escalatie zonder collectieve controle.

Wie binnen de VN heeft gewerkt, weet hoe scherp dit spanningsveld dagelijks wordt gevoeld. Ook vanuit

mijn eigen professionele ervaring en mijn jarenlange betrokkenheid bij de Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties is zichtbaar hoe militairen, diplomaten en civiele experts opereren in VN-missies die structureel ondergemandateerd zijn. Van VN-vredesoperaties wordt verwacht dat zij stabiliteit afdwingen in conflictgebieden waar feitelijk sprake is van oorlog. Van sanctieregimes wordt verwacht dat zij strategisch gedrag beïnvloeden zonder geloofwaardige handhavingmechanismen. Dat is geen organisatorisch falen, maar het gevolg van politieke terughoudendheid aan de top.

De kracht van Sharei’s reconstructie

Sharei’s bijdrage is dat hij deze impasse niet personaliseert, maar structureel analyseert. Hij laat zien dat collectieve veiligheid altijd afhankelijk is geweest van visionair leiderschap: leiders die bereid waren macht tijdelijk te binden om escalatie structureel te voorkomen. De oprichters van de VN begrepen dit. Hun opvolgers hebben het proces laten stilvallen. Voor militaire lezers is dit een herkenbaar patroon: geen enkele krijgsmacht kan functioneren zonder leiders die bereid zijn doctrine, structuur en bevoegdheden te herzien wanneer de realiteit daarom vraagt.

De vraag is dus niet óf de VN kunnen veranderen, maar wie dapper genoeg is om dat te doen. Artikel 109(3) biedt het juridische instrument, maar vereist politieke moed, strategische verbeeldingskracht en leiderschap dat verder kijkt dan nationale belangen en manoeu-

vreerruimte. Aan het einde van de dag is het eenvoudiger om af te geven op de VN – niet zeldzaam onder militairen – dan om verantwoordelijkheid te nemen voor hun voltooiing.

Wat had kunnen zijn en wat nog kan worden

Het slot van Sharei’s boek is daarom geen nostalgische terugblik, maar een ongemakkelijke onthulling. De Verenigde Naties hadden kunnen uitgroeien tot een constitutioneel volwassen organisatie waarin collectieve veiligheid was ingebed in recht, niet ondergeschikt aan macht; waarin representativiteit en legitimiteit zich hadden ontwikkeld parallel aan geopolitieke verschuivingen; waarin de VN-Veiligheidsraad een instrument was gebleven, geen eindstation.

Het meest ontregelende inzicht is dat deze toekomst niet definitief verloren is. Want Artikel 109(3) bestaat nog steeds. Het is juridisch intact, normatief krachtig en institutioneel betekenisvol. De VN zijn niet mislukt. De VN zijn blijven steken omdat we zelf niet hebben doorgepakt. Wie de VN vandaag afschrijft zonder dit onder ogen te zien, maakt zich schuldig aan een dubbele vergissing: diegene verwerpt een instituut dat nooit de kans heeft gekregen zichzelf te voltooien juist op het moment dat de wereld geen robuuster alternatief bezit. Niet de VN hebben gefaald. Wij zelf hebben nagelaten het ontwerp af te maken. ■

KLTZ (SD) drs. Caecilia Johanna van Peski

Kinderspel maakt in het leger plaats voor echt mannenspel

Een bloemlezing van voetbal in de Militaire Spectator

In de VS, Mexico en Canada strijden 48 landen in juni en juli op het wereldkampioenschap voetbal. Voetbal is oorlog zoals iedereen weet, dus ook in de *Militaire Spectator* halen auteurs met enige regelmaat voetbal aan om hun punt te maken. Direct als het om sport gaat, of indirect als vergelijking met de militaire praktijk.

Zo verscheen begin twintigste eeuw een jubelende boekbespreking van een werk over 'gereguleerde openluchtspelen', waaronder voetbal. 'Nu meer en meer in het leger de groote, opvoedende kracht van het openluchtspel wordt begrepen en in bijna alle garnizoenen spelverenigingen zijn opgericht' zal dit boek 'voor velen een welkome gids zijn.'¹ In de burgermaatschappij was het boek al met veel lof ontvangen, en de recensent wil daaraan toe-

voegen 'dat ook menig recrutenofficier daarin veel zal vinden, wat hem te pas komt bij de opleiding van zijne manschappen.' De recensent hoopt op grote impact van het boek: 'Moge dit werkje ook in het leger de waardeerding vinden (...) en de kennismaking ten gevolge hebben, dat de kinderspelen: "Drie is te veel", "Kat -en muis" e.d. voor goed uit het leger verbannen worden, om plaats te maken voor echt mannenspel.'

Tien jaar later, in 1916, is voetbal kennelijk onderdeel geworden van lichamelijke oefening in het leger, met positieve gevolgen die de fysieke gezondheid overstijgen. Zo staat in een artikel over het vormen van tirailleurslinies: 'De soldaten hebben bij voetbal-, korfbal- en ander spel geleerd, wat samenwerking beteekent. Het geleerde past hij uit eigen beweging toe. Hij

FOTO BEELDBANK NIMH

Voetbalwedstrijd tussen personeel en vliegers in Soesterberg, 1915

¹ A. Versluys, 'Boekaankondiging', *Militaire Spectator* 75 (1906) (7) 583-584.

behoeft niet bevreesd te zijn, als hij niet op zijn juiste nummer of niet gericht staat. Hij is vrijer in zijne bewegingen, zelfstandiger. Hij laat zijn verstand werken, eerst met eenige inspanning, later zonder inspanning omdat er een soort coördinatievermogen ontstaan is door de vele oefeningen.² Men zou er bijna een rechte lijn in zien van een potje voetbal naar mission command.

De door onder andere voetbal aangeleerde samenwerking is niet alleen praktisch, ze draagt ook bij aan de korpsgeest, getuige een verhandeling uit 1923 over de infanterieopleiding: 'Voetbal- en andere wedstrijden tusschen groepen of sectiën leiden tot plichtgetrouwheid ten opzichte van het onderdeel en een gevoel van fierheid om er deel van uit te maken. Den man moet worden geleerd voor het geheel op te komen en niet voor zichzelf, en te beseffen dat het belang van de groep grooter is dan dat van de personen waaruit zij is samengesteld.'³

Kortom: voetbal en andere teamsporten hebben gunstige effecten op de militair. Maar er klinkt soms ook kritiek, zoals in het artikel 'De geleide velddienstoefening' uit 1960: 'Een voetbal door de troep meegenomen naar schietbaan of velddiensterrein, kenmerkt in ongunstige zin het onderdeel, waarin de man immers uit ervaring weet, dat zijn commandant en instructeurs de hun toegemeten tijd niet efficiënt zullen gebruiken. De instructeur beseft daarbij vaak niet, dat in feite deze voetbal het symbool is van de speelbal, die hij van zijn troep dreigt te worden.'⁴ Troepen zich laten vermaken met lukrake activiteiten is gevaarlijk: 'Train doelmatig en vermijd alles, wat zweemt naar bezighoudertij. Dit laatste wordt door de troep onmiddellijk als zodanig aan gevoeld en is fnuikend voor het gezag.' Voetbal an sich is misschien niet het probleem, maar wel de timing van zulke frivole activiteiten.

Wellicht door de opkomst van het Nederlandse totaalvoetbal en het Europese succes van Feyenoord en Ajax bedient een auteur zich in 1977 van een voetbalmetafoor om 'Ken uw tegenstander' als universeel principe van

succesvolle oorlogvoering duidelijk te maken. 'De toepassing van deze maxime kan men dagelijks ervaren: in het bedrijfsleven waar concurrenten elkaars beleid analyseren, op het voetbalveld waar bijvoorbeeld de trainers van buitenlandse voetbaltroepen naar Nederland komen om zich op de hoogte te stellen van de tactiek en techniek van de Nederlandse clubs die in de Europacupwedstrijden meedingen, enzovoort.'⁵ 'Ken uw tegenstander' moest volgens deze auteur beter toegepast worden door de (Sovjet-Russische) tegenstander niet door de eigen westerse bril te bezien, maar in zijn huid te kruipen om zijn motieven, denkwijze en capaciteiten te doorgronden.

In 'Machiavelli en de politiek-militaire arena' uit 1995 pleitten de auteurs voor een rol voor militairen in de politieke arena om de belangen van de krijgsmacht te behartigen, waarbij echter een aantal valkuilen op de loer ligt. Militairen zijn volgens deze schrijvers achterdochtig jegens de politiek, vooral doordat ze de regels van het politieke spel niet goed kennen. 'De vergelijking met de sport dringt zich hierbij op. Voetbal en rugby hebben in bepaalde opzichten overeenkomsten. De spelregels wijken echter wezenlijk van elkaar af. Er ontstaat dus verwarring als je een rugbywedstrijd beoordeelt op basis van de voetbalspelregels. Een écht probleem ontstaat, indien iemand tijdens een voetbalwedstrijd de rugbyspelregels meent te moeten toepassen.'⁶

De Engelse voetballer Gary Lineker stelde: 'Voetbal is een simpel spel: 22 spelers jagen 90 minuten op een bal, en aan het eind wint Duitsland altijd.' In de *Militaire Spectator* is geen bewijs te vinden voor deze stelling, of die nu gaat over voetbal of over oorlog. ■

2 'Over Sectiën, Groepen en Verspreiden', *Militaire Spectator* 85 (1916) 365-377.

3 H.G. Ontrop, 'Iets over de "Aanwijzingen bij de opleiding der Infanterie"', *Militaire Spectator* 92 (1923) (1) 32-42.

4 E.H. Neppelenbroek, 'De geleide velddienstoefening', *Militaire Spectator* 129 (1960) (7) 250-289.

5 M.W.A. Weers, 'Sovjetgedachten over de oorlogvoering', *Militaire Spectator* 146 (1977) (2) 53-54.

6 J.F.W. van Angeren en drs. A.J. Vinke, 'Machiavelli en de politiek-militaire arena', *Militaire Spectator* 164 (1995) (12) 562-566.

AANKONDIGINGEN

De KVBK organiseert:

Debatavond VS

Binnenkort organiseert de KVBK een debatavond over de relatie met de Verenigde Staten en de betekenis daarvan voor onze veiligheid. Tijdens deze debatavond staan de strategische (on)afhankelijkheden op economisch en militair vlak (NAVO) centraal. Vanuit verschillende invalshoeken wordt gekeken hoe de trans-Atlantische verhoudingen zich ontwikkelen en welke keuzes dit vraagt van Nederland en Europa in een snel veranderend geopolitiek landschap.

The Future of Arms Control

Wat moeten we aan met de wapenbeheersing van de toekomst? Hoe gaan we dit vormgeven en hoe moeten we innoveren? Dit interessante krijgswetenschappelijke thema wordt later dit jaar uitgediept op het symposium The Future of Arms Control.

KVBK on Tour

Er komt weer een KVBK on Tour reeks aan. In het najaar organiseert de KVBK een drieluik van evenementen op verschillende Defensielocaties, alle ingaande op hun eigen krijgsmachtonderdeel landmacht, luchtmacht en marine.

Space-symposium

Ook de ruimte heeft een belangrijke plek in de toekomst van oorlogvoering. Space klinkt als een spannend, futuristisch onderwerp. Maar hoe zit het nu precies met die ruimte, wat moeten we daarmee en wat willen we juist niet? Hoe gaan we om met de vraagstukken van de toekomst? Deze vragen geven aanleiding tot het Space-symposium, dat in de tweede helft van dit jaar zal plaatsvinden.

Kijk voor updates over deze evenementen op de website kvbk.nl.

SIGNALERINGEN

Oral history

Handboek voor onderzoek, onderwijs en erfgoed

Door Marloes Hülsken en Susan Hogervorst

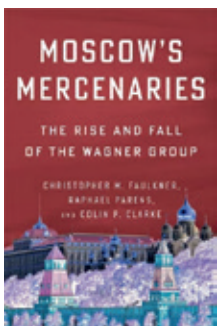
Amsterdam (Amsterdam University Press) 2026

304 blz.

ISBN 9789463724982

€ 29,99

Met *Oral history* hebben de universitair docenten Marloes Hülsken en Susan Hogervorst een leidraad willen schrijven voor onderzoekers die met de methode van het interview willen werken. Zij zeggen dat elk interviewproject uniek is, maar dat het format ook algemeenheden kent die toegepast kunnen worden. Het gaat dan om theoretische concepten die helpen om over interviews en de eigen rol van interviewer na te denken. Iedere onderzoeker zal uiteindelijk eigen afwegingen moeten maken bij het afnemen van vraaggesprekken. De auteurs geven concrete voorbeelden en praktische tips. Voor dit boek interviewden zij oral historians uit Nederland, België en Curaçao over hun werkwijzen en visies.

Moscow's Mercenaries

The Rise and Fall of the Wagner Group

Door Christopher M. Faulkner, Raphael Parens en Colin P. Clarke

New York (Columbia University Press)

2026

360 blz.

ISBN 9780231216906

€ 30,-

In 2014 kwam de Wagner Group naar boven uit de Moskouse onderwereld en groeide in korte tijd uit tot een van de meest beruchte huurlingenlegers in de wereld. *Moscow's Mercenaries* volgt de opkomst van de militie onder de oligarch Yevgeny Prigozjin, die directe contacten onderhield met de Russische leider Vladimir Poetin. De auteurs kijken welke rol Wagner gespeeld heeft in Oekraïne, het Midden-Oosten en Afrika. Prigozjin viel na zijn muiterij tegen het Kremlin in 2023 in ongenade en kwam later dat jaar om het leven bij een vliegtuigongeluk. Volgens de auteurs waren zijn ambities met zijn criminele organisatie uiteindelijk te groot.

Lessons from the New Cold War

America Confronts the China Challenge

Door Hal Brands (red.)

Baltimore (Johns Hopkins University Press)

2025

320 blz.

ISBN 9781421453446

€ 28,-

Tussen China en de VS is een Koude Oorlog ontstaan die de komende tijd beslissend zal zijn voor de wereldorde. Dat is de kern van de bundel *Lessons from the New Cold War*. Onder redactie van Hal Brands belichten auteurs de kwestie onder meer vanuit militair-strategisch, economisch en technologisch oogpunt. De China-politiek staat centraal in de Amerikaanse nationale strategie en gaat veel verder dan alleen de positie van Taiwan. China en de VS voeren strijd in cyberspace en Washington kent in de Indo-Pacific groot gewicht toe aan India als strategische speler in de ideologische strijd tussen democratie en autocratie.

From Blood to Ink

How the Press Covered the Gettysburg Campaign

Door Matthew J. Larson

Athens (University of Georgia Press) 2026

272 blz.

ISBN 9780820377544

€ 25,-

In *From Blood to Ink* onderzoekt Matthew Larson hoe de pers in 1863 verslag deed van de driedaagse Slag bij Gettysburg, de bekendste confrontatie uit de Amerikaanse Burgeroorlog. Hij concludeert dat Zuidelijke en Noordelijke journalisten hun lezers hebben misleid, waardoor de betekenis van de slag generaties lang verkeerd is geïnterpreteerd. De Noordelijken noemden Gettysburg het Waterloo van het Zuiden, terwijl de Zuidelijken spraken van een zwaarbevochten overwinning van Robert E. Lee, de beroemde generaal van de Confederatie. In zijn boek vertelt Larson ook hoe de journalistiek, ondersteund door fotografie, zich in de oorlogsjaren 1861-1865 in het algemeen ontwikkelde.

